

esély

2003/4

Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- 3 **Bill Jordan:** „Kemény szeretet” – Szociális munka, társadalmi kirekesztés és a „harmadik út”
- 23 **Bényi Mária:** A cigánytelepek közegészségügyi helyzetében bekövetkezett változások 1997 óta
- 31 **Bíró Gyula–Vadász Anikó:** A hajléktalan személyek sérelmére elkövetett bűncselekmények egyes kérdései
- 56 **Útravaló** (Programvázlat a gondoskodó típusú létszámleépítéshez)

ESETTANULMÁNY

- 63 **Háberman Zoltán:** „Ahhoz, hogy elviselje az ember a stresszt, kellett valami oldószer”

KONFERENCIA

- 86 Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőségről (Papp Imre, Kaltenbach Jenő, Zentai Violetta)
- 95 A Köztársaság eszméje (Horváth Aladár, Ferge Zsuzsa, Gönczöl Katalin, Furmann Imre)

CIVIL VILÁG

- 107 **Szász Anna:** Regionális Együttműködési Alapítvány

VITA

- 115 **Szász Anna:** Néhány észrevétel Tamási Erzsébet: A családon belüli erőszakról... című cikkéhez

ESÉLYEGYENLŐSÉG

- 121 **Gáthy Vera:** Jelnyelvi tolmácsok

HÍREK, INFORMÁCIÓK

BILL JORDAN

„Kemény szeretet” – Szociális munka, társadalmi kirekesztés és a „harmadik út”

A brit kormány a Thatcher–Major-féle szabadpiaci elv és az „ódivatú szocializmus” közötti közéletet kívánja megtalálni, de eközben hangsúlyozza, hogy a magas minőségű, testre szabott szolgáltatások a fogyasztóktól is többet követelnek; az állampolgároknak maguknak is hozzá kell járulniuk a „felelős közösséghez”. A „harmadik út” szerint „az esélyek és a felelősség együtt járnak” (Blair 1997); „*nincsenek jogok felelősség nélkül*” – ez az új politika első számú mottója (Giddens 1998, 65. o.).

Lényegében az Új Munkáspárt megpróbál új történetet mondani a Egyesült Királyság polgárainak önmagukról és a társadalomról, lehetővé teszi számukra, hogy értelmet adjanak az előző rezsim alatt átélt frusztrációjuknak, neheztelésüknek és konfliktusaikat pedig pozitív cselekvésbe fordítsák. Pontosabban, azt mondják az adófizetőknek, hogy hozzájárulásaikat jól fogják elkölteni, mert a kormány modernizálni és javítani fogja a közszolgáltatásokat, emellett ki fogja kényszeríteni azoknak a szabályoknak és feltételeknek az érvényesítését, melyek szerint, illetve mellett azokat biztosítják. A társadalmi igazságosság újrafogalmazásának és az „új jóléti szerződésnek” a részeként a kormány igyekszik elérni a nagyobb „igazságosságot és konzisztenciát” a szociális gondoskodás elosztásában (Department of Health 1998a, 2.25 és 2.31 pont). Emellett biztosítja a „nagyobb átláthatóságot és igazságosságot azon erőfeszítések vonatkozásában, melyeknek megtételére az embereket megkérlik” (uo., 2.37 pont). Álláspontjuk szerint a felnőttek számára is úgy kell a szolgáltatásokat biztosítani, hogy ezzel támogassák az „emberek saját képességeinek és lehetőségeinek maximális kihasználását” (uo., 2.5 pont).

Legjobb teljesítményeiben az Új Munkáspárt retorikája jelzi azoknak az etikai és társadalmi kérdéseknek a tudomásulvételét, melyek minden, a szolgáltatások felhasználói és nyújtói közötti találkozásnál felmerülnek, ugyanakkor igyekszik elérni, hogy ezek a találkozások mozgósítók és hatékonyak legyenek, járuljanak hozzá a beillesztéshez, a megújuláshoz és a közösség épüléséhez. A gyakorlatnak serkentőnek, kihívást jelentőnek és mozgósítónak, izgalmasnak és provokálónak kell lennie, sohasem szabad unalmasnak és szellemtelennek lennie. A kormány eltökéltsége

programjának morális alapja iránt ugyanakkor a szabályok kemény kikényszerítéséhez vezet. Például, a gyermekvédelemről szóló fejezetek legtöbbször, ahogy a szociális szolgáltatások modernizálásáról szóló fehérkönyv legnagyobb része is, az ellenőrzéshez, a biztosítékokhoz és a szakmai normákhoz fűzött részletes előírásokról szól, és ezzel „új szabályozási környezetet” alkot a professzió számára (lásd: *uo.*, 3. és 4. fejezet és különösen a 77. o.).

A „harmadik út” a szociális szolgáltatások vonatkozásában ezért a társadalmi demokráciát megújító elvek rendszerének példájaként tekinthető (Blair 1998b, Giddens 1998), ami a végrehajtás szakaszában akadályokba ütközött. A probléma az, hogy miképp valósíthatók meg az 1997-ben oly értelmesnek és biztatónak tűnő eszmék; ugyanis a buzdítás nem ért „le” sem a szakemberek, sem a szolgáltatásokat felhasználók megélt tapasztalatáig. Tony Blair maga 2000 őszi hitelességének fájdalmas elvesztését élte át, amit jelzett, hogy a Nőszövetségben (Women’s Institute¹) elmondott beszédét püsszegés és lassú taps kísérte. Úgy tűnik, fontos összefüggés van az ott megmutatkozó kiábrándulás és a között a disszonancia között, melyet a terepen dolgozó szociális munkások éreznek.

Az Új Munkáspártnak a jóléti államot érintő reformja érvénytelenítette a szociális állampolgáriságnak a második világháború után kialakult formáját, mely a kockázatok és források társadalmisításán, a kollektív szolidaritáson és a támogatáshoz való jog kinyilvánításán alapult. De törekvése egy mozgósítóbb, szigorú és elvárást diktáló kultúrának a közszolgáltatások területén való meghonosítására csak akkor lehet eredményes, ha ezzel együtt el lehet érni, hogy mind a szolgálatok alkalmazottai, mind a szolgáltatások igénybe vevői úgy érezzék, tartoznak valahová, fontosak és értékesek. A változás eléréséhez az embereknek biztosnak kell érezniük, hogy erőfeszítéseiket elismerik és rászorultságukat tiszteletben tartják, hogy őket ugyanúgy becsben tartják és támogatják, ahogy korholni is fogják az elmaradásért.

A többségi politikai koalíció mobilizálásának részeként az Új Munkáspárt elköteleződött egyrészt a fiskális óvatosság mellett, másrészt a Major-kormány alatt a közvéleményt izgalomban tartó jelenségek – a kábítószeresek, a menekültek, a koldulás, a pedofília és az ellátásokkal való visszaélés – elleni kemény fellépés mellett. Emiatt programjának egyensúlyt kell teremtenie a beillesztést, az egyenlőséget és az érdekérvényesítési esélyt növelő (empowerment), valamint a kikényszerítést célzó intézkedések között. A „kemény szeretet” kifejezéssel az Új Munkáspárt által képviselt kulturális változás szellemét igyekszünk megragadni (Jordan és Jordan 2000, 1. és 2. fejezet). Ezt a kifejezést a Clinton-adminisztráció szótárából kölcsönöztem. Az Egyesült Államokban a büntetőjoggal és a drogpolitikával kapcsolatos szemléletre vonatkozott (ez nyilvánult meg a „zéró-tolerancia” és a „három szabályszegés és kiestél” [three strikes and you’re out] elvében), és a szociális programok más aspektusaira is kiterjedt (Waddan 1997; Jordan 1998). A kikényszerítési etosz áthatja a „harmadik útnak” a kormányzással kapcsolatos szemlé-

¹ Brit szervezet, mely helyi csoportokból áll, és lehetőséget teremt a nők számára a találkozássra és új készségek elsajátítására – K. J.

letét, ami megnyilvánul az új célok végrehajtásának, a szakmai szabályoknak és az új kezdeményezéseknek a felülről lefelé irányuló módszereiben.

A kormány nyilvánvalóan kevésbé hiszi, hogy a szociális munka megfelelő eszköze lenne a kormányzati céloknak. Egyrészt, programjának megvalósítására az új közszolgálati ügynökségek és foglalkozások egész sorát hozta létre (ilyenek az „új szerződés” személyi tanácsadói, az ellátásokkal való visszaélések vizsgálói, a menekülteket támogató hivatalnokok). Másrészt, az olyan intézményekkel, mint az „Új Szerződés a Helyi Közösségeknek” (New Deal for Communities), a Szociális Kirekesztés Egység (Social Exclusion Unit) és a Egységes Regenerációs Alap (Single Regeneration Budget) a civil szervezetek egész sorát hozta létre a lakóterületek szintjén (Jordan és Jordan 2000, 6. és 7. fejezet). Ahogy a következő fejezetben leírom, az ezen ügynökségekben és egyesületekben végzett munka több szálon kötődik a szociális munka tradícióihoz és módszereihez, ennek ellenére a kormány ragaszkodik ahhoz, hogy a szociális munkát a helyi önkormányzatok tevékenységéhez, a gyermekvédelem, a fiatalok bünelkövetőkkel folytatott munka és a felnőttekről való gondoskodás egy egészen specifikus feladatsorához kösse. A közszféra, az önkéntes és a közösségi szektor új és fejlődő intézményei így gyakran nem kapcsolódnak a szociális munkához, sem szakértelem, sem oktatás, sem szervezeti minták vonatkozásában.

A „végrehajtási rés” megjelenése az Új Munkáspárt programjában egybeesik a szociális munkás szakma krízisének felismerésével (Jordan 2000). A kormány problémája, hogy miképp teremtsen egyensúlyt a „kemény szeretet” két eleme között. Mind ez idáig nem volt képes elérni az egyenjogú tagságnak és az odatartozásnak azt az érzését, amelyre szükség lett volna a közjóhoz való lelkes hozzájárulás és az akart részvétel kiváltásához. Ez ráadásul megkérdőjelezte a „felelős közösség” fogalmát éppúgy, mint a „nemzeti megújulás” programját, és így aláásta a „harmadik út” projektjének hitelét. A szociális munka viszont bezáródott idejétmúlt szervezeti struktúráiba és szakmai ambícióiba, elszakadt a helyi közösségekhez fűződő gyökereitől, és ezzel a jóléti állam új fejlődési vonalától. Talán tudna valami fontosat ajánlani a „harmadik út” programjához, de csak akkor, ha képes átformálni önmagát, és képes szembenézni ezekkel a kihívásokkal.

Társadalmi beillesztés a foglalkoztatáson keresztül

Az Új Munkáspárt kormányra kerülve egy sor intézkedést hozott, melyekkel a munkanélküliséget igyekezett csökkenteni a jólét növelése érdekében, ez volt a „harmadik út” meghatározó eleme – „újjaépíteni a rendszert a munka és a biztonság körül. Munkát mindazoknak, akik képesek dolgozni; biztosítást mindazoknak, akik nem képesek erre” (Blair 1998a, i. o.). A program a foglalkoztatás és a beillesztés közötti kapcsolatot tekintette a központi kérdésnek (Lister 1998; 2000).

TANULMÁNYOK

„A kormány célja foglalkoztatási lehetőséget nyújtani mindenki számára – ez a teljes foglalkoztatás új meghatározását jelenti... A növekvő munkaerőpiaci részvétel fogja emelni a gazdaság növekedési potenciálját, ez fogja csökkenteni a szegénységet és kirekesztést, aminek gyakran a munkanélküliség a legfőbb oka.” (HM Treasury 2000, 4. fejezet, Bevezetés)

A foglalkoztatás előtt álló akadályokra összpontosítva az Új Munkáspárt a szociális munkának marginális szerepet szán, mivel a jóléti állam létrejötte óta a szociális munkások nem foglalkoztak gazdasági vagy foglalkoztatási kérdésekkel (Jordan és Jordan 2000, 7. fejezet). Mindazonáltal azt gondolom, hogy a szakma számára jelentős lehetőségek rejlenek a program eme részében, méghozzá két vonatkozásban.

Az első az „új szerződés” személyes tanácsadóinak a szerepe. A kezdet kezdete óta azon dokumentumok nyelve, melyek ezt a szerepet létrehozták, erősen emlékeztet a szociális munka klasszikus megfogalmazásaira. Például az „Új szerződés a fiataloknak” című dokumentum arról ír, hogy a kérelmezők „egyévre szabott segítséget” kapnak (Department of Social Security 1998, 25. o.). Ahogy a tanácsadók szerepe kiterjedtebbé lett, ez a sajátosság még kifejezettebbé vált. A kormány legnyilvánvalóbb politikai sikere 244 500 fiatal munkába állítása és további 156 300-nak munkatapasztalatok, illetve oktatás nyújtása, ami azt jelenti, hogy 1997 májusa óta a fiatalkorúak munkanélküliségét 70 százalékkal csökkentette (HM Treasury 2000, 4.18–19). Az eredmények áttekintése során a kormány megállapította, hogy „a személyes tanácsadók által ajánlott segítség folyamatossága és módszere központi elemét jelentette az »új szerződés« sikerességének” (4.21). Polly Toynbee, az egész program egyik lelkes híve oly módon írja le a legjobb gyakorlat ismérveit, ami nagyon emlékeztet a szociális munkásoknak a szolgáltatások felhasználói iránti elkötelezettségére és arra, hogy egyszerre ajánlanak morális, illetve praktikus segítséget.

„Az »új szerződés« klienseinek kilencven százaléka felsőfokban beszél a személyi tanácsadójáról, aki még akkor is meglátogatja, amikor már dolgozik. Néhányan éjszaka is felhívják a tanácsadót segítségért. A legtöbbjüknek még sosem volt olyan felnőtt segítsége, aki személyesen hozzá lett volna kirendelve. Az egyik tanácsadó ruhát cserélt a kliensével, hogy jól öltözötten küldhesse el egy felvételi interjúra. Ő viselte a fiú farmerét és trikóját egész nap. A fiú megkapta az állást.” (Toynbee 2000, 23. o.)

A személyes tanácsadás elvét más „új szerződés”-programoknál is alkalmazzák, így a magas munkanélküliséggel küzdő hátrányos helyzetű területeken tevékenykedő „Foglalkoztatási zóna” (Employment Zone) és „Akciócsoport” (Action Team) programokban is. Az utóbbiban a személyes tanácsadók „hivatottak létrehozni a »személyes foglalkoztatási számlát« annak érdekében, hogy rugalmasabban használhassák fel a támogatáshoz rendelkezésre álló forrásokat” (HM Treasury 2000, 4.33). Mindez azt jelenti, hogy a „harmadik útnak” a beillesztést célzó politikája a végrehajtás során nagymértékben hagyatkozik a közhivatalnokok és az

állampolgárok közötti személyes kapcsolatra, melyben nagy jelentősége van a kapcsolati készségeknek. Ahogy az „új szerződés” eléri első eredményeit, és egyre inkább a hosszabb távú hátrányokkal küzdő kérelmezőkre (például a fogyatékosokkal élőkre vagy a pszichiátriai betegek), a súlyos gondozási teherrel küzdőkre (mint amilyenek például az egyedülálló szülők) vagy a hátrányos helyzetű lakóterületekre fog összpontosítani, a szociális munkához való hasonlatosság még szembetűnőbb és a szociális szolgáltatások osztályával való kapcsolat még szorosabb lesz, ahogy az már megfigyelhető az olyan programoknál, mint a „Biztos Kezdet” (Sure Start²; HM Treasury 2000, 5.32–35) és az „Új szerződés a fogyatékos emberek számára” (New Deal for Disabled People; uo., 5.41–44).

A másik aspektus, amelyben a foglalkoztatáson keresztül megvalósuló beillesztés politikája átfedést mutat a szociális szolgáltatásokkal, a létrehozott munkahelyek természetére vonatkozik. A „harmadik út” programja sokféle módon könnyíti meg az átmenetet a biztos és megfelelően fizetett férfifoglalkoztatáson alapuló ipari társadalomból a szolgáltató gazdaságra, amelyben a „rugalmas” munkaerő nagy része a társadalmi reprodukció feladataival foglalkozik (Jordan és mts. 2000, 3. fejezet). A munkaerőpiac leggyorsabban növekvő területeinek egyike a szociális gondoskodás, azon belül is különösen az idős- és fogyatékosgondozás, valamint a gyermekgondozás. Ezt a felismerést tükrözik az Egészségügyi Minisztériumnak a képzés és a szakmai sztemderdek fejlesztését célzó tervei. Ami annál is inkább fontos, mivel a szociális terület körülbelül egymillió munkavállalójának mintegy nyolcvan százaléka – miközben közvetlenül a legkiszolgáltatottabb emberekkel dolgozik – nem rendelkezik semmiféle értékelhető képzettséggel, és ezeknek körülbelül kétharmada a nem állami (piaci) szektorban, elsősorban a bentlakásos intézményekben áll alkalmazásban (Department of Health 1998a, 5.1 és 5.3).

A beillesztésnek a „foglalkoztatottságon keresztül megvalósuló jólétre” alapozott programja több módon viszonyul ehhez a problémához. A „foglalkoztatottság akadályainak” leküzdésére összpontosítva igyekeznek a munkanélküliségi csapdát enyhíteni és a „munkát kifizetődővé tenni”. Mind a nemzeti minimálbér, mind a dolgozó családoknak biztosított adókedvezmény (Working Families Tax Credit – WFTC) célja, hogy érdekeltté tegye a munkavállalókat az olyasfajta részmunkaidős, nem rendszeres és alacsony fizetésű állások elfoglalásában, melyekből igen sok található a szolgáltatási szektorban. A dolgozó családoknak szóló adókedvezménynek már bevezetésének évében egymillió kérelmezője volt, és ezek között 35 százalékkal magasabb volt az egyedülálló szülők aránya, mint a korábbi családi adókedvezmények igénylői között (HM Treasury 2000, 4.78 és 4.2 ábra). A kormány most ki akarja terjeszteni az adókedvezményt az egyedülállókra és a 25 év fölötti gyermektelen házaspárokra is (uo., 4.78 és 4.6 ábra). Ugyanakkor a Gyermekalap (Children’s Fund) egy olyan intézkedéscsomag, melynek célja a gyermekszegénység csökkentése, aminek keretében 450 millió fontot fognak elosztani máttól

² Kiterjedt program a gyermekszegénység és a gyermekek kirekesztésének visszaszorítására. Az ennek a programnak a keretében létrejött szolgáltatási rendszer adaptációjának lehetőségeiről folynak az ESZCsM keretében Magyarországon tárgyalások – K. J.

2004-ig, szintén növeli a gyermekgondozásban dolgozók számát a voluntáris és közösségi szektor bevonásával, kizárva a közszolgáltatásokat (uo., 5.28–31).

Ahogy a következő részben bizonyítom, fontos kérdések merülnek fel azzal kapcsolatban, hogy milyen társadalomkép rejlik ezen intézkedések mögött, illetve hogy milyen hatékonysággal képesek ezek a beillesztést megvalósítani. Nem kérdéses viszont az a kapcsolat, amit létesítenek a munkaerőpiaci részvételt kiterjesztő program és a szociális gondoskodás területe között. A szociális munkás szakma egyre inkább abban a helyzetben találja magát, hogy individualizált, piacosított és széttagolt szolgáltatások kiterjedt rendszerében dolgozik, a gondoskodás vegyes gazdaságában és egy sor, gyakran kicsiny és alulfinanszírozott közösségi szolgáltató osztályai által uralt terület kétségtelenül hegemon helyzetét élvezné, a szociális munka azon foglalkozási csoportoknak egyikévé vált, melyek a sokszínűvé vált ellátás biztosításában közreműködnek (O'Connor 2000). Ezen a területen ugyanakkor – a kollektív identitás, szervezettség és célmeghatározás hiányában – nagy a lehetősége az izolációnak és a kizsákmányolásnak. A szociális munkának vannak bizonyos fontos előnyei és hátrányai más foglalkozási csoportokkal szemben, de a továbbiakban semmiképpen sem tehet úgy, mintha a jövője a saját kezében lenne, és nem hagyatkozhat kollektív erejének megalapozásában a közsférában betöltött pozíciójára.

Mobilitás és kirekesztés

A jóléti állam reformjában az Új Munkáspárt a munkaerkölcs és felelősség mellett az autonómiát, az esélyteremtést és a választási lehetőséget tekinti központi értéknek. Gordon Brown kifejezetten elutasította a korábbi munkáspárti kormányok elosztási céljait, melyek a „kimenetek egyenlőségére” összpontosítottak az esélyegyenlőség érdekében (Brown 1997). Tony Blair átfogalmazta a szociális szolgáltatások célját, mely szerint azok: „a lehetőségek létrái a bármilyen háttérből jöttek számára, és többé nem olyan plafonok, melyek megakadályozzák, hogy az emberek elérjék a sikert, amelyet megérdemelnek” (Blair 1999). Más szóval a kockázatok kötelező megosztásának a „mágikus középre” és az egyének közötti verseny kollektív korlátozására alapozott régi rendszerét helyettesítik egy olyannal, amely szélesíti a lehetőségét annak, hogy „az egyének vállaljanak felelősséget a saját jövőjükért, és folyamatosan növeljék tudásukat és készségeiket, így növelve foglalkoztathatóságukat” (HM Treasury 2000, 4.93). Emögött egy olyan társadalomkép előfeltételezése rejlik, mely morálisan autonóm, önirányító és mozgékony szereplőkből áll, akik a legtöbb előnyt igyekeznek megkapni készségeikért – és így képesek megtalálni a maguk legjobb útját, amely kivezeti őket a szegénységből és társadalmi kirekesztettségből.

És nemcsak az állam támaszt egyre több elvárást az állampolgárokkal

szemben, hanem az állampolgárok is ugyanezt teszik a közhivatalokkal szemben, ami a „jólétről szóló új szerződés” másik oldalát jelenti.

„A társadalom igényesebbé vált... Három trend világít rá az igényes, szkeptikus állampolgár-fogyasztó megjelenésére. Először is, a kormány és a politika intézményei iránti bizalom megcsappant. Másodszor, a szolgáltatások minőségével és kényelmével kapcsolatos elvárások nőttek – a 24 órán keresztül nyitva tartó bankok számának növekedésével párhuzamosan –, de a közszolgálatok nem tartottak lépést ezekkel a fejleményekkel; párhuzamosságaik, hatástalanságuk és szükségtelen bonyolultságuk nem eltűrhető. Harmadszor, ahogy a jövedelmek növekednek, az emberek egyre inkább saját otthonukat és befektetésüket részesítik előnyben.” (Department of Social Security 1998, 16. o.)

Világos, az „állampolgár-fogyasztó” mobil, választani kész, felhalmozó szereplő egy versenyalapú és nyitott gazdasági környezetben. Ahelyett, hogy a piacot formálná azzal, hogy meghatározza a közjó megvalósulásának a piaci kudarcok nyomán előálló akadályait, és újra elosztja a forrásokat az egyenlőség érdekében, az államnak alá kell rendelnie magát a piaci fegyelemnek, és kedvébe kell járnia a fogyasztónak (Erikson és Weigård 2000; Freedland 2001); a fogyasztók oda vihetik megtakarításaikat, üzletüket és önmagukat, ahol a legjobban tudják azt értékesíteni, a legjobb lakókörnyezetben nevelhetik a gyermekeiket, részesülhetnek egészségügyi ellátásban és öregedhetnek meg. Tehát az „állampolgár-fogyasztó” és nem az állam határozza meg a jóléti ellátás sajátosságait.

Továbbá, a közsféra infrastruktúrája, amelyben a döntések létrejönnek, az utóbbi időkben nagymértékben megváltozott, egyre inkább amerikai stílusú társadalmi környezetté vált, és egyre kevésbé hasonlít a szabályozottabb európai országokéhoz. Bizonyos vonatkozásokban az Egyesült Királyság az 1960-as és 1970-es években erőteljesebben korlátozta a versenyt és a mobilitást, mint az európai országok nagy része. Ezt mutatja, hogy a lakások 30 százalékát a tanácsi bérlemények tették ki, és az iskolarendszer nem-szelektív oktatást biztosított a gyermekek nagy többsége számára. Mindemellett a közsféra munkavállalóinak nagy aránya, különösen az egészségügy, az oktatás és a személyes szociális szolgáltatások területén, azt jelezte, hogy az Egyesült Királyság foglalkoztatási mintái leginkább a skandináv országokéihoz hasonlítottak. Ez lehetővé tette, hogy a munkásosztályhoz tartozó emberek olyan képzett vagy betanított munkás pozíciókban helyezkedjenek el, melyeknél a fizetéseket és a munkakörülményeket a közszolgálati szektor nagy szakszervezetei védtek. Margaret Thatcher politikája 1979 után – a tanácsi bérlakások eladásával, a szakszervezetek jogosítványainak megnyirbálásával és a szociális gondoskodásnak a piaci érdekek előtt való megnyitásával – mindezeket a sajátosságokat igyekezett megváltoztatni annak érdekében, hogy elősegítse a „rugalmas” munkaerőpiac létrejöttét, a privatizációt és az egyéni mobilitást. Az Új Munkáspárt ezeket a változásokat nem fordította vissza, hanem leginkább a konszolidációjukhoz járult hozzá.

Ráadásul a helyi szolgáltatásokra szánt források csökkentésével kivál-

totta korábban heterogén, a különböző jövedelmi csoportok egyensúlyával jellemezhető kerületek homogenizálódását. Az iskolák, egészségügyi intézmények, gondozó otthonok, ahelyett, hogy a társadalmi kohéziót erősítő módon működnének, egyre inkább érdekeltek abban, hogy a legtöbbet fizető, de legkisebb költséggel kiszolgálható tanulókat, pácienseket és bérlőket vonzzák, így azok kapják a legjobb közellátást is, akik megengedhetik maguknak a legjobb lakásokat és helyi kényelmi szolgáltatásokat (Jordan 1996, 4. és 5. fejezet). A nagyobb mobilitás tehát a társadalom polarizációjához vezet – ahogy a középosztály és a magasabb jövedelmű háztartások a helyi szolgáltatásokkal kapcsolatos „helyzeti előnyök” (Hirsch 1977) növelésének stratégiáját folytatják, úgy alakulnak ki a hasonló jövedelmű és ízlésű csoportok gettói (Jordan és mts. 1994, 8. és 9. fejezet). Ez segít megmagyarázni, miért találunk a kutatások bizonyítékokat arra, hogy ugyanazon a városon belül léteznek a szélsőséges szegénység és a szélsőséges gazdagság példái, mint pl. Leicesterben, ahol „a város déli részének egyik kerületében a gyermekeknek csak 5 százaléka él olyan háztartásban, amely jövedelemvizsgálathoz kötött segélyekből tartja fenn magát, míg ugyancsak a város déli részén egy másik kerületben a gyermekek 79 százaléka él ilyen háztartásokban” (HM Treasury 2000, 4. 8).

Az Új Munkáspárt foglalkoztatás-orientált beillesztési programjának célcsoportját a leghátrányosabb helyzetű kerületek népessége jelenti. Ezek lakói olyan stratégiákat fejlesztettek ki, melyekkel igyekeznek ellenállni a hátrányos és kirekesztett helyzetnek. Ezen stratégiák közé tartozik például a fekete munka, amely mellett segélyért is folyamodnak (Jordan és mts. 1992; Evason és Woods 1995; MacDonald 1994), a piti bűnelkövetés és a kábítószer-kereskedelem. Annak érdekében, hogy kiküszöböljék a segélyen maradás lehetőségét (Department of Social Security 1998, 25. o.), és megszüntessék a „visszaéléseket” (uo., 9. fejezet), a program hangsúlyozza a „világos és kikényszeríthető bemeneti feltételek” meghatározásának és az ellátási feltételek kemény szabályozásának a szükségességét. Azokon a területeken, ahol tömeges a munkanélküliség, az Akciócsoport és a Foglalkoztatási Zóna programjai „azonosítják a megfelelő üresedéseket a lakóhelyi területen, és összehozzák a munkaadót a munkát keresővel. Ráadásul megszüntetik a foglalkoztatás akadályait, beleértve ebbe a közlekedés támogatását, hogy az emberek elérjék a közeli üres állásokat” (HM Treasury 2000, 4. 33).

Ez az utolsó kitétel világossá teszi, hogy miképp kapcsolja össze a „harmadik út” a foglalkoztatást a mobilitással és a kirekesztéssel. A hátrányos helyzetű területek lakóit motiválni és képezni kell, majd ki kell közvetíteni szolgáltatói állásokba; személyi tanácsadóiknak pedig speciális hatalom adatik, hogy kimozdítsák őket kerületeikből, rávegyék őket, hogy mindennap utazzanak a jobb helyzetű kerületekbe, ott dolgozzanak a kereskedelemben, az élelmezésben, a köztisztaságban, a gondozásban vagy bármiben. Ugyanakkor az Új Szerződés a Közösségeknek és a Társadalmi Kirekesztés Egység programjain keresztül új kezdeményezések támadnak a hátrányos helyzetű kerületekben, melyek foglalkozni fognak a hajléktalansággal, a kábítószerrel, az iskolakerüléssel és a bűnelkövetéssel. A munkavállalásra ható erős nyomás, s emellett egy sor kény-

szerítő akció alkotja azt az elegyet, mely keresztülviszi az Új Munkáspártnak a társadalmi beillesztést célzó politikáját. Eközben a szociális szolgáltatások osztályaira az a szerep jut, hogy a valamiért a programból kiesőkkel, az intézkedések nem várt következményeivel, az azt elutasítókkal, elkerülőkkel vagy a sikertelen esetekkel foglalkozzanak, vagyis azokkal, akik nem képesek a programban részt venni.

Még mindig túl korai a program ezen részének hatásáról teljes felmérést csinálni. Mindazonáltal előzetes jelzések azt mutatják, hogy a program sikere (a növekvő munkaerőpiaci részvétel értelmében) nem párosul párhuzamos eredményekkel a társadalmi beillesztés vonatkozásában. Egyrészt a dolgozó családok számára igénybe vehető adókedvezményről szóló kezdeti beszámolók azt sugallják, hogy az alacsony keresetű háztartások „ritkán tudják teljes mértékben meghatározni a saját túlélési stratégiáikat”, „feszültséget éreznek a munkába állás és a szülői felelősség kombinálásáról szóló elvárások következtében”, és „a jelenlegi politikai rezsim közvetetten növelheti kizsákmányolásukat” (Dean és Shah 2000, 17–18. o.). Másrészt, a hátrányos helyzetű kerületekben élő igénylők nagy része még mindig kívánatosabbnak tartja a helyben végezhető informális munkát, mint a munkába állás és a munkához kötődő ellátások kombinációját, és ráadásul képes meggyőzően érvelni saját preferenciája mellett (Travers 2001). A következő részben ezek közül néhányat szemügyre fogunk venni.

A közösségek és a szociális munka

A „harmadik út” gondolkodásában a „közösség” fogalmának központi jelentősége van (Driver és Martell 1997; Hughes és Little 1999). Eszerint az állampolgárok a civil társadalom csoportjaiban és egyesületeiben vállalt tagság keretében együtt tevékenykednek és így fejezik ki elkötelezettségüket a közjó iránt. Tony Blair olyan társadalom létrehozására törekszik, amelyben „a közösség hozzájárul minden egyes egyén jólétéhez, és minden egyes egyén hozzájárul a közösség jólétéhez” (Blair 1996, 5. o.) azáltal, hogy mindegyikük erősíti a családi és a szomszédsági köteleket, valamint a társadalmi kérdéseket „magáénak érzi”. Például az Egészségügyi Minisztérium vitaanyaga megállapítja: „Hiszünk abban, hogy a közösség mint egész felelősséggel bír azért, hogy elősegítse a gyermekek jólétét és megakadályozza a gyermekek veszélyeztetését” (Department of Health 1998b, Előszó).

Mindazonáltal a Margaret Thatcher által kreált „tulajdonosi demokráciában” az egyes kerületek összetétele távol áll attól, hogy a népesség egészét reprezentálja. A lakáspiac lehetővé teszi a szelektív csoportosulás folyamatát, amelynek során a családok olyan tulajdont és lehetőségeket vásárolnak, amely megfelel jövedelmi viszonyaiknak (Jordan és mts. 1994; Jordan 1996, 4. és 5. fejezet). Ahogy a társadalmi polarizáció eme folyamata kibontakozik, a szomszédságok egyesületi élete egyre inkább tagságuk kizárólagos természetét tükrözi, szélsőséges esetben pedig kialakulnak a zárt vagy privát közösségek (Földvary 1994). Nem véletlen,

TANULMÁNYOK

hogy az 1980-as és 1990-es években a leggyorsabban növekvő civil szervezetek a NIMBY (Not in My Back Yard – Ne az én szomszédságomba) egyesületei és a polgárőrség (Neighbourhood Watch) helyi szervezetei voltak (Taylor 1996).

Ugyanakkor a szolgáltatási álláshelyek gyorsuló növekedése és az Új Munkáspárt alacsony jövedelmű családoknak juttatott adókedvezménye lehetővé teszi, hogy az efféle közösségek nem helyben lakó munkaerőt alkalmazzanak például a házigondozási és az otthont nyújtó ellátásokban. A szociális gondoskodás piacosodásával az „individualizált csomagok” formájában, „rugalmas” feltételek mellett működő ellátás mobil és alkalmazkodókész munkaerőt kíván, de a dolgozókat semmilyen értelemben sem teszi tagjává annak a közösségnek, amelyet szolgálnak. Ami új az Új Munkáspárt uralma idején, az az, hogy ez a fajta kirekesztettség egyre inkább kiterjed a közszolgáltatások szakembereire is. A krónikus munkaerőhiány, különösen Londonban és a Anglia délkeleti részén, azt jelzi, hogy a szociális munkások, tanárok és védőnők nem engedhetik meg maguknak, hogy lakást vásároljanak vagy béreljenek azokban a kerületekben, ahol dolgoznak. A jövedelemstatisztikák mutatják, hogy 1996-hoz képest a közszektorban dolgozók bére mintegy 15 százalékkal kisebb növekedést mutatott, mint a magánszektorban foglalkoztatottaké, és a különbség a professzionális munkaerő szintjén volt a legnagyobb (Denny 2001). Sürgős intézkedésként a tengerentúlról toboroztak munkaerőt a közszolgáltatások növekvő munkaerőhiányának csökkentésére.

Másrészt a munkáspárti kormány a hátrányos helyzetű közösségek gazdasági és szociális regenerációja érdekében egy sor intézkedést hozott. A Társadalmi Kirekesztés Egység, az Új Szerződés a Közösségeknek és az Egységes Regenerációs Alap „partnerséget” ajánl ezen kerületek önkéntes szervezeteinek és közösségi csoportjainak a különböző programok, zónák és kezdeményezések céljainak teljesítése érdekében, olyan feltételek mellett, hogy ezeknek a szervezeteknek át kell formálniuk tevékenységüket a pályázatok elnyerése érdekében. Például a hajléktalanság területén az „Utcán alvás” (Rough Sleeping) című jelentés (Social Exclusion Unit 1998) a kábítószerrel való visszaélést, az alkoholt és a mentális betegségeket határozza meg a legfontosabb faktorokként, és olyan stratégiát ír körül, mellyel 2002-re az utcán alvók számát kétharmaddal fogják csökkenteni. A civil szervezeteknek be kell tartaniuk a kormány által előírt kritériumokat arról, hogy miképp biztosítsanak a hajléktalanknak szállást és más szolgáltatásokat annak érdekében, hogy „reintegrálják” őket a foglalkoztatáson és a letelepedett életformán keresztül (Jordan és Jordan 2000, 110–115. o.).

Az ilyesféle kezdeményezések lehetővé teszik a civil és közösségi szektor jelentős növekedését, de csak úgy, ha a szektorhoz tartozó szervezetek működését a kormánynak az ilyen kerületeknek és lakóknak a rend és fegyelem iránti szükségletéről szóló elképzelései formálják. Közben a helyi csoportoktól elvárják a tervekről (például az Egységes Regenerációs Pályázatokról) szóló konzultációkon való részvételt, és esetleg vezető szerepet is játszhatnak ezek végrehajtásában (Ginsburg 1999), a munkavállalásra és a formális gazdaságban (például a Foglalkoztatási Zónákban) való részvételre tett hangsúly keresztbemetszi a közösség ter-

veit és hálózatait. Kutatások bizonyítják, hogy a szegény lakóterületeken kiterjedt, alulról szerveződő csoportok és civil szervezetek vannak, melyek különösen hatékonyak a veszélyeztetett csoportok elérésében (különösen, ahol etnikai kisebbségekről van szó). Az önkéntesek kulcsszerepet játszanak az ilyen csoportokhoz tartozó egyének és a helyi támogató rendszer közötti kapcsolatok építésében (Ginsburg és mts. 1999). A segélyezés szabályai és a Foglalkoztatási Zónák struktúrája, illetve ösztönzési rendszere gyengítheti a hálózatokat és alááshatja az ilyen informális szervezetek hatékonyságát.

Ezek a fejlemények ellentmondásos következményekkel járnak a szociális munka vonatkozásában. Egyrészt az utcai segítők, a rászorulókat felkutatásával megbízott (outreach) projektek és támogató szolgálatok tevékenysége az ilyen kerületekben életben tartja az 1970-es évek expansionista érájában létrejött gyakorlat pozitív tradícióit. Akkor még a közösségi munka része volt a szakma főáramának. Másrészt, ezek a fejlemények rámutatnak a vákuumra, melyet a civil és közösségi szektor tölt be, mert a közsférában működő szociális munka bezáródott egy sajátos stílusú gyakorlatba, melynek alapvető jellemzője a legalizmus, a formalizmus, az eljárásközpontúság és a távolságtartás, aminek következtében az irodákban rekedt szakemberek elveszítették kapcsolataikat a közösségi hálózatokkal. A közsférában dolgozó szociális munkások tevékenysége egyre inkább a veszélyhelyzetek és veszélyesség felmérésére és kezelésére (Kemshall és Pritchard 1996), továbbá a szolgáltatások elosztására és ellenőrzésére korlátozódik egy olyan rendszeren belül, mely kevés helyet ad a személyes készségek használatára.

A kormány egyre világosabban látja ezt a problémát. Például a Szükséget Szenvedő Gyermek Felméréséhez (Assesment of Children in Need) fűzött előírások hangsúlyozzák, hogy az önkormányzati szociális munkásoknak a gyermekek helyzetét a közösségen és a családon belül széles összefüggésrendszerben kell szemlélniük, és az ökológiai szemlélettel kell közelíteniük a szomszédsági viszonyokhoz (Jack 1997; 2000), és figyelembe kell venniük az elérhető társadalmi tőkét (Department of Health 2000). Hasonlóképpen a fogyatékkal élők számára létrejött új kezdeményezések egész láncolata jelzi más kormányhivatalokkal és a voluntáris szektoralal való „társult” működés szükségességét. Ezen kapcsolódások nélkül a közsférában működő szociális munka abba a veszélybe kerül, hogy leválasztódik a civil társadalomról, mely az Új Munkáspárt reformprogramjának második fő fókusza; de ezek a kezdeményezések elveszni látszanak a felülről jövő előírások, szabályozók és reformok tömkelegében, ami a kormány közszolgáltatások „modernizációjára” törekvésének fő védjegye.

Kevés bizonyíték szól amellet, hogy a lakóterületi regenerációs programok múlttá teszik az elhanyagolás és hanyatlás éveit; ahogy a jövedelemegyenlőtlenségekről szóló statisztikák is makacs ellenpropagandát jelentenek az Új Munkáspárt programjával szemben; ahogy a hátrányos helyzetű településeken folyó kutatások (a Nagy-London területén folyt vizsgálat kivételével) sem bizonyítják a program átütő sikerét.

TANULMÁNYOK

Sehol sem látszik ez világosabban, mint az északi városokban. A városközpontok üdvözölt jelenlegi fejlesztési programjai ellenére az olyan városokban, mint Leeds és Manchester, ha egy mérfölddel arrébb megyünk a felhőkarcolók, éttermek, irodák és multiplex mozik épületeitől, már a felejtés földjére érünk – a lepusztult (magán)házak és félig üres tanácsi bérházak végtelen sora..., ahol a házak – ha egyáltalában elkelnék – kevesebbet érnek, mint 10 000 font, ahol a bűnözés vagy a bűnözéstől való félelem zárja be az embereket a lakásaikba..., ahol a kábítószer általános fizetőeszköz.” (Robson és Deas 2001, 16. o.)

Az elnyomorodás és az azt túlélők kulturális alkalmazkodása az, ami a közszolgáltatások szociális munkásainak feladatait a gyermekvédelmi intézkedésekre és a veszélyhelyzetek kezelésének tevékenységére korlátozza, és elválasztja őket a közvetlen megelőzés és támogatás konstruktívabb feladataitól, amelyet a (gyakran alulfinanszírozott) helyi projektek és csoportok tartanak fenn. A szociális szolgáltatások osztályainak túlterhelő és feszültséggel teli feltételrendszere, a deprivációval való kizárólagos foglalkozással együtt, járul hozzá a kiégés elterjedtségéhez, a szociális munkások távozásához és a megüresedett státusok magas számához. Ahol mindez párosul a magas lakás- és közlekedési költségekkel (mint Londonban és Anglia délkeleti részén), a diplomás szakemberek nem pótolhatók még átmeneti munkavállalókkal sem – ahogy az egészségügyi és oktatási területen sem –, a helyi hatóságok az állásokat külföldön hirdették meg, legutóbb például Dél-Afrikában (Carvel 2001). Ez a „rugalmas munkaerő” tükrözi azt, hogy a házigondozókat és a bentlakásos otthonok alkalmazottait a szegény kerületekből elszívják a jobb módú települések; de nyilvánvalóan az ilyen, kívülről jött, új belépők nem ismerik a helyi közösségi szervezeteket és hálózatokat. Ez hozzájárul a közszektorban folytatott gyakorlat izolációjához, elvágván a helyi akciókhoz fűződő gyökereit.

A szociális munka önazonossága

A Thatcher–Major-években a közszektorban működő szociális munka lassú átalakulása ment végbe, ami felgyorsult és konszolidálódott az Új Munkáspárt idején. A gazdaság megnyitásával a konzervatív kormány kiszolgáltatta az Egyesült Királyság legveszélyeztetettebb népességét a globális piac hatásainak, a szegénységnek, a bizonytalanságnak, a lakhatási és környezeti feszültségeknek, és ezek összes következményének. A közszektorban működő szociális munka – ahelyett, hogy (mint Skandináviában) részévé vált volna a társadalmi rossz megelőzésére és a kiegyensúlyozott, befogadó közösségek fenntartására irányuló, folyamatos stratégiának – az elsődleges válasz lett a társadalmi polarizációra, a ki-rekesztésre, a depriváció és a deviancia minden formájára, melyeket ezek a változások felerősítettek. A szociális szolgáltatások osztályait a jobboldali kormánypolitika arra kárhoztatta, hogy azok túlélési és ellenállási stratégiáival foglalkozzanak, akiknek a relatív (és sok esetben abszolút)

anyagi viszonyai ezekben az években leromlottak, és akik ugyanakkor egyes lakóterületeken, „sorsközösségben” koncentráálódtak (Marske 1991).

Ugyanakkor a szakmára erőteljes hatással voltak azok a gondolatok, melyek a szolgáltatások felhasználói érdekérvényesítési esélyeinek növeléséről (empowerment) és választási lehetőségeiről szóltak, a kirekesztést elutasító (anti-oppressive) elvek (Payne 1991; Thompson 1997); a fogyatékossgal élő és mentálisan beteg emberek és gondozóik állampolgári jogainak érvényesítését elősegítő módszerek (Oliver 1996; Lewis 1992); és a felhasználók szervezeteinek bevonását hirdető eszmék (Beresford 1997). Ezek a gondolatok megtalálták az utat a szociális szolgálatok átstrukturálásáról szóló hivatalos vitákba (Department of Health 1989), de alárendelődtek a menedzserizmus és kontraktualizmus erősebb indítékainak, valamint a racionalizáció és ellenőrzés feladatainak. Mindez tükröződik az Új Munkáspárt politikai dokumentumaiban: egyrészt hangsúlyozzák a minőségi sztenderdeket, a felhasználó-barátságot, a nyitottságot és a választási lehetőséget, a másik oldalon pedig határozottan a „javuló védelem” előírásait rendelik kikényszeríteni. (Department of Health 1998a, 3. és 4. fejezet).

Ezek a fejlemények fontos kérdéseket vetnek fel arról a szervezeti környezetről és kultúráról, melyben a szakmai megítélés és hozzáértés gyakorolható és az érdekérvényesítési képesség növelésének, illetve a társadalmi integráció elősegítésének az értékei érvényesíthetők. Az 1990-es években a közzférában működő szociális munka terjedelmének növekedését tapasztalhattuk, mind a gyermekvédelmi, mind pedig a közösségi gondozással foglalkozó törvények következtében, és ez együtt járt a gyakorlat sztenderdjeinek javítását célzó törekvésekkel. Mindez történt egy olyan rezsimben, melyet alapvetően jellemzett a szoros irányítás és szabályozás; a kompetencia; a minőségi sztenderdek és mérhető kimenetek elsődlegessége, és eközben a súlyos forráskorlátok és a fokozódó külső nyomás, ami a szükségletek növekedéséből származott. Bár a szakma ambivalens volt a kulturális változással kapcsolatban, de általában üdvözölte azokat a változásokat, amelyekhez egyrészt szervezeti átalakítások, másrészt az oktatásnak a kompetencia-alapú és evidencia-alapú módszerek felé való elmozdulása társult, ugyanis ez utóbbi azt ígérte, hogy emeli a szociális munka státusát, hasonlóvá teszi azt az egészségügyi szakemberekéhez vagy a társadalomtudósokéhoz.

A Jan Fook és munkatársai által Ausztráliában végzett új kutatás megkérdőjelezte ezt a projektet. Vizsgálatukban hallgatók egy csoportját kísérték végig tanulmányaik első évétől a végzés után a gyakorlatban töltött harmadik évükig, hogy értékrendjük, valamint gyakorlati készségeik változásait kövessék nyomon. A hallgatók tanulmányaik kezdetén hajlamosak voltak rigidén, a kontextus sajátosságait figyelmen kívül hagyva alkalmazni olyan szabályokat, melyek a populáris pszichológia vagy a magazinok lelki tanácsadó rovataiból származtak, és eközben pszichológiai és érzelmi szempontból távolságot tartottak a szolgáltatást felhasználóktól. Csak fokozatosan váltak képessé arra, hogy figyelembe vegyék a kontextust és a felhasználó nehézségeire ható sokféle tényezőt és fak-

tort, és fokozatosan engedték magukhoz közel és hagyták magukra érzelmileg hatni őket. Azonban modelljükben, amelyet a rugalmasság és a hivatásbeli tudás fejlődési fokairól felvázoltak, kutatásuk szerint a hatósági gyermekvédelem szociális munkásai (ez az egyetlen olyan terület, mely Ausztráliában az Egyesült Királysáéhoz hasonlóan működik) valahol félúton megrekedtek a gyakorlatnak egyfajta instrumentális, mechanikus, az ügynökség kategória- és forrásrendszerének manipulációján alapuló stílusánál. Ezt a szakaszt ők „kompetenciának” nevezték el, ami lehetővé teszi, hogy a szakember bizonyos mértékig elszigetelődjön a felhasználók helyzetéből fakadó fájdalomtól és az őket ért igazságtalanságtól (Fook és mts. 2000).

Valóban groteszk lenne, ha a szociális munka szakmai sztenderdjeinek emeléséért indult mozgalom bizonyulna a készségeépítés eszközüvé, és ez kötné a szakembereket valamiféle fejlődési kényszerzubbonyba. Ez azonban segítene megmagyarázni, hogy a szakemberek és szakértelmük miért vándorol ki csendben a közszektorból, és be a tanácsadásba, a civil és piaci szektorba vagy magánpraxisba, egy időben olyan új szervezeteknek, új támogató csoportoknak a létrejöttével, melyek – miközben gyakran nem azonosítják magukat a professzióval – használják annak régebbi elveit és módszereit.

Ily módon, bár a gyakorlat egyre inkább az ügynökségek szélesebb spektrumában jelenik meg, a szociálismunkás-identitás még mindig szorosan kapcsolódik a közszektorhoz, ahogy a szakmai oktatás tanterve is ennek elvárásaihoz kötődik. Ez a szociális munkát kiszolgáltatottá teszi, mivel a kormány összekapcsolja a közszektor nyilvánvaló elégtelenségével, továbbá a hatósági feladatok spektrumával határozza meg. Így az egyesült királyságbeli szociális munkának korábbi erőssége válik gyengeséggé összehasonlítva a szakma európai modelljével, ahol a gyakorlat nem egységes, egy sor állami és nem állami szervezeti formához kötődik, és emiatt a professzionális identitás is inkább pluralisztikus (Lorenz 1994).

Következtetések

Az Új Munkáspárt programját megalapozó értékek összeegyeztethetővé teszik azt a szociális munka jó gyakorlatával. Tony Blair személyes beszámolója a „harmadik útról” egyforma hangsúlyt adott az autonómia, a felelősség és a közösség értékeinek (Blair 1998b), míg politikai beszédekben a prioritást inkább az egyének azon képessége kapta, hogy nagyobb mértékben járuljanak hozzá a mások szükségleteinek kielégítéséhez, és azt részesítsék előnyben (Blair 1997; 1999). A társadalmi beillesztés politikája különös lehetőséget látszik adni a szociális munkának, bár a korábbi rezsim idején tapasztalt alacsony státusa szoros kapcsolatban volt klientúrájának kirekesztettségével. Mégis a programban inkább a modernizáció és a javított sztenderdek célcsoportjaként jelenik meg, semmint az Új Munkáspárt programjának eszközeként.

Ezt a paradoxont csak úgy érthetjük meg, ha a szélesebb kontextus

jelenségeinek összefüggésében vizsgáljuk. Ezt a kontextust az állam és állampolgár közötti viszonyoknak az átalakulása alkotja, mely együtt jár az ipari társadalomnak szolgáltató gazdasággá való átalakulásával, ami megváltoztatta a társadalom teljes intézményi struktúráját. A korábbi jóléti állam működhett bürokratikus szabályokon és rendszereken keresztül; az állam és állampolgár közötti „új szerződés” a személyes fejlődésen, változáson és teljesítményen alapul. A régi jóléti állam külső irányítást használt; az új érdekeltséget kíván. A korábbi főképp az osztálykonfliktus korlátozásának és a tömeges szolidaritásnak a rendszere volt; az új személyes, szemtől szembeni módszerekkel el akarja érni a személyes, családi, lakóközösségi szintet. Így a kormány nem bízhat meg a közszolgáltatások szakembereiben (a tanároknak és orvosoknak éppúgy nem, mint a szociális munkásoknak), mert meglátása szerint ezek túlzottan elkötelezettek a régi rendszernek.

A második paradox jellemző abban a hasonlóságban rejlik, mely a kormánynak a döntések végrehajtásával kapcsolatos dilemmái és a szociálmunkás-gyakorlat központi problémái között áll fenn. A „harmadik útnak” meggyőző kombinációt kell előállítania egyrészt az állampolgároknak saját jogon élvezett megbecsüléséből, és azokból a törekvésekből, melyekkel igyekeznek őket rávenni, hogy a közös célok érdekében tegyék meg a lehető legtöbbet. Hogy a „kemény szeretet” hatékony legyen a kívülről beillesztésének terén, meg kell találni ezt az egyensúlyt – például amikor a munka és a családi élet határaitól tárgyalnak az egyedülálló szülőkkel, vagy amikor meg kell találni a leghatékonyabb módot a hátrányos helyzetű közösségek lakói számára a munkába állás és a közösség életminőségének javításában való aktív részvétel kombinációjával kapcsolatban (Jordan és Jordan 2000, 8. fejezet). De az Új Munkáspárt a felülről lefelé irányuló előírásokkal és szabályozással igyekszik az átalakulást elérni, miközben azt ígéri, hogy a nagyarányú kulturális változás elérhető anélkül, hogy közben a többséghez tartozó állampolgárok feláldoznák előnyeiket és kényelmüket. Amint kiderül, hogy a reformprogram nem hoz azonnali, értékelhető javulást a társadalmi indikátorok vagy a közszolgáltatások működése terén, a kormány egyre inkább a keménység dagályos pózába merevedik – támadni kezdi egyrészt a „problémás” állampolgárokat, másrészt azokat, akiknek a politikai döntéseket végre kellene hajtaniuk.

A szociális munka az új munkáspárti kormány regnálása alatt attól remélheti helyzetének szerencsés változását, hogy egy sor ügyben és politikai kérdésben egyre világosabbá válnak a kormány keménységének korlátai. A közszolgáltatásoknak szóló, felülről jövő cél- és kimenet-meghatározások nem bizonyultak hatásosnak, s ugyanígy a miniszterek populista nyilatkozatainak morális felháborodása is hatástalan maradt, a bűncselekmények és a menedékkérők számának növekedése, valamint a családi felelősségvállalás hanyatlása miatt. Mindez annak a következménye, hogy a kormány egyrészt túlzottan törekszik a médiabarát megjelenési sikerre, másrészt igyekszik azonnali megoldást találni a korábbi adminisztrációtól örökölt problémákra. De ha a szociális munka jelentősebb szerepet kap az Új Munkáspárt hosszú távú terveinek végrehajtásában, az meggyőzőbben fogja bizonyítani, miképp érhető el jobb eredmény a

TANULMÁNYOK

„kemény szeretet” szeretet aspektusának, a nagyobb rugalmasságnak és a társadalmi problémák inkább tárgyalásos megoldására törekvő megközelítésnek a segítségével.

Jó példa erre a menekültekkel és menedékkérőkkel folytatott munka területe. A Belügyminisztérium komputerezésének sikertelen kísérlete az 1990-es évek közepén hatalmas tömegű menedékkérelmek felhalmozódásához vezetett. Miközben a szociális szolgáltatások osztályai, különösen Londonban és Kentben, bevonódtak a belföldi kérelmezők számára a menedék biztosításába (az 1948-as szociális törvény értelmében), az 1996-os menedékesekről és bevándorlókról szóló törvény kivette ezek szolgáltatásai közül a menekültek segélyezését. Az Új Munkáspárt döntését, mellyel teljes mértékben megszüntetett a menedékkérők számára bármiféle pénzbeli ellátást, és a magukról gondoskodni nem tudókat az ország különböző pontjain található menedékekben helyezte el, anélkül, hogy beleszólási jogot adott volna az érintetteknek, részben az ezen szociális osztályokra nehezedő nyomás indokolta (Home Office 1998, 8.20–23. §). Az új ügynökség, a Menedékeseket Támogató Szolgálat (Asylum Support Service) azért jött létre, hogy tehermentesítse a helyi hatóságokat a természetbeni ellátásokért viselt, közvetlen felelősség alól, miközben az új intézkedések a keménység retorikájával társultak, hogy ezzel meggyőzzék a képviselőket a kormány eltökéltségéről, mellyel megszünteti az országnak azt az képét, mely szerint a többi uniós országgal szemben itt könnyű megszerezni a menedékjogot.

Ezek az intézkedések nemcsak hogy nem riasztották el a menedékért folyamodókat, hanem emellett még sokféle nem szándékolt és kedvezőtlen következménnyel jártak. A menekültek elosztása jó jövedelmet jelent a leglepusztultabb házak tulajdonosainak; az élelmiszerjegyek drágábbaknak bizonyultak, mint a pénzbeli segély; a menekültek ki vannak téve a rasszista erőszaknak és bántalmazásnak, és ezért igen sokan elhagyták kijelölt otthonukat és Londonba költöztek, ahol a saját etnikai közösségeik élnek. Ugyanakkor annak ellenére, hogy a kormány megkísérelte a kemény intézkedéseket az etnikai harmónia védelmével igazolni (Home Office, 1998, 2:13–5. bekezdés), az etnikai kisebbségek megszenvedték a menedékkérők elleni retorika által gerjesztett feszültség következményeit.

Mindez egyértelműen hozzájárult ahhoz, hogy a Belügyminisztérium átgondolja politikáját, és a továbbiakban a belügyminiszterek azt hangsúlyozták: versengeni kell a „legokosabb és legjobb” tehetségek megszerzéséért, hogy kipótolják a „készséghiányokat”, és mindezzel a „gazdasági migráció” előnyeit emelték ki, míg korábban ezt azonosnak tekintették a „hamis” menedékkérésekkel (Home Office, 1998, 1.7. bekezdés). Barbara Roche az Institute for Public Policy Research gyűlésén elhangzott fontos beszédében a következőket mondta:

„Nagy-Britannia mindig a bevándorlók nemzete volt... A világ minden tájáról származó bevándorlók jó része sikeres volt itt, gazdasági előnyöket hozott Britannia egészének... Bizonyítékok szólnak amellett, hogy a gazdasági indíttatású bevándorlás alapvető előnyöket hozhat mind a növekedés, mind pedig a gazdaság szempontjából.” (Roche, 2000, 3–5. o.)

Ez a megjegyzés sok olyan kérdést von össze, amellyel kapcsolatban az Új Munkáspártnak más megközelítést kell kialakítania a jövőben. Mindenekelőtt nem a fejlett technológiát igénylő tevékenységek, hanem a közszolgálati professziók azok, amelyekben a külföldről toborzottak legnagyobb csoportját alkalmazzák; és nem igaz, hogy ennek oka a „készségekben mutatkozó hiány”. Például körülbelül hetvenezer külföldről jött ápoló dolgozik az Egyesült Királyságban, miközben százharmincezer itt képzett ápoló szorult ki a munkaerőpiacról, vagy dolgozik más területen (Salt, 2001). Az egészségügyi szolgálatnál, az iskolákban és a szociális szolgáltatások hivatalaiban mutatkozó munkaerőhiánynak több oka is van: az egyik annak módja, ahogyan a kormány kezeli ezeket az alkalmazottakat, a másik a fizetések alacsony mivolta, ugyanakkor az alkalmazottak megélhetésének magas költségei, éppen ott, ahol szükség van a szolgáltatásaikra.

Másodsor, nemcsak a gazdasági bevándorlók hoznak prosperitást ebbe az országba, hanem a menedékkérők és a menekültek is. Ők szintén jogosultak a beillesztésre, és a lehetőségre, hogy hozzájáruljanak a brit társadalom boldogulásához. A sikeres beilleszkedés legkiemelkedőbb példájaként említette a beszéd az ugandai ázsiaiakat, akik Leicester gazdaságát virágoztatták fel (ott telepedtek le a legnagyobb számban) – ők menedékkérők voltak. A beszéd felhívást jelent a szociális munkások számára, hogy a korábbiaknál építőbb programokban vegyenek részt, amelyek célja ezen csoportok lehetőségeinek valóra váltása.

Harmadsor, az Új Munkáspártnak a külföldi országokból való szakembertoborzásra való hagyatkozása azt mutatja, hogy tudatosult: a helybeli jelentkezőket nem lehet elégséges számban kiképezni és kényszeríteni, hogy a munkaerőpiacon jelentkező összes hiányt betöltsék, és ez a foglalkoztatás talán nem az egyetlen vagy legjobb mód a nélkülöző területek lakóinak társadalmi beillesztésére.

Ezt jelzi, hogy az új politika a foglalkoztatottság helyett az *elkötelezettség* maximalizálását tűzi ki célul, és inkább törekszik a lakók együttműködésével a közösség életminőségének javítására, semmint hogy kényszerítene őket a tehetősebb területeken a szolgáltatói állások elfoglalására (Smerdon, 2000). Ennek formája lehet a „szociális vállalkozás” új kezdeményezése (HM Treasury kiadványa, 2000. december 18.), amely összességében százmillió fontot ajánl azon egyéneknek és projekteknek, amelyek javítanák mind a szociális, mind pedig a gazdasági infrastruktúrát ezeken a területeken (Travers, 2001).

Ennek a megközelítésnek hosszú tradíciója van mind a civil, mind pedig a közösségi szektor keretei között végzett szociális munkában, legkiemelkedőbb megjelenését pedig Bob Holman (1981, 1988, 1998) munkái jelentik. Ha az újjáépítés és a beillesztés politikájának céljait úgy alakítják át, hogy az önszervező projekteket, a helyi közösségek fejlődését és a helyi részvételt támogassák, akkor a szociális munka ismét találhat egy helyet magának a szociális beillesztési program frontvonalában, a szociális szolgáltatások osztályai biztosíthatják az összekötő elemet a civil szervezetek és a kormány új ügynökségei, az Új Szerződés, valamint a Társadalmi Kirekesztés Egység között.

Végül, a szociális munka számára nyíló új lehetőségek megkívánják

TANULMÁNYOK

a szakma erősségeinek és különleges szakértelmének világosabb meghatározását, hogy egyértelmű legyen, mit ajánl egyfelől a szociális gondoskodás területén, másfelől az aktív állampolgáriság új kultúrájára vonatkozóan. Az 1990-es évek menedzserizmusa és kompetencia-orientációja gyengítette a szakmát, mivel a szociális munka sohasem bizonyíthatja, hogy a szolgáltatás instrumentális és technikai vonatkozásaiban jobb, mint a terület bármely más foglalkozási csoportja. Amit a szakma ajánlhat, az a kölcsönös függés, az együttműködés; a hatalom és a konfliktus problémáival, tágabban a társadalmi igazságosság kérdéseivel összefüggő ügyek szakavatott kezelése, és olyan módszerek, melyek rugalmasak, kreatívak és a politika területének nagy részén alkalmazhatók.

Fordította Kozma Judit

Hivatkozások

- Beresford, P. (1997): „The last social division? Revisiting the relationship between social policy, its producers and consumers”. *Social Policy Review*, 9, 203–206. o.
- Blair, T. (1996): Speech to Labour Party Conference.
- Blair, T. (1997): „Why we must help those excluded from society”. *Independent*, december. 8.
- Blair, T. (1998a): Preface to *A New Contract for Welfare*. Cm 3805, iii–v. o.
- Blair, T. (1998b): *The Third Way Politics for the New Century*. Fabian Pamphlet 588., London, The Fabian Society.
- Blair, T. (1999): Beszéd, Institute for Public Policy Research. London, január 14.
- Blair, T. (2000): *Transforming the Welfare State*. Beszéd, Institute for Public Policy Research, London, június 7.
- Brown, G. (1997): „Why labour is still loyal to the poor”. *Guardian*, augusztus 2.
- Carvel, J. (2001): „Overseas staff plug the gaps”. *Guardian*, Common Good Feature, március 21, 13. o.
- Crouch, C. (2001): „Citizenship and market in recent British education policy”. In: Crouch, C.–Eder, K.–Tambini, D. (szerk.): *Citizenship, Markets and State*. Oxford, Oxford University Press, 111–133. o.
- Dean, H. és Shah, A. (2000): „Working strategies in low-income families”. Előadás, Conference at University of Luton, június 28.
- Denny, C. (2001): „Professionals pay packets fail to keep pace”. *Guardian*, Common Good Feature, március 21.
- Department of Health (1989): *Caring for People: Community Care in the Next Decade*. CM 849, London, Stationery Office.
- Department of Health (1998a): *Modernising Social Services: Promoting Independence, Improving Protection, Raising Standards*. Cm 4169, London, Stationery Office.
- Department of Health (1998b): *Working Together Safeguard Children in Need*. London, Stationery Office.
- Department of Health (2000): *Assessment Framework for Children in Need*. London, Stationery Office.
- Department of Social Security (1998): *A New Contract for Welfare*. Cm 3805, London, Stationery Office.
- Driver, S. és Martell, L. (1997): „New Labour’s communitarianism”. *Critical Social Policy*, 17 (52), 27–46. o.

- Düvell, F. és Jordan, B. (1999): „Immigration, asylum and citizenship: Social justice in a global context”. *Journal of Analytical Socialism*, 4 (1), 15–36.
- Erikson, E. és Weigård, J. (2000): „The end of citizenship? New roles challenging the political order”. In: McKinnon, C.–Hampsher-Monk, I. (szerk.): *The Demands of Citizenship*. London, Continuum, 13–34.
- Evason, E. és Woods, R. (1995): „Poverty, deregulation of labour markets and benefit fraud”. *Social Policy and Administration*, 29(1), 40–54.
- Földvály, F. (1994): *Public Goods and Privat Communities: The Market Provision of Social Services*, Aldershot, Edward Elgar.
- Fook, J., Rian, M. és Hawkins, L. (2000): *Professional Expertise: Practice, Theory and Education for Working in Uncertainty*. London, Whiting and Birch.
- Forrest, R. és Murie, A. (1988): *Selling the Welfare State: The Privatisation of Public Housing*. London, Routledge.
- Freedland, M. (2001): „The marketization of public services”. In Crouch, C., Eder, K., és Tambini, D. (szerk.): *Citizenship, Markets and the State*. Oxford, Oxford University Press, 90–110. o.
- Ginsburg, N., Thake, E., Bieler, E., Foord, J., Foreman, J., Lewis, J. és Ocloo, J. (1999): *Socio-Economic Assets in Poor Communities: Case Studies of Diversity*. London, University of North London School of Applied Social Sciences.
- Giddens, A. (1998): *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge, Polity.
- Ginbsburg, N. (1999): „Putting the social into urban regeneration policy.” *Local Economy*, május, 17–28. o.
- Hirsch, F. (1977): *Social Limits to Growth*. London, Routledge.
- Holman, B. (1981): *Kids at the Door: A Preventive Project on a Council Estate*. Oxford, Blackwell.
- Holman, B. (1988): *Putting Families First: Prevention and Child Care*. Basingstoke, Macmillan.
- Holman, B. (1998): *Faith in the Poor*. Oxford, Lion Books.
- Home Office (1998): *Fairer, Faster and Firmer – A Modern Approach to Immigration and Asylum*. Cm 4018, London, Stationery Office.
- HM Treasury (2000): *Pre-Budget Report*. London, Stationery Office.
- Hughes, G. és Little, A. (1999): „The contradictions in Labour’s New Communitarianism”. *Imprints: Journal of Analytical Socialism*, 4(2), 109–120. o.
- Jack, G. (1997): „An ecological approach to social work with children and families.” *Child and Families Social Work*, 2(2), 109–120. o.
- Jack, G. (2000): „Ecological influences on parenting and child development.” *British Journal of Social Work*, 30(4), 703–720. o.
- Jordan, B. (1996): *A Theory of Poverty and Social Exclusion*. Cambridge, Polity.
- Jordan, B. (1998): *The New Politics of Welfare: Social Justice in a Global Context*. London, Sage.
- Jordan, B. (2000): „Tough love: Social work practice in UK society.” In: Stepney, P. és Ford, D. (szerk.): *Social Work Models, Methods and Theories: A Framework for Practice*. Lyme Regis, Russell House, 139–146. o.
- Jordan, B. és Jordan, C. (2000): *Social Work and the Third Way: Tough Law as Social Policy*. London, Sage.
- Jordan, B. és Vogel, D. (1997): „Which policies influence migration decisions? A comparative analysis of qualitative interviews with undocumented Brazilian immigrants in London and Berlin. Bremen, Centre for Social Policy Research, Arbeitspapier 14/97.
- Jordan, B., Agulnik, P., Burbidge, D. és Duffin, S. (2000): *Stumbling Towards Basic Income. Prospects for Tax-Benefit Integration in UK*. London, Citizens Income Trust.

TANULMÁNYOK

- Jordan, B., Redley, M. és James, S. (1994): *Putting Families First: Identities, Decisions, Citizenship*. London, UCL Press.
- Jordan, B., James, S., Kay, H. és Redley, M. (1992): *Trapped in Poverty? Labour-Market Decision in Low-Income Households*. London, Routledge.
- Kemshall, H. és Pritchard, J. (szerk.) (1996): *Good Practice in Risk Assessment and Risk Management*. London, Jessica Kingsley.
- Lewis, J. (1992): „Gender and development of welfare regimes.” *Journal of European Social Policy*, 2(3), 177–189. o.
- Lister, R. (1998): „From equality to social inclusion: New Labour and the welfare state”. *Critical Social Policy*, 18(55), 217–229. o.
- Lister, R. (2000): „To Rio via the Third Way: New Labour’s »welfare« reform agenda”. *Renewal*, 8(4), 9– 20. o.
- Lorenz, W. (1994): *Social Work in a Changing Europe*. London, Routledge.
- MacDonald, R. (1994): „Fiddly jobs, undeclared work and something for nothing society”. *Work, Employment and Society*, 8(4), 507–530. o.
- Marske, C. E. (1991): *Communities of Fate: Readings in the Social Organisation of Risk*. Lanham University of America Press.
- O’Connor, I. (2000): „The future of social work in Australia”. St Lucia, University of Queensland, School of Social Work and Social Policy.
- Oliver, M. (1996): *Understanding Disability: From Theory to Practice*. Basingstoke, Macmillan.
- Orme, J. (2001): „Regulation or fragmentation? Reflection for social work under New Labour”. *British Journal of Social Work*, 31(4), 611–624. o.
- Payne, M. (1991): *Modern Social Work Theory*. London, Macmillan.
- Robson, B. és Deas, I. (2001): *The Regeneration Game: Are Northern Cities Losing Out?* Manchester, Centre for Urban Policy Studies, Manchester University. Idézi: *Guardian*, március 1. 15. o.
- Roche, B. (2000): „Migration in a global economy”. Előadás, Institute for Social Policy Research Conference, szeptember 8.
- Salt, J. (2001): „International Labour Migration”. Konferencia előadás, „Bridging the Information Gap” című konferencia, Home Office, Whitehall Place, London, március 21.
- Smerdon, M. (2000): „As easy as 1–2–3” In: *Community Links, What if...? Fifteen Visions of Change for Britain’s Inner Cities*, London, Short Books, 69–74. o.
- Social Exclusion Unit (1998): *Rough Sleeping*. London, Stationery Office.
- Taylor, I. (1996): „Fear of crime, urban fortunes and suburban social movements: reflections from Manchester”. *Sociology*, 30(2), 317–338. o.
- Thompson, N. (1997): *Anti-Discriminatory Practice*. London, Macmillan.
- Toynbee, P. (2000): „Painted into corner”. *Guardian*, december 1.
- Travers, A. (2001): „The hidden morality of the informal economy”. Exeter, University of Exeter, Department of Social Work.
- Waddan, A. (1997): *The Politics of Social Welfare: A Collapse of the Centre and the Rise of the Right*. Cheltenham, Edward Elgar.

BÉNYI MÁRIA

A cigánytelepek közegészségügyi helyzetében bekövetkezett változásai 1997 óta

A közegészségügy a létezése óta mindig elsősorban a fokozottan hátrányos helyzetűek egészségét szolgálta. Azoknak a környezeti problémáknak a megoldására törekedett, amelyek tömegek egészségét veszélyeztették. Példaként említhetnénk a múlt századból a tbc elleni küzdelmet, vagy a hatvanas években a szennyezett nitrátos vizű ásott kutak kiváltására indított, nagyszabású országos programot. A környezet-egészségügy az idők folyamán specializálódott, előtérbe kerültek a civilizációs problémák – közlekedési zaj, légszennyezés, szennyvízelhelyezés –, ugyanakkor a szegénységből fakadó problémák a hetvenes–nyolcvanas években már nem látszottak annyira súlyosnak. Úgy tűnt, mintha az alapprobléma megoldásával a közegészségügyi következmények is felszámolódtak volna.

Bevezetés

A rendszerváltást követően, 1990-től szinte egyik napról a másikra emberek tízezreinek rendeződött át az élete: a városok bizonyos részein megindult a gettósodás, a falvakban pedig az ország több megyéjében újra feléledtek, benépesedtek a nyomortelepek, melyet hagyományosan ma is cigánytelepeknek hív a köznyelv, bár az ott élők jelentős része nem tartozik a roma populációhoz.

Az 1993/94-es Kemény–Havas–Kertesi-féle országos reprezentatív vizsgálat szerint a magyarországi cigányság 14 százaléka, vagyis kb. 70 ezer ember élt telepeken [1].

A 1093/1997-es kormányhatározat alapján a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium 1997 őszen kezdeményezte a telepek összeírását.

Telepnek a környezeténél rosszabb minőségű, legalább 4 lakóegységből álló együtteseket minősítették.

Az 1997. évi felmérés szerint 19 megyéből 406 településen található cigánytelep, összesen 540. A cigánytelepeken élő lakosság száma megközelíti a 100 000 főt. Ez becslések szerint a cigány lakosság 20 százaléka, az ország lakosságának pedig 1 százaléka [2].

TANULMÁNYOK

A már említett 1997-es kormányhatározat a területfejlesztésen belül ennek a problémának a feltérképezésére koncentrált, azzal a céllal, hogy erre építve dolgozzon ki a helyzet javítására, megoldására stratégiát. Sajnos – ma már elmondhatjuk –, nem túl nagy sikerrel. A felmérést lezáró tanulmány szerint mindössze 12 megyéből sikerült hozzávetőlegesen megbízható adatokat szerezni: a kérdőív szerteágazó mivolta, a kérdések kétértelműségei, az önkormányzatok hozzáállása nagyban rontották a célkitűzés megvalósulását.

Minden hátránya ellenére ez a felmérés volt az utolsó országos feltérképezése a nyomor telepi színhelyeinek, ahol a közegészségügyi problémák semmivel sem kisebbek napjainkban, mint a múlt század elején voltak.

Tekintettel arra, hogy a környezeti tényezőknek jelentős szerepe van az egészségi állapot alakulásában [3], népegészségügyi és azon belül környezet-egészségügyi szempontból fontosnak tartottuk, hogy felmérjük az 1997-ben regisztrált helyzet változását.

Erre vonatkozóan az 1047/1999. (V. 5.) Kormányhatározat 4. 3. pontja is tartalmaz az egészségügy számára előirányzatot:

„A telepeken és teletszerű lakókörnyezetben élő, a környezeti és egészséget veszélyeztető tényezők megszüntetése érdekében, a lakókörösségek bevonásával, szakmai intézkedéseket kell kezdeményezni.”

E szándékot később, 2001-ben, egy újabb kormányhatározat is megerősítette [4], és a jelek szerint a kormányváltást követően, napjainkra sem veszített jelentőségéből.

Anyag és módszer

2003-ban az 1997 óta eltelt időszakban a telepeken bekövetkezett változást, mint a további tevékenységünket meghatározó alapállapotot szeretnénk volna rögzíteni az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (továbbiakban: ÁNTSZ) munkatársainak segítségével. Az ÁNTSZ minden megyei intézetébe eljuttattuk az 1997. évi felmérés megyére vonatkozó adatait azzal, hogy minden egyes ott felsorolt telepre vonatkozóan adjanak információt az alábbiak szerint:

- Milyen közegészségügyi probléma merült fel az elmúlt időszakban a telepen? (Vízellátás, személtelhelyezés, szennyvízelhelyezés, állattartás, rovar-, rágcsálóirtás, ektoparazita irtás, egyéb.)
- Milyen módon próbálták a gondokat megoldani? (Határozat az önkormányzat felé, átírat az önkormányzat felé, határozat a lakóknak, átírat a lakóknak, egyéb írásos forma, szóban.)
- Milyen eredménnyel sikerült a problémát kezelni? (Felszámolták a telepet, megoldódott helyzet, a helyzet némileg javult, a helyzet változatlan maradt.)
- Az esetleges sikertelenségnek miben látják az okát? (Pénztelenség, nem együttműködő önkormányzat, nem együttműködő kisebbségi önkormányzat, nem együttműködő lakók, egyéb.)

A felsorolt kérdéseket strukturált kérdőíveken fogalmazzuk meg.
A 19 megyéből 16 megye végezte el a retrospektív felmérést, 2003.

február–március hónapban. A jelentések szerint három megyében nincsenek telepek az ÁNTSZ tudomása szerint. Ezek: Győr-Moson-Sopron, Vas és Heves. Ez utóbbiban ugyan magas a cigány lakosság aránya, azonban a telepi életmód kevésbé jellemző – telepszerű körülményekkel, illetve gettósodással annál inkább találkozhatunk, ez a konkrét felmérés azonban csak a telepekre korlátozódott.

Az adatok összesítése során megállapítottuk, hogy az 1997. évi 534 teleppel szemben az ÁNTSZ munkatársainak 2003-ig 278 teleppel kapcsolatban volt közegészségügyi problémája (1. táblázat), s itt 303 esetben kellett valamilyen okból intézkedni. A telepek negyedében egy telepen egyszerre több okból is. (A továbbiakban csak az egyértelműen közegészségügyi okból lezajlott intézkedéseket taglaljuk, ezek száma 259.)

1. táblázat A cigánytelepek száma 1997-ben és 2003-ban*

Megye	1997		2003	
	település	telep	település	telep
Baranya	21	25	8	12
Bács-Kiskun	11	17	44	17
Békés	8	15	5	5
Borsod-Abaúj-Zemplén	90	113	68	82
Csongrád	8	11	4	5
Fejér	9	31	5	6
Győr-Moson-Sopron	2	3	n. a.	n. a.
Hajdú-Bihar	16	28	5	6
Heves	31	34	n. a.	n. a.
Jász-Nagykun-Szolnok	21	21	8	12
Komárom	13	13	1	1
Nógrád	35	49	11	14
Pest	9	10	5	5
Somogy	23	27	10	11
Szabolcs-Szatmár-Bereg	48	65	50	71
Tolna	13	26	11	15
Vas	6	9	n. a.	n. a.
Veszprém	14	14	1	1
Zala	15	23	15	15
Összesen	393	534	251	278

* csak a kérdezett telepekhez viszonyítva
n. a. = nincs adat

Az intézkedésre vonatkozóan a következő számszerű adatokat kaptuk (1. ábra):

TANULMÁNYOK

1. ábra Telepeken történt közegészségügyi intézkedések 1997 után

A lehetséges intézkedések közül a leggyakrabban az önkormányzatoknak szóló átirat és szóbeli kérés szerepelt (2. táblázat).

2. táblázat *Intézkedések számszerű adatai*

Intézkedés módja	Intézkedések száma
Határozat önkormányzat felé	23
Átirat önkormányzatnak	83
Határozat lakóknak	15
Átirat lakóknak	7
Egyéb írásos forma	51
Szóban	80
Összesen	259

3. táblázat *Az intézkedések hatékonysága*

Intézkedés módja	megoldódott		némileg javul		változatlan maradt	
Határozat az önkormányzat felé	16	69%	7	30%	0	0
Átirat önkormányzatnak	29	35%	39	47%	15	18%
Határozat lakóknak	10	66%	4	26%	1	6%
Átirat lakóknak	4	57%	3	43%	0	0
Egyéb írásos forma	20	39%	18	35%	13	25%
Szóban	29	36%	36	45%	14	17%
Összesen	108	42%	107	41%	43	17%

A táblázatban nem szerepel, de fontos információ: mindössze 1 telep felszámolását kezdeményezte az ÁNTSZ, a legenyhébb formában – szóban – és a probléma megoldódott.

Az intézkedések sikertelenségének okát az alábbiakban látják az ÁNTSZ munkatársai.

2. ábra A sikertelen intézkedés okai az ÁNTSZ munkatársai szerint

Megbeszélés

A kapott eredmények legalábbis elgondolkodtatóak. Az ÁNTSZ-ek az 1997-ben felmért telepek felével nem kerültek kapcsolatba: semmi rendkívüli nem volt a telepen, ami miatt intézkedni kellett volna: sem a lakók nem panaszkodtak, sem a telep környékén élők nem tettek bejelentést, ami ráirányította volna a telep léte a figyelmet.

Üggyé a közigazgatás számára akkor válik egy jelenség, ha jogszabály írja elő, hogy foglalkozni kell vele, vagy egy ügyfél, esetleg panaszos kezdeményezi az eljárást.

A telepek léte – a visszajelzésekből ítélve – nem volt „ügy” az esetek jelentős részében Magyarországon, az eltelt tíz évben.

(Meg kell jegyezni, hogy a telepek száma, a védőnőktől származó adatok szerint nem csökkent, hanem növekedett az 1997. évi szinthez képest. Ezt alátámasztják egyéb vizsgálatok is [5]. A területet ismerő védőnők adatai alapján 2003 februárjában az országban 637 telep volt. Számuk legnagyobb Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyében, az előbbiben 196, az utóbbiban 285.

Ezek az adatok lényegesen magasabbak, mint az 1997-ben regisztrál-

TANULMÁNYOK

tak. Nem bizonyítható azonban, hogy valódi emelkedésről van-e szó – ami ismerve a térség gazdasági színvonalának romlását, nem lehetetlen –, vagy csak 1997-ben nem jártak el elég körültekintően felmérés során.)

A továbbiakban azonban „csak” az 1997. évi adatokra támaszkodva elemezzük az eredményeket.

A telepeknek mindössze a felénél volt elengedhetetlen a közegészségügyi hatósági beavatkozás. A legtöbb esetben a személtelhelyezés, és az abból fakadó következmények miatt vált szükségessé határozati vagy átíratú úton az intézkedés. A rágcsálók irtására szintén az elhanyagoltság és a rossz körülmények, illetve a járványveszély miatt kellett külső segítséget kérni. A számszerű adatok alapján jelentős, és többnyire visszatérő probléma az ektoparazitás (bőr felszínén élősködő) fertőzöttség – ez többnyire tetvességet jelent –, azon belül is a fejtetvesség, elvétve rühesség, illetve ruhatetvesség.

A belső élősködőkre – pl. bélférgességre – vonatkozóan nincsenek pontos adataink, csak egyes területi felmérésekből lehet sejteni, hogy gyermekek körében igen magas lehet az arány.

A vízellátással kapcsolatos problémák forrása az esetek többségében nem az, hogy nincs vezetett víz, hanem az, hogy nem fizetik a vízdíjat a fogyasztók, és a szolgáltatók nem vállalják a fogyasztás költségeit.

Az állattartáshoz kapcsolódó eljárások csak egy részének oka, hogy a haszonállatok trágyáját nem kezelik a megfelelő módon; többnyire a veszettség elleni oltás elmulasztása miatt kell intézkedni (ez a kutyaharapások kezelése során derül ki, és jár hatósági következménnyel).

A hatósági eljárás módja és hatékonysága között nehéz lenne szignifikáns összefüggést kimutatni. Bizonyos esetekben csak a határozat hozott eredményt, máskor a szóbeli felhívás is elégséges volt.

A legcélravezetőbbnek az önkormányzatoknak szóló hivatalos formulák bizonyultak, bár meglepő módon azok sem vezettek 100 százalékban eredményre: az önkormányzatokra kirótt rendelkező határozatok 69 százalékban voltak hatásosak, az önkormányzatoknak szóló átíratok csak 35 százalékban. Ez utóbbi megegyezik a szóban történő „intézkedés” eredményességével.

Némi-, inkább átmeneti javulást hoztak az intézkedések (formájukra való tekintet nélkül) az esetek 41 százalékában. Az önkormányzatoknak hozott határozat egyharmada ebbe a viszonylagos javítást eredményező kategóriába csúszott át, talán a pénztelenség, talán az emberi hozzáállás miatt.

Az önkormányzatoknak szóló átíratok kapcsán minden maradt a régiben az esetek közel egyötödében. Az egyéb írásos formában továbbított intézkedésnek az esetek egynegyedében nem volt fogantatja, míg a szóbeli felszólítások az esetek 17 százalékában maradtak hatástalanok.

A leghatékonyabb intézkedésnek, mindent összevetve, az önkormányzatnak írt határozat, illetve a lakók számára hozott határozat bizonyult. (Ez utóbbiak jelentős része a védőoltások elmulasztása miatt született.)

Szóbeli meggyőzéssel tartós eredményt az esetek egyharmadában lehetett elérni, míg további 45 százalékban átmeneti javulást hozott ez a megoldás is.

(A hatósági eljárás szempontjából a rendelkező és szabálysértési ha-

tározaton kívül semminemű írománynak és főleg szóbeli eljárásnak nincs következménye, ha nem teljesítik a benne foglaltakat. Az, hogy az önkormányzatok számára is csak átiratok készültek – egyszerűbben szólva: levelek –, jelezheti: maga az eljáró hatóság sem bízott abban, hogy – ismerve az anyagi és egyéb körülményeket – felszólítását végrehajtás követi. De ez utalhat arra is, hogy az önkormányzat és az ÁNTSZ között annyira jó a viszony, hogy úgy ítélték meg, egy baráti felszólítás is eredményre vezethet.)

Meglepőnek tartjuk, hogy az ÁNTSZ munkatársai nem a pénztelenséget említik első helyen a sikertelenség okai között. Sokkal inkább, több mint 60 százalékban a lakók együttműködési készségében (képtelenségében) látják a probléma gyökerét. Alapkérdés a jövőt illetően, hogy a kommunikáció ilyen mértékű elégtelensége – mert egyik oldalról nem beszéljük, másik oldalról nem értjük egymás nyelvét – hogyan javítható.

Konklúzió helyett – kérdések

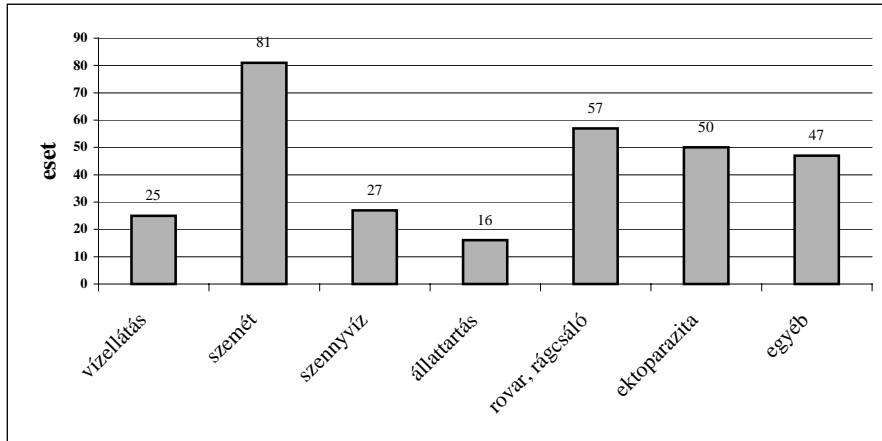
- Kinek a feladata elsősorban a telepi körülmények között élők sorsának javítása?
 - Mit tehet az ÁNTSZ önmagában?
 - Mit tehetne az ÁNTSZ az önkormányzatokkal?
 - Mit tehetne az ÁNTSZ más hatóságokkal együtt?
 - Kinek kellene kezdeményezni az összehangolt tevékenységet?
 - Mit lehet hatósági eszközökkel megoldani?
 - Kit lehet hatósági eszközökkel sújtani?
 - Milyen módszer lehetett volna, vagy lehetne a jövőben hatékonyabb?
 - Kik a legmegfelelőbb személyek ezeknek a speciális helyzeteknek a megoldására?
 - (A közegészségügyi felügyelőt kell szociális munkássá átképezni, vagy a szociális munkást kell kiképezni a közegészségügyi helyzetek kezelésére?)
 - Esetleg más egészségügyi dolgozó, vagy más önkormányzati dolgozó lenne alkalmas e tevékenységre?
 - Talán a kisebbségi önkormányzatnak kellene ezeket a problémákat jobban a szívéen viselnie?
 - Ki a felelős azért, hogy a telepek száma, és az ott lakók életkörülményei alig változtak az elmúlt 5 évben?
 - Mi a garancia arra, hogy a következő 5 évben ez változik?

Az írást vitaindítónak szántam, őszintén kíváncsi vagyok véleményükre! benyi.maria@fjokk.hu

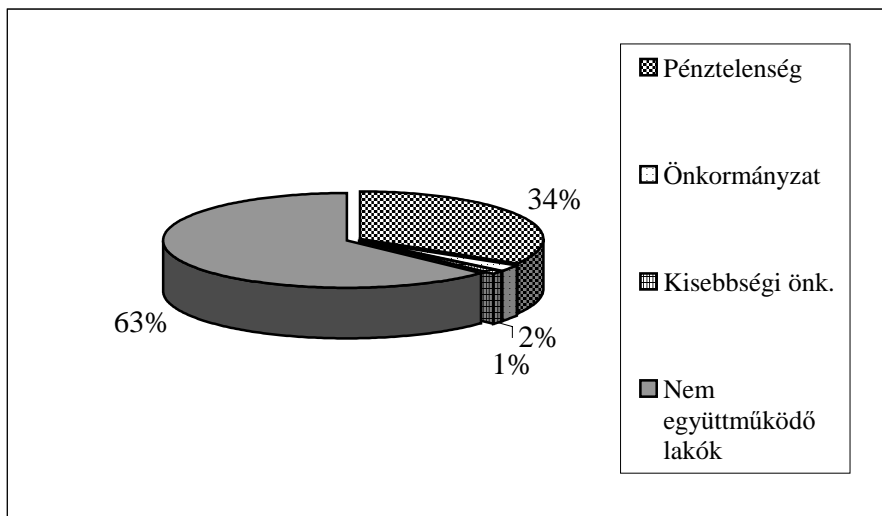
Irodalom

1. Kemény I., Havas G., Kertesi G.: Beszámoló a magyarországi roma (cigány) népesség helyzetével foglalkozó 1993. október és 1994. február között végzett kutatásról. MTA Szociológiai Intézete, Budapest, 1994.
2. Az 1093/1997. számú kormányhatározat alapján a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium által 1997 őszén kezdeményezett telepösszeírás eredményei.
3. A roma felnőtt népesség egészségi állapota, egészségmagatartása és a romák, valamint az egészségügyi szolgálatok közötti kapcsolat vizsgálata. Zárótanulmány 1.0. 2002. december 16.
4. 1073/2001. (VII. 13.) határozat a cigányság életkörülményeinek és társadalmi helyzetének javításáról.
5. Bánlaky Pál, Kevy Bea: Falusi cigányok 1998. Kutatási zárójelentés. Szociális és Családügyi Minisztérium, Család- Gyermekek és Ifjúságvédelmi Főosztály, 1999.

1. ábra

2. ábra

BÍRÓ GYULA–VADÁSZ ANIKÓ

A hajléktalan személyek sérelmére elkövetett bűncselekmények egyes kérdései

A hajléktalanság jelensége napjaink egyik legsúlyosabb szociális, társadalmi problémája, amelynek megoldása mind a hajléktalanok, mind mások számára kilátástalannak tűnik. Kilátástalan, hisz egyelőre nemhogy ők, de a társadalom többsége sem tudja, hogy ebben a helyzetben mit kellene tennie. A hajléktalanok helyzetét csak tovább rontja, hogy kiszolgáltatottságuk, reménytelen helyzetük másoknak is feltűnik, s ezek közül egyesek ezt kihasználva

Bevezetés

Tanulmányunkban a hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekmények körét tágan kívánom értelmezni, s ily módon foglalkoztunk a lakásmaffiával, mint a hajléktalanná válás egyik okával, amely időben megelőzi magát a hajléktalanságot, annak egyik kiváltó oka. Tágan értelmezzük abból a szempontból is, hogy említést teszünk a hajléktalanok közreműködésével elkövetett csalásokról is, amelyekben a hajlék nélkülieket mintegy eszközként használják fel, illetve kitekintünk a koldusmaffiára is, mint a hajléktalansággal kapcsolatba hozható jelenségre. S végül a hajléktalan bűnözésről is szólunk érintőlegesen azokban az esetekben, amikor mind az elkövetői, mind a sértetti kör a fedél nélküliek közül kerül ki. Ezen utóbbi bűncselekmények némiképp eltérnek a szokványos esetektől.

Rövid történeti áttekintés

A szegénység, a nyomor minden történelmi korszakban jelen lévő jelenség, s a kezeléséhez, a képviselőihez való viszony eltérő volt. Sok helyen szegényházakat vagy dologházakat tartottak fenn, a koldusokat igyekeztek munkára nevelni, kényszeríteni, bár a legtöbb esetben természetesen nem a munkamorál hiánya vagy, a munkakerülés volt, ami valakit arra sarkallt, hogy ne dolgozzon. Sokkal inkább az, hogy elvesztette megél-

hetési forrását, s ha akart volna, akkor sem jutott lehetőséghez. Angliában szegény-törvények is születtek a probléma kezelésének érdekében.

Hazánkban, a „boldog békeidőkben” a *koldulási engedély* még privilégium volt, a koldusok ismertek voltak az akkori hatóságok, a csendőrök előtt.¹ Az engedélyek birtokosait nyilvántartották, s aki nem rendelkezett engedéllyel, azt kitiltották az adott területről, vagy bezárták. Az engedély, nagy kincs lévén, a koldus-családokban generációról generációra szállt, sokszor ez biztosította a család fennmaradását.

A koldusokkal szembeni fellépés egyik alapja a régebbi időkben az 1913. évi XXI. törvénycikk volt, amely a közveszélyes munkakerülőkkel szemben bevezette a dologház intézményét. Ez tulajdonképpen egy biztonsági intézkedés és nem tettarányos, határozott tartalmú büntetés volt. Relatív határozatlan tartamú szankció volt, amely 1 évnél rövidebb és 5 évnél hosszabb nem lehetett.

A két világháború közötti időszakban a szükséglakásokkal kapcsolatos jogviszonyokról szóló, 4780/1932. M. E. sz. rendelet kapcsán vetődött fel a hajléktalanság problémája, amelynek meghatározása szerint hajléktalannak azt kell tekinteni, aki körülményeinél fogva képtelen arra, hogy magának és családjának lakást biztosítson. Továbbá hajléktalannak kellett tekinteni azt az egyedülálló személyt is, aki a munkásszálló jellegű elhelyezés, az albérlet vagy az ágybérlet díját sem tudta kifizetni, és akiknek lakásügyi támogatás hiányában az utcán kellett volna töltenie az éjszakát.

Az első lakáskódex 1953-as megjelenéséig a hajléktalanság kérdését lakásügyi problémaként fogta fel az akkori kormányzat, így azokat tekintették hajléktalannak, akik önállóan semmilyen módon nem tudtak a piacon lakáshoz jutni. Ebben az időben a helyhatóságok felelőssége volt a róluk való gondoskodás.

A rendszerváltozást megelőző évtizedekben az állam viszonyulása a koldusokhoz alapvetően megváltozott, a koldulási engedély adta privilégium megszűnt. A hivatalos álláspont szerint ugyanis koldulás mint jelenség nem létezett. Abban a korszakban a munkanélküliség sem létezett, s aki valamilyen okból nem dolgozott, vagy jövedelmét kéregetéssel próbálta kiegészíteni, azt ingyenebélő, parazita munkakerülőnek titulálva elzárták a társadalomtól.²

Az 1984. évi 19. számú tvr. vezette be büntetőjogunkba a szigorított javító-nevelő munkát, amelyet fő büntetési nemként határoztak meg. Célja a munkakerülő, parazita életmódot folytató személyek munkára szoktatása, kötelezése volt. Az új jogintézményt a közveszélyes munkakerülés vétségét elkövetőkkel szemben szabhatták ki, vagylagosan. Tartama 1-2 évig terjedt, halmozati és összbüntetés esetén 3 év lehetett, félszabad típusú intézmény volt. A közveszélyes munkakerülést az 1989. évi XXIII. törvény iktatta ki büntetőjogunkból, de maga a szigorított javító-nevelő munka csak az 1993-as Btk. módosítással szűnt meg, miután a 13/1992. (VIII. 7.) IM rendelet annak végrehajtását határozatlan időre felfüggesztette.³ A szemléletbeli változásban nagy szerepe volt az ENSZ-nek, amely

1 Zsaru Rendőrségi Magazin, 1995/33. szám, p. 14.

2 Zsaru Magazin, 1995/33. szám, p. 14.

3 Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó, Budapest, 1998, pp. 322–324.

az 1987-es évet a „Hajléktalanok Nemzetközi Évének” deklarálta. Az 1989-es év Magyarországon a hajléktalanság szempontjából is mérföldkőnek számít, mivel a hajléktalanok tömeges megjelenése ekkorra lett szembetűnő, s ekkor jelent meg a médiában is. 1993-ban, a *szociális igazgatásról és a szociális ellátásról szóló törvényen* keresztül pedig a törvényalkotásban is megjelent, bár idővel kiderültek a törvény hiányosságai, s az önálló törvény létrehozásának szükségessége.

A hatóságok fedél nélküliekkel szembeni hozzáállása is változásokon ment keresztül az előző korokhoz képest. A régi rendszerben a rendőrök voltak az egyik legnagyobb ellenségei a nyomorgó embereknek, hiszen felsőbb utasításokra nem egyszer gumibottal zavarták el őket a forgalmasabb helyekről, onnan, ahol mások, a szerencsésebbek számára is láthatóvá vált nyomoruk.⁴ Manapság ez már nem így van, hisz a rendőrök is látják, hogy nem a fedél nélküliek jelentik a legnagyobb veszélyt a társadalomra, a közbiztonságra, s ahogy tudnak, segítenek a náluk kevésbé szerencséseken. Az éjszakai járőrök együttműködnek a mentő- és krízisszolgálatokkal, értesítik őket arról, ha beteg vagy a fagyhalál határán lévő embert találnak. Nemegyszer a járőrök szállítják be őket a kórházba, átmeneti szállókba, akár az őrszobára is, ezzel mentvén meg őket a megfagyástól. A hajléktalanok is sokszor segíthetnek a rendőröknek, hiszen egész nap az utcára kényszerülve sok mindent látnak, tapasztalnak, s értékes, gyakran pótolhatatlan tanúvallomásokkal szolgálhatnak. Sokszor fordul elő az is, hogy a guberálók észlelése, bejelentése révén szerez tudomást a hatóság bűncselekmény, elsősorban emberölés elkövetéséről, így indulhat el a nyomozás. Különösen gyakran esik meg az is, hogy egy meggyilkolt újszülött tetemét lelik meg a keresgélők, de előfordult már, hogy elégetett emberi maradványokat leltek. Az ő segítségük nélkül tehát jóval több bűncselekmény maradna felderítetlen.

Az elméleti szakemberek álláspontja is sokat változott az utóbbi évtizedekben, hisz a Belügyi Szemle cikkein keresztül nyomon követhető ez a változás. A múlt rendszerben a „csöveseknek” titulált rétegbe sorolták be sokszor a munkásszállók vendégeit is, bár már ekkor is megjelentek olyan vélemények, amelyek ezen felfogás finomítására intettek.⁵ Napjainkban általánosan elismertté vált tudományos körökben, hogy ezt a témát nem lehet összemosni más problémákkal, hisz önmagában is olyan súlyos kérdéseket vet fel, melyek kezelése a mai állapotokat elnézve szinte megoldhatatlan.

Néhány szó előljáróban a témához

Kik is a hajléktalanok?

A Magyar Értelmező Kéziszótár meghatározása szerint az a személy a hajléktalan, akinek nincs hajléka. A kézikönyv hajlékon lakást, otthont,

⁴ Zsaru Magazin, 2001/47. szám, p. 55.

⁵ Lásd Belügyi Szemle: Az aluljárók világától az alvilágig c. konzultáció, 1980/8. szám, p. 28. és 1980/11. szám, Czippán György: Csövesből lesz-e a bűnöző? c. értekezése és az ezekhez a cikkekhez tartozó hozzászólások (1981/1, 2, 3, 4. szám).

nyugalmat, menedéket adó lakóhelyet ért.⁶ Az 1972-es meghatározás kiegészül azzal a kitételrel is, hogy a hajlék az a helyiség is, ahol valaki megszáll, ahol holmiját tartja, rendszeresen tartózkodik, hál.

A szociális igazgatásról és a szociális ellátásról szóló 1993. évi III. törvény értelmezése szerint hajléktalan az a személy, aki bejelentett lakcímmel nem rendelkezik, kivéve azt, akinek bejelentett lakcíme a hajléktalanszállás. Hajléktalan az is, aki az éjszakát közterületen, vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti.

A valóságos helyzethez jobban közelít Győri Péter meghatározása, akinek álláspontja szerint azok tekinthetők effektíve hajléktalannak, akik semmilyen biztos, biztonságos, viszonylag stabil lakhatási megoldással nem rendelkeznek. Ez a megközelítés az előzőeknél tágabb, hiszen nemcsak azokat veszi figyelembe, akik közterületeken vagy illegális rejtekeken töltik éjszakájukat, hanem azokat is, akik nem tudhatják biztosan, hogy akár aznap, akár néhány nap múlva hol hajthatják álomra a fejüket. E meghatározás alapján tekinthetjük hajléktalannak azokat is, akiket például ismerőseik fogadnak be néhány napra, vagy akik testüket adják el azért, hogy fedél legyen a fejük felett, ők a „látens hajléktalanok” egyre szélesedő csoportját képviselik.⁷ Az utóbbi meghatározás tekinthető a leginkább helytállóan dolgozatom szempontjából is.

A hajlék nélküliek kriminalisztikai szempontból vagy tettesek lehetnek, vagy áldozatok. Akik elkövetők, azok általában már a hajléktalanná válásuk előtt is összetűzésbe kerültek a törvénnyel, nem hajléktalan mi voltuk miatt lettek bűnözők. Ugyanakkor természetesen akadnak köztük olyanok is, akik a társadalmon kívánnak bűncselekményeikkel elégtételt venni, mintegy feljogosítva érzik magukat az elkövetésre. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a fedél nélküliek többsége csendes, becsületes, törvénytisztelő ember, látható szegénységük azonban sokakat irritál.

A bűncselekmények elkövetésétől vagy elszenvetésétől eltekintve az állampolgárok alapjába véve *háromféle módon* kerülnek összetűzésbe velük:⁸ a köztereken, a közhivatalokban, illetve lakó környezetükben. A közterek padjain, társasházak ritkábban használt helyiségeiben, pincéjében gyakran látható a hideg elől ide menekülő hajléktalan. A közintézményekben is fel-felbukkannak ügyeiket intéző fedél nélküliek. A fenti esetekben az állampolgárok gyakran tesznek panaszt a rendőrségen, általában a szegényebb sorsúak elhanyagolt külseje miatt, illetve azért, hogy nyugalmukat állítsák helyre a rend őrei. Ám önmagában az a tény, hogy valaki ápolatlan, még nem szolgálhat intézkedés alapjául, bármennyire is jó néven vennék a bejelentők.

6 Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémia Kiadó, Budapest, 1985, p. 499.

7 Gombóc Gyula: Hajléktalanok és bűnözés, Belügyi Szemle, 2000/11, pp. 98–99.

8 A Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság illetékesének közlése alapján

A hajléktalanság kialakulásának főbb okai

A hajléktalanság okait⁹ több csoportba sorolhatjuk, bár ezen okokat nem lehet elválasztani egymástól, külön-külön, de egymásra hatva is elvezethetnek a hajléktalanság létezési formájához. Az okok rejtőzhetnek társadalmi-, gazdasági folyamatokban, ok lehet az elszegényedés, jövedelemhiány, a munkanélküliség illetve az egyes társadalmi alrendszerek diszfunkciói. A gazdasági folyamatok közül a *struktúraváltás* és a *privatizáció* emelhető ki. A társadalmi folyamatok közül a családi konfliktusok, a válás, az alacsony kulturális színvonal nevezhető meg fő okként. Az egyes társadalmi alrendszerek diszfunkcióiból a büntetésvégrehajtás, a gyermek- és ifjúságvédelem hiányosságai, a szociális otthonok hiánya említhetők meg. A börtönből szabadultak egy része lakás illetve család hiányában az utcán marad. A munkásszállók régebben ezen a problémán is enyhítettek, szállást biztosítva a frissen szabadultaknak, bár talán ennek eredménye volt a munkásszállók magas bűnözési rátája.

A rendszerváltozást követő években lett szembetűnő a hajléktalanok megjelenése, egyrészt a bekövetkező társadalmi, gazdasági változások miatt, melyek bizonyos csoportok felemelkedéséhez, meggazdagodáshoz vezettek, míg másokat szegénységbe, nyomorba taszítottak. A *privatizáció*, az állami vállalatok, szövetkezetek gazdasági társaságokká alakulása, az állam fokozatos kivonulása a gazdaságból a cégeket szigorú belső intézkedésekre, gazdaságosságra ösztönzi, ami a kiadások csökkentéséhez, s tömeges elbocsátásokhoz vezetett. A múlt rendszerben is voltak szegények, nyomorgók, ám ezeket az embereket közveszélyes munkakerülőnek titulálva különböző munkaintézetekbe helyezték el, így a társadalom számára nem volt szembetűnő ez a jelenség. Ebben az időben szinte mindenkinek volt munkája, megjelent azonban a kapun belüli munkanélküliség, ami a szakképzett munkások, felsőfokú végzettségűek tudásának nem kellő felhasználásával járt együtt. Sok volt a foglalkoztatott *segéd- és betanított munkás* is, őket sújtotta a leginkább a piacgazdaságra való áttérés. Egyes térségekben (pl. Borsod) egész iparágak megszűnésével azonban nemcsak a szakképzetlen munkások, hanem a diplomások is a munkanélküliség csapdájába kerültek. Az elmúlt években az állam is kijebb vonult a szociális szférából, így megszűntek a munkásszállók, s az állami gondoskodás sem tudja pótolni a kis béreket, s a magas albérleti díjakat, lakás-árakat az egzisztenciájukat veszített emberek nem képesek kifizetni. A nehezebb életkörülmények felerősíthetik a *családi konfliktusokat* is. A válás után csak az egyik fél jut lakáshoz, míg a másik fedél nélkül maradhat. A családi okok közt előfordul a generációk közti ellentét, aminek eredményeként a fiatalok a legrosszabb esetben vagy elszöknek a családtól, vagy az tagadja meg őket.

Az *állami gondozásban* nevelkedők szintén veszélyeztetett helyzetben vannak, hisz önhibájukon kívül, szüleik felelőtlensége, illetve a nem elégséges állami gondoskodás miatt közülük sokan jutnak ilyen sorsra. Megint mások alkoholizmusuk, *szenvedélybetegségeik* miatt válnak hajlék-

⁹ Dr. Teiszl István–Kumbor Tibor: A hajléktalanság szociológiai és kriminológiai kérdései – Csongrád megyei hajléktalanok, Belügyi Szemle, 1997/2. szám, pp. 53–57.

talanná, vagy a polgári normák elleni *tiltakozásként* választják ezt az életformát.

A hajléktalanok csoportjai

Két nagy csoportot különíthetünk el: az effektív hajléktalanokat és a hátrányos helyzetűeket. Az *effektív hajléktalanok* azok, akik köztereken, pályaudvarokon töltik az éjszakát, biztos lakhatással nem rendelkeznek, sok köztük a halmozottan hátrányos helyzetű. Közülük jelentős tömeget tesznek ki azok a *volt állami gondozott fiatalok*, akik hosszabb-rövidebb időt töltöttek az ifjúságvédelem valamelyik szervezetének védőszárnyai alatt. A gyermekvédelem mai rendszerének és az utógondozás kritikájaként fogalmazható az meg, hogy a hajléktalansorsú fiatalok 60 százaléka volt korábban állami gondozott. A nagy városokban a nyolcvanas évek közepéig volt munka a gyakorlatlan, szakképzetlen munkavállalók számára, akik olcsó munkaerőt jelentettek, s lakhatásukat olcsó munkásszállókban oldották meg. A Gyermek- és Ifjúságvédő Intézmények gyakran a nagykorúság elérése előtt bocsátották őket munkába, hiszen az intézeteket a 18. életévük betöltése után a gondozottaknak el kell hagyniuk. A rendszerváltozás után ezek a fiatalok az utcára kerültek, s a kiszolgáltatottság és a beilleszkedési nehézségek miatt sokan kerültek kapcsolatba az alvilággal (az állami gondozásból szökött fiatalok közül a férfiak 40 százaléka, a nők 10 százaléka).

A *szenvedélybetegek* a hajléktalanok között is megtalálhatók, van, aki narkomán, s vannak keményen alkoholizálók, de elmondható, hogy az alkoholizmus szinte kísérő jelensége a fedélnélküliségnek.

A *csövesek* csoportjában sok a fiatalkorú, az intézetből szökött állami gondozott, s 25 százalékuk nő.

A hajléktalanok közt is akadnak *bűnözők*, akik anyagi biztonságot keresve csapódnak bűnözőcsoportokhoz, remélve, hogy megtalálják elvesztett létalapjukat. Ugyanakkor a bűnözők is szívesen állnak össze hajléktalanokkal, kihasználva azok kiszolgáltatottságát. A hajléktalan személyek által elkövetett leggyakoribb bűncselekmények a rablás és a lopás, melyek elsősorban az alapvető élelmiszerek megszerzésére irányulnak. Az emberölés, emberölési kísérlet, a testi sértés elkövetői gyakran ittas állapotban, hirtelen felindulásból, vagy önvédelmi helyzetben követik el tettüket.

Az *elváltak* csoportja mellett a *kilakoltatottak* alkotnak jelentős hányadot, akik lakbérhátralék miatt, hivatalos eljárás során veszítették el a fedelet a fejük fölül.

Az ún. *kilépettek* egy meglehetősen sajátos csoportot alkotnak a hajléktalanok között. Ők azok, akik önként, a társadalommal való szembe fordulásként adták fel eddigi életüket, és nem egzisztenciális okból. Közös bennük a „nincs jövő” szemlélet, vagyis olyan személyek ők, akik nem látnak maguk előtt semmiféle jövőképet. Számuk azonban nem túl jelentős; az utcán lévők általában nem önszántukból választották ezt az életvitelt.

A hajléktalanok másik csoportját a *hátrányos helyzetűek* alkotják. Ide

sorolhatók az egyedülálló, alacsony végzettséggel, képzettséggel rendelkező nők és férfiak, az elszegényedő, állandó adóságokkal küszködő családok, a kisnyugdíjasok, a magasan kvalifikált, de valamilyen okból lecsúszott személyek, a csökkent munkaképességűek, azok, akik a munkásszállók megszűnésével veszítették el hajlékukat, s gyakran az állásukat is. Ez a csoport a társadalom által elfogadott normákat magára nézve is elismeri, nem fordul szembe azokkal.

Kitekintés a lakásmaffiára mint a hajléktalanná válás egyik okára

A hajléktalanná válás egyik újabban elterjedt oka a lakásmaffia megjelenése, tevékenykedése. Az áldozatoktól csalárd módon vagy erőszakkal veszik el otthonaikat. A szervezettségre az esetek magas száma és a lebonyolítás gördülékenysége utal.

A fővárosban élő K. János esete is példázza ezt a folyamatot. K.-t nem sokkal a rendszerváltozás után *hagyta el neje*, két gyermekükkel.¹⁰ Zuglóban lakott, a szüleitől örökölt, másfél szobás lakásában. Idővel, magányát enyhítendő, hozzá költözött egy nő, aki egyre lehetetlenebb anyagi követelésekkel lépett fel vele szemben. K. az italhoz menekült. Pénze elfogyott. Élettársának húga a lakására bejegyzett jelzálogjog ellenében ötszázezer forintos kölcsönrel kecsegtette, s azzal, hogy nem veszíthet semmit, hiszen másik lakást is kap. Hamarosan aláírtak vele egy adásvételi szerződést, s ezzel együtt a beígért pénzt is megkapta. A tartozás határidejének lejártakor kiköltözött lakásából, s költözött volna az új helyre, ám erről idővel kiderült, hogy csak papíron létezik. A testvéreknek természetesen nyoma veszett. K. most egy parkban él, s alkalmi munkákból tartja fenn magát.

Z. Lászlóné *egyetemest végzett, beszél angolul, németül, oroszul*. Valamikor egy nagy külkereskedelmi vállalatnál dolgozott, munkahelye időközben megszűnt. Sehol sem vették fel, mivel negyven év felettieket nem szívesen alkalmaznak. A nő rászokott az italra, értékeit eladogatta. Agyvérzést kapott, közel egy évig feküdt kórházban, élettársa is elhagyta. A kórházból kikerülve ismét az italban kereste a vigaszt. Ebben az időben találkozott két fiatal férfival, akik tartási szerződést kötöttek vele, sőt házának felújítását is elvállalták, s erre hivatkozva átköltöztették egy lerobbant házba. Bódult állapotát kihasználva üres lapokat is aláírtak vele. Ezek főleg később meghatalmazásokat, adásvételi szerződések, átvételi elismervényeket szerkesztettek. Z. Lászlóné pedig mára kéregető lett, s reménye sincs a helyzet rendezésére.

B. József ügyvéd a lakásmaffia-jelenséggel kapcsolatban úgy nyilatkozott: nem tartja valószínűnek, hogy kollégái közül bárki is részt venne hasonló ügyletekben. A szerződéseket ügyvéd által pedig nem lehet meghamisítani. Jogász csak tanúként írhat alá ilyen szerződéseket. Két olyan esetről viszont hallott, amikor kamarai kizárásokra került sor, a lakásmaffiával kapcsolatos ügyekben.

¹⁰ Az esetek részletesen: Zsaru Magazin 1999/40. szám, pp. 12–13.

TANULMÁNYOK

A rendőrség a bejelentett ügyeket kivizsgálja, a problémát inkább az jelenti, hogy sokan maguk akarják ügyüket elintézni, s nem tesznek bejelentést. 1998-ban a Budapesti Rendőr-főkapitányság területén több mint negyven esetben folytattak nyomozást ilyen jellegű visszaélések miatt. Gyanúsítottként több mint hetven személyt hallgattak ki, öten közülük ügyvédek voltak.

Az ilyen esetekben az elkövetők általában háromféle módon dolgozhatnak:

Vannak, akik *önkormányzati* vagy *saját tulajdonú* lakásban élők, adósságokkal küzdő embereket vesznek rá arra, hogy költözzenek olcsóbb, kisebb lakásba. Tartozásukat is kiegyenlítik, esetleg adnak nekik némi pénzt is. Ezekkel az emberekkel teljes körű ügyintézésre feljogosító meghatalmazást íratnak alá, s így helyette bonyolítják le a hivatalos ügyeket. A bérlőkkel elhitetik, hogy a csere csak úgy üthető nyélbe, ha a lakást kiürítik, ezért „ideiglenes” jelleggel egy nyomortanyán szállásolják őket, ahol azután természetesen ott felejtik őket. A lakásokat pedig többszöri cserével adják el.

A magántulajdonú lakások sem okoznak túl nagy gondot a csalóknak. A hosszabb időre őrizetlenül hagyott házakra ugyanis a bűnözők is felfigyelhetnek, s mire a tulajdonos hazatér, megeshet, hogy lecserélt ajtózárat és új lakót talál az otthonában. Ezekben az esetekben az eladásokra úgy kerül sor, hogy az elkövetők a valódi tulajdonos adatait tartalmazó, de a tettes fényképével ellátott személyi igazolvánnyal, s néhány hamis irattal, jóval a forgalmi ár alatt adják el az ingatlant. Gyakran éppen a hamis adatokkal felszerelt albérlő az, aki a házat eladja, így még a szomszédok se fognak gyanút. Az ilyen eladásokhoz azonban szükség van egy ügyvédre is, aki kellőképpen elintézi az ügyeket, ahelyett, hogy megakadályozná azokat. Ilyen ügyvéd sajnos túl sokszor van.¹¹

Az elkövetők másik csoportja alkoholistá, kábítószerfüggő, komoly egzisztenciális gondokkal küzdő emberekkel írat alá kitöltetlen nyomtatványokat, melyeket később tetszőleges tartalommal tölt ki.

A harmadik módja a csalárdságnak, hogy olyan személyeket juttatnak hamis papírokkal önkormányzati lakásokhoz, akik valóban akarnak is venni, és a kiutalás fejében tetemes összeget számítanak fel.

A legnagyobb veszélyben a halmazottan hátrányos helyzetben szenvedő emberek vannak, önkormányzati lakásban. Újabban pedig az ingatlanokat veszélyeztető *befektetési családok* szaporodtak el, ahol is olyan lakástulajdonosokkal íratnak alá kölcsönszerződésnek mondott adásvételi szerződést ügyvéd előtt, akiknek sürgősen kölcsönre van szükségük. A kölcsön fedezete a lakás.

Az erőszak, mint végső eszköz, minden esetben előfordulhat, s nemcsak a tulajdonost, bérlőt, hanem családját, gyermekeit sem kímélik a tettesek. Ez is az egyik oka annak, hogy sokan nem fordulnak a hatóságokhoz. Ezekben az ügyekben a nyomozás során s a kihallgatások alkalmával akkor lehet eredményt elérni, ha olyan aprólékosan kérdezik ki az elkövetőket, amennyire csak lehet, hiszen csak így jönnek elő a belső ellentmondások, derül ki a hatóságok összehangoltságának hiánya. E te-

¹¹ Uo. és Tóth Sándor: Lakáscsalás-lakásmaffia, Belügyi Szemle, 2001/4–5. szám, pp. 62–66.

rületen az ügyészség és a rendőrség munkáját is jobban össze kellene hangolni, hogy ne lehessen a gyanúsítottakat könnyen szabadlábra helyezni. Az ügyvédek szakmai kontrollját pedig erősíteni kellene.

A rövid történeti áttekintés és a hajléktalanság okainak áttekintése után áttérnék témám részletesebb bemutatásához.

A hajléktalanok elleni bűncselekmények nyomozása

A hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében a nyomozók általában két verziót szoktak felállítani.¹² Az első szerint a sors-társak közt kell keresni a tettest, hisz' sokuk szemében az alkohol a legnagyobb kincs. A pénzre is csak az alkohol megvételéhez van szükség, s el kell venni attól, akinek van. A hajléktalan bűnelkövetőket egyszerűbb leleplezni, mivel aránylag zárt körben mozognak, általában ismerik egymást, s közlekedési lehetőségeik – a pénz hiánya miatt – korlátozottabbak. Ugyanakkor a sértett hajléktalan, s ha lenne is rá lehetősége, nem mer feljelentést tenni bűnös társa ellen, mert tart az esetleges következményektől. Az ő lehetőségei is korlátozottak.

A második verzió szerint a jómódú fiatalok, fiatalabb felnőttek unaloműzésből, hetvenkedésből támadják meg a gyengébb hajlék nélkülieket, vagy hogy társaiknak, barátnőjüknek imponáljanak.¹³ Általában a padon alvó, vagy éppen dolgozó (guberáló), esetleg ittas embereket részesítik előnyben „játékaikhoz”. Ez történt ez év telén Debrecenben is, az ünnepek alatt, amikor egy hajléktalan párt munka közben támadt és vert meg két erőteljes felépítésű fiatalember, akik a tett színhelyéről elmenekültek. Az ilyen elkövetőket jóval nehezebb felkutatni, gyakran a használható személyleírás is hiányzik róluk, s a motorizációnak köszönhetően könnyen eltűnhetnek a tett színhelyéről.

Élet elleni bűncselekmények

A rendőrök által általában felállított második verziót látszott igazolni egy *halászteleki* hajléktalan brutális meggyilkolása is, bár ennek elkövetőjét, meghazudtolva sok más esetet, sikerült elfogni.

M. Lajos *Halásztelek*¹⁴ egyik hajléktalanja a község omladozó kastélyában húzta meg magát, 1997. augusztus közepéig. Innen végül is, nem önszántából, elköltözött. A gát artéri oldalán eszkábált össze egy dobozokkal, fóliával, faágakkal fedett hajlékot. Családjától jó tíz éve távolodott el, alkoholproblémái miatt. Kukázásból élt, társai közül gyakran látogatta őt K. János. A szeptember 9-én hat óra után érkező látogatója azonban már csak vérbe fagyott holttestét találta meg. M. Lajost *agyonverték*. A nyomozók a tanúk és a szemlebizottság adatai alapján az elkövetés időpontját aznap 17. 30 és 18 óra között állapították meg. A halottnál 140 forintot találtak. A nyomozók a fent említett két verzió alapján indultak

12 Zsaru Magazin, 1999/39. szám, p. 40.

13 A Re-Fo-Mix Kht. illetékeseinek közlése

14 Zsaru Magazin, 1999/39. szám, p. 40. és 40. szám, p. 30.

TANULMÁNYOK

a tettes után, bár az első verzió a helybéli 4 hajléktalan békés természete miatt valószínűtlenebbnek látszott.

A nyomozók a felfedező tanú, K. János meghallgatása során több támpontot is kaptak, bár akadtak persze ellentmondásos, támadható körülmények is. Az első tévedés is vele volt kapcsolatban. M. Lajost fél hatkor látták utoljára, 18 órakor már a holttestét fedezte fel K. János. Mint kiderült, az áldozat és a tanú korábban veszekedtek, mivel M. Lajos azt mondta az ismerőseiknek, hogy K. az általa talált száz dollárost elvette tőle. Később világgossá vált, hogy ez nem felel meg a valóságnak, mivel azt K. János a kidobott ócskaságok közt lelta, s az állapota miatt értéktelen is volt.

A második tévút egy viszonylag ritka nevű személlyel volt kapcsolatos, aki állítólag megverte a későbbi áldozatot, s akinek a neve R-rel kezdődött. A rendőrök Tökölön, Halásztelken, Lakihegyen, Szigetszentmiklóson vizsgálódva összesen három ilyen személyt találtak, őket azonban ki lehetett zárni a gyanúsítottak közül, a ténylegesen verekedő személyt pedig nem R.-nek hívják. Az áldozatot augusztusban kiköltöztetők szintén előkerültek, de ők is véletlenek bizonyultak az emberölés terén.

A nyomozók természetesen követték a másik verzió adta nyomot is, tehát az erejüket fitogtató helybéli fiatalok körében is vizsgáldták, akik között akadnak anyagilag jól álló aranyifjak is. Ezek a személyek elsősorban lelki sérüléseket okoznak a hajléktalanoknak, kicsúfolták, megalkodásra kényszerítették őket, de a gyilkosságban nem voltak vétkesek.

A fiatalok másik csoportjába azok tartoztak, akik fizikailag is bántalmazták a hajlék nélkülieket. Így került látótérbe a Lakihegyen nyomoruságos körülmények közt élő Cs. Sándor, aki eldicsekedett azzal, hogy a Bubi gúnynevű M. Lajost alaposan „elrendezte”. Bűnösségének bizonyítékaul szolgál többek közt az, hogy ő tett említést a tett helyszínén talált kb. másfél méter hosszú, 6-7 cm vastag fahusángról, mint lehetséges gyilkos eszközről. Fiatal korát meghazudtoló módon a tettet először egy rokonára kente, de kihallgatásának hatodik órájában elismerte az egyedüli elkövetést, amelynek indokaként azt hozta fel, hogy M. Lajos előző nap véleménye szerint megsértette a nővérét. Így kívánt elégtételt venni.

A hajléktalanok nem egy esetben azért válnak bűncselekmények áldozataivá, mert mások rajtuk állnak bosszút az életben elszenvedett kudarcok miatt.

B. János otthontalan csakúgy, mint máskor, a *Moszkva téren* gyűjtött alamizsnát, 1998. március 19-én este. Az est folyamán egy férfi lépett oda hozzá, és közvetlen közlről fejbe lőtte. A gyilkosságnak sok szemtanúja volt, mivel forgalmas helyen történt. A felvett személyleírások alapján azonnal megindult a tettes felkutatása, de ez akkor még nem járt sikerrel, a bűntett minden részletének alapos ismerete ellenére se. Eleinte úgy tűnt, a bűncselekményt motiváció nélkül követték el, bár kiderült, hogy az áldozat a halála előtt néhány héttel komoly konfliktusba keveredett egy férfival. A fiatalember el akarta venni B. János pénzét, arra hivatkozva, hogy a későbbi áldozat is kért tőle egykor.¹⁵ Fegyverrel is fenyegetőzött, mire B. János segítségért kiabált. Így a támadó üres kézzel, sietve távozott. Megállapítható volt, hogy a fegyver volt a közös tényező a gyilkosság és a korábbi incidens között. A gyanúsítottól is csupán

¹⁵ Zsaru Magazin, 2001/2. szám, p. 22. és 3. szám, pp. 10-11.

elfogása után derült ki, hogy azonos a fenyegetővel, s az áldozatot valószínűleg korábbi nézeteltérésük miatt ölte meg. A nyomozók munkája három év után hozta meg gyümölcsét. 2001. január 6-án fogták el a koldusgyilkosság gyanúsítottját, Nyékládháza külterületén. K. Tibor a Testnevelési Főiskolán végzett, korábban úszóedzőként dolgozott, jelenleg nincs munkája. Egy időben ő is kéregetett, s irányítása alá akarta vonni a koldusokat, de azok ennek ellenálltak, s ezzel őt végig sértették. A bűncselekmény elkövetését beismerte, a helyszínen megmutatta az elkövetés részleteit. A gyanúsított tettének súlyát nehezen viselte, rossz idegállapotban volt, s lelkiismeretfurdalását ismerőseivel beszélgetve próbálta enyhíteni. Barátai valósággal félni kezdtek tőle, s ő nem tudta elhinni, hogy sértett önérzete miatt szinte kivégezte azt az embert. A gyilkos fegyver egy 11 milliméteres Beretta volt, amit K. rendszeresen magánál hordott. A tettesről készült, hajléktalanok által adott leírás elég pontos volt, s ez is megnyugtató bizonyosággal szolgált.

A társadalommal, környezettel, szülőkkel való hadban állás és a fiatalkori bizonyítási vágy lehet a magyarázata az alábbi esetnek, ami nem jelenti azt, hogy ez egyúttal felmentő körülménynek is számít.

*Székesfehérváron, 1998. augusztus 2-án reggel egy eszméletlen, több sebből vérző férfit szállítottak be a kórházba, állampolgári bejelentés alapján.*¹⁶ A férfi két nap múlva meghalt, anélkül, hogy eszméletét visszanyerte volna. Szakértői vélemény szerint életét még azonnali beavatkozással se lehetett volna megmenteni, mivel a koponyája valósággal be volt szakadva. A Székesfehérvári Rendőr-kapitányság a halál körülményeit államigazgatási eljárás keretében kezdte vizsgálni, mert ekkor még a férfi kilétéről se tudtak semmit. Nem találtak nála semmilyen, személyazonosításra alkalmas iratot, zsebében is csak 86 forintot, borotvahabot, borotvát, fésűt, fájdalomcsillapítót, öngyújtót, cigarettát. Szegényes holmija, viseltes ruhája, használati tárgyai, ápolatlan külseje hajléktalanra utalt. A lakossági azonosítás ezt a sejtést később igazolta. Az elhunyt Sz. László hajléktalan volt. A boncolás során megállapítást nyert, hogy halálát idegenkezűség okozta, súlyosan bántalmazták, bűncselekmény történt. A nyomozás így ismeretlen tettes ellen folyt tovább.

Tanúvallomások alapján látóképbe került egy gyermekekből és fiatalokorúakból álló csoport, mely a környéken garázdálkodott. A tagok már több erőszakos bűncselekményt követtek el, feltörték az egyik általános iskolát, verekedtek, s több ízben kifosztották iskolatársaikat. A nyomozás során, az információk alapján egyre szűkült a szóba jöhető gyanúsítottak köre. Előtérbe került a banda egyik oszlopos tagja, S. V., aki *gyermek-, majd fiatalkorú* elkövetőként nem volt ismeretlen a rendőrök előtt. A fiú szülei ugyan elváltak, de közös lakásban maradtak, ami szinte elviselhetetlen légkört nyújthat mind nekik, mind gyerekeknek. A lakás azon a lakótelepen van, ahol Sz. Lászlót megtalálták. A tanúvallomásokból kiderül, hogy a fiút látták a környéken azon a hajnalon, amikor a sértettet megtalálták. Kiderült, hogy S. V. két nappal az esemény előtt szabadult a rendőrségi fogdából. Egy júliusban elkövetett garázdaság és lopás miatt kapott elzárását töltötte le ekkor. Ekkor volt 17 éves. Szabadulását persze illő módon meg kellett ünnepelni, s éppen az ünneplésből botorkált ha-

16 Zsaru Magazin, 1998/37. szám, pp. 8-9.

zafelé, amikor belebotlott Sz. Lászlóba. A hajléktalantól cigarettát kért, s mivel Sz. Lászlónak ismerősei szerint is jó szíve volt, kapott is. A hálás fiatalember búcsúzóul párszor megütötte, megrugdosta a vékony testalkatú, békés természetű férfit. A férfi koponyacsontja nagyon vékony, az átlagosnál gyengébb volt, s beszakadt a rúgásoktól.

A vékonydongájú, ártatlan tekintetű gyilkos tettét beismerte, s azzal magyarázta, hogy „elkapta az ideg”. Arra azonban nem adott további magyarázatot, hogy ez egész pontosan mit is jelent.

Egy pszichológus véleménye szerint a fiatakorúak által elkövetett bűncselekmények hátterében alapvetően az áll, hogy a család nem tölti be funkcióját, nem működik megfelelően. A családi élet megromlása, a szülők alkoholizmusa, válás, konfliktusok, a nem következetes nevelés, a követendő példa hiánya, vagy éppen a rossz példa viszi el a fiatalokat a bűnözéshez. Cselekedeteiket a kalandvágy, az anyagi haszonszerzés, a rossz társaság motiválja. Sokan így szeretnék felhívni a környezetük figyelmét a létezésükre, ettől érzik magukat erősnek, fontosnak. Menekülnek otthonukból így válnak vagy bűnelkövetővé, vagy áldozattá.

Néha egy fedél nélkülire is rámosolyoghat a szerencse: örökölhet, munkája lehet, s így máshonnan, becsületes úton juthat némi pénzhez. Sajnos azonban kiszolgáltatott helyzetéből következően ez a szerencse gyakran fordulhat át szerencsétlenségbe, hiszen másoknak is feltűnhet, ha egy hajléktalannak „jobban megy”. S ez a felismerés az előre megfontolt gyilkoláshoz is elvezethet.

A Pest megyei Újlengyelhez tartozó tanyán az elhagyott kútban egy halott férfit találtak 2000 szeptemberében, a tanyán szerszámukat tároló emberek.¹⁷ Aznap annyit sikerült az elhunytól kideríteni, hogy ismeretlen körülmények közt és helyen halt meg, s késsel szúrták le. Később kiderült, hogy az újlengyeli tanya tulajdonosa a gyilkosság előtt egy nappal kiment a portájára, ahol is meglepő felfedezést tett. Telkén egymástól jó távolságra két frissen ásott, téglalap alakú gödröt talált, amelyek azonban sírnak túl sekélyek voltak. Ekkor a gyilkosságot még nem követték el. Bejelentésére másnap kiszállt egy rendőrjárőr, s a sírnak látszó gödröket látva alaposabban szétnéztek a környéken. A kút közelében egy fél pár szandált és vérnyomokat találtak, s a kútba tekintve meglátták a hulladékok, kartondobozok alatt lévő holttestet. Az azonosítás idővel megtörtént, s gőzerővel folyt a nyomozás. Röviddel a gyilkosság felfedezése után pedig érdekes jelzés futott be az Autópálya-felügyeletről. Az M5-ös autópálya inárcsi felhajtójánál különböző iratokat találtak, melyek A. István nevére voltak kiállítva. A nyomozók a helyszínen egy gépkocsi értékesítésére feljogosító, félig kitöltött megbízási szerződést találtak. Az iraton szeptember elsejei dátummal egy név, egy cím és személyi igazolvány-szám szerepelt, s ez alapján úgy tűnt, hogy ez a személy adott megbízást autója értékesítéséhez. A személy, mint kiderült, valóban létezett, de ilyen papírt nem tölthetett ki, miután hetek óta előzetes letartóztatásban volt.

Akkor viszont ki ismerhette az adatait?

A nyomok a *Havanna-lakótelepre* és a kábítószer-fogyasztó N. Krisztiánhoz vezettek. Mint kiderült N. az utolsó adagjáért nem tudott fizetni,

¹⁷ Zsaru Magazin, 2000/38. szám, p. 10. és 41. szám, pp. 28–29.

s ezért személyi igazolványát zálogul hagyta a tablettákat áruló prostituálnál. Mivel időközben egyéb ügyeiért elfogták, azt kiváltani már nem tudta.

Hosszas kutatómunka után idézte be a rendőrség Cs. Krisztiánt és a tizenhét éves K. Gábort, de az előbbinek nyoma veszett. K. azonban beismerő vallomást tett.

A nem mindennapi, szövevényes bűntény felderítése a járőrök alapos munkájának, az Autópálya-felügyelet éberségének és a rendőrkapitányságok gyümölcsöző együttműködésének volt köszönhető.

Az elkövetők brutalitását, embertelenségét mutatja az, hogy már nem először gyűjtöttek fel alvó hajléktalanokat. Ennek a kegyetlen módszernek a felbukkanása talán a túlzott televízió-nézésnek tudható be.

Nyomozás indult két megégett férfi ügyében a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányságon, miután az államigazgatási vizsgálat mindkét esetben megállapította, hogy szándékos gyújtogatás történt.¹⁸ Szerdán behalt sérüléseibe az a fiatalember, akit mély légúti égési sérülésekkel 2002. február 10-e óta ápoltak a budapesti Szent István Kórházban. A 18 éves K. J. állapota olyan súlyos volt, hogy életét a leggondosabb orvosi ápolással sem tudták megmenteni. A testfelületének 93–94 százalékán – mindeddig ismeretlen körülmények között megégett – fogyatékos fiatalembert mindvégig altatták, és lélegeztető-gépen tartották.

Az ilyen típusú, gyújtogatásos bűncselekmények elkövetőit nehéz felderíteni, mivel nem akadnak szemtanúk. Ha akadnak is, azt vagy nem élik túl, mivel ők egyben az áldozatok is, vagy félnek attól, hogy hasonló sorsra jutnak. A rendőrség illetékesei inkább fiatal elkövetőket vesznek számításba ilyenkor, mivel ez a fajta bestiális kegyetlenség inkább ilyen korú elkövetőkre, s az ő „leleményükre” vall. Emlékeztet, hogy Debrecenben a Petőfi téren is történt hasonló, gyújtogatásos bűncselekmény hajléktalan ellen, az 1990-es évek elején, télen, s a rendőrség ott is fiatal elkövetőket sejtett a háttérben.

Testi épség, egészség elleni bűncselekmények

A hajléktalanok gyakran tréfálkozások tárgyának látszanak az italozók szemében.

2000. február 22-én éjjel előtt különös eset történt a tapolcai Malomtónál.¹⁹ A mínusz 3 fokos hidegben a tavat körbevevő házak lakói békésen aludtak, amikor két hajléktalan segítségért kiáltott a jeges vízben. Az eset körülményeiről Kiss József hadnagy, a Tapolcai Rendőrkapitányság vizsgálótisztje számolt be.

Az előzmények az Aranykagyló nevű intézményben kezdődtek, ahol D. Lajos és Zs. Vince italoztak. Már jócskán fogyasztottak a sörből és a gyümölcsvodkából, amikor csatlakozott hozzájuk Ny. József hajléktalan. Elpanaszolta nekik, hogy két sorstársa kitérte őt éjszakai szállásáról, bántalmazták, sőt, a pénzét is elvették. Az italozók idővel a segítségüket ajánlották fel neki, s elindultak számon kérni a sérelmeket. T. Kálmán és

¹⁸ www.origo/index, 2002. február 15-ei közlés

¹⁹ Zsaru Magazin, 2000/12. szám, pp. 2–3.

TANULMÁNYOK

L. Imre azon az éjszakán egy belvárosi tömbház pincéjében, szegényes körülmények között merült álomba, mindketten hajléktalanok. Arra ébredtek, hogy egy hangoskodó társaság közeledik vackuk felé, s egyikükben Ny. Józsefet ismerték fel. A támadók a pénzt követelték tőlük, s közben rugdosták, pofozták őket, elvették szerény értékeiket. A rablás és a verés azonban nem volt elég a társaságnak, hanem arra kényszerítették a szerencsétleneket, hogy vetkőzzenek le, s vegyenek „úszóleckét” a vízben. Egyiküket, T. Kálmánt belökték a vízbe, L. Imrének szerencséje volt, mert a túlsó parton menedéket talált az elegáns Gabriella Szálló éjszakai portársa emberségének köszönhetően. Ő értesítette a rendőrséget is, miután törölközővel látta el, s a radiátor mellé állította őt, így próbált segíteni a vacogó, meztelen férfin. A rendőrök és a tűzoltók éjfél után értek a helyszínre. T. Kálmán a tó közepén lévő szökőkút kör alakú betongyűrűjébe próbált kapaszkodni. A haja időközben merő jég lett. A támadók cselekményének súlyát tovább növeli, hogy T. Kálmánnak a verés következtében bordája tört, s légmellet kapott, orvosi kezelésre szorult. A tettesek elismerték tettüket, de a felelősséget egymásra hárítják, így tisztázandó, hogy kitől eredt a megleckéztetés e különös formájának ötlete. D. Lajos előzetes fogva tartása alatt bocsánatot kért a hajléktalantól az elszenvedett miatt.

Kitekintés a koldusmaffiára

Napjainkban sokakat foglalkoztat a koldusmaffia kérdésköre: van-e egyáltalán, hol és hogyan működik, kik mozgatják? Hazánkat a környező országok közt sokan tartják a koldusok paradicsomának. Ebben lehet némi igazság, hiszen a legforgalmasabb helyeket szinte ellepik a kéregető, muzsikáló nők, férfiak, gyerekek, idősek, fiatalok, betegek, egészségesnek tűnők. Ezzel a jelenséggel a legjövendelőbb helyeken a bűnözés is gyakran együtt jár, hiszen a frekventált helynek²⁰ értéke van. A koldusmaffia működését jól példázza G. Ioan története.

G. Ioan Erdélyben született, s kétkezi munkával tartotta fenn magát, amíg egészsége ezt lehetővé tette. *Lábát* azonban érszűkület miatt *többől amputálni* kellett. Idővel megismerkedett egy nála jóval fiatalabb nővel, aki megígérte, hogy a férfi útlevelének költségeit is állja, s nem kér semmit a szállásért, utazásért, élelemért. Ígéretéhez híven legközelebbi találkozásukkor átadta G.-nek az útlevelét, s végül leitatta, így az csak fővárosunk területén tért magához, egy vonaton. Innen egy rákospalotai rozszant családi házba vezetett útjuk, ahol C. Enikő, a segítőkész asszonyság G. Ioantól rögtön *elvette útlevelét, és tolókcóját*. Reggel hat órakor a férfit kitétek a Keleti pályaudvaron, s tolókcóját száz méterre tőle, a szemközti oldalon lévő korláthoz láncolták, megfosztva így a helyzetváltoztatás jogától. C. Enikő sebtében kioktatta a kéregetés művészetére is. A nő kora délután és este, a műszak végén szedte össze a bevételt. Ez két hónapig ment így, a szerencsétlen férfi étlen-szomjan végezte munkáját, s tíz-húszezer forintot gyűjtött össze naponta. Ha kevesebbet adott át őrizőinek, megverték. Az oszlophoz láncolt tolókcóra végül egy rend-

²⁰ Zsaru Magazin, 1999/30. szám, pp. 10–11.

őrjárőr lett figyelmes, a banda kéthónapnyi tevékenysége után így sikerült elfogni végül az elkövetőket.

A fővárosi koldusok közt sok a *gyerek*. Sokan közülük a délkeleti szomszéd országokból érkeztek, de jó néhányuk hazánk elmaradt régióiban látta meg a napvilágot.²¹ A gyerekek mögött a legtöbb esetben ott állnak a felnőttek is, akik a kicsik kalandvágóját kihasználva kényszerítik őket a koldulásra.

A koldusmaffia hazánkban is jelen van tehát, de felderítése a sértettek félelme, rászorultsága miatt, kevés kivételtől eltekintve szinte lehetetlen.²² A koldulásra kényszerítetteknek ez némi megélhetést is jelent, a külföldiek pedig iratok nélkül el se menekülhetnek, nem is beszélve arról, hogy kitoloncolásuk esetén hazájukban sokszor ennél jóval mostohább körülmények közt élnek.

Tény az is, hogy a kolduló fedél nélküliek túlnyomó többsége nem tagja szerveződéseknek: amit összeszednek, azt saját maguk használják fel. Sok hajléktalan pedig nem adja a fejét koldulásra, nem alázkodik meg.

Vagyon elleni bűncselekmények

A hajléktalanok ellen gyakran követnek el lopást is, hiszen ők a szabadban alszanak, s takaróikba szorosan beburkolózva, esetleg alkoholos mámorban úszva nem észlelik, mi történik körülöttük. Az is igaz azonban, hogy a lopások sok esetben az irataikra irányulnak, hiszen tőlük aligha lehetne nagy értékeket zsákmányolni. Ez az oka többek között annak, hogy sok hajléktalannak nincs személyazonosításra alkalmas irata. Sokan ugyanis nem érzik szükségét ezek pótlásának, holott a különböző hajléktalanok számára fenntartott intézmények ehhez segítséget nyújtanának.²³ A hajléktalan igazolványnak pedig az a hiányossága, hogy lévén arckép nélküli igazolvány, így mások által is könnyen felhasználható.

A személyazonosításra alkalmas iratok hiánya gyakran úgy derül ki, hogy azokkal visszaélnék, s beidézik azt, akit ily módon elkövetőnek vélnék.

Mihály kálváriája sok szempontból tanulságos.²⁴ A második világháború idején született Budán, szerető környezetben, *értelmiségi családban* nőtt fel. Anyja zongoratanárnő, Mihály tőle örökölte a zene iránti szeretetét. Zenész lett. Később alkoholistává vált, ráadásul nemsokára hivatalosan meghalt, ugyanis a hajléktalan igazolványát egy halottnál találták meg. Az történt, hogy amikor hivatalosan is hajléktalanná vált, ellátták őt az arckép nélküli hajléktalan igazolvánnyal. Ezt azonban egy napon nem találta. Később az igazolvány egy hajléktalan társának zsebéből került elő, akit holtan találtak a Bem rakparton. A férfit Mihály adataival temették el, így Mihály hivatalosan halott volt, bár ő nem tudott erről. Közben örökölt egy kisebb összeget, amiből vásárolhatott volna magának

21 Zsaru Magazin, 1998/14. szám, pp. 34–35.

22 Zsaru Magazin, 2001/13. szám, pp. 44–45. és 1997/51–52. szám, pp. 42–43.

23 A Re-Fo-Mix Kht. munkatársainak közlése szerint

24 Zsaru Magazin, 1995/13. szám, p. 17. és 2002/13. szám, pp. 4–5.

szintetizátort, szaxofont, egyéb kellékeket. A hagyatéki tárgyaláson derült ki, hogy hivatalosan halott. Annak bizonyítása azonban, hogy nem halott, elég körülményesen zajlott, s a lakásával kapcsolatos ügyintézés is szinte lehetetlenné tette. Végül megkapta az örökségét, ha a lakását nem is. Dolgozni kezdett a Balatonnál, egy vállalkozó alkalmazásában. Kenyéradója ígérete ellenére nem fizette Mihály szállásköltségeit, ezért annak kötelezvényt kellett aláírnia a szállásért cserébe. Amikor pedig Mihály két napra felutazott a fővárosba, hogy utána járjon annak, előző helyén alkalmazták-e majd a télen, a vállalkozó eltűnt. A visszatérő Mihály a felszerelését sem találta. Ismét nincstelen lett. A vállalkozót hiába kereste. Hajléktalanszállóra került, szobát kapott, negyedmagával. Nem iszik, ápolt, művelt. Heti hétszáz forintot keres, egy hirdetési újságnál. Kéthavonta segélyt kap. Időközben kialakult tüdőbetegségét gondosan kezeli gyógyszerekkel, s nem fertőz.

Mihály történetének bemutatását fontosnak tartottuk, hiszen nagyon sok, más szempontból is tanulságos:

- rendezett családból származó, művelt emberek is válhatnak hajléktalanná

- az alkohol sok mindent elronthat, de lehet harcolni ellene (mások is szeretik az italt, még sincsenek az utcán)

- nem igaz, hogy a fedél nélküliek eleve nem akarnak dolgozni, vagy azért kerültek az utcára, mert nem tetszett nekik a munka.

A fedél nélküliek a guberálással nem kis veszéllyel járó munkát végeznek, amely az egészségre is ártalmas lehet, ugyanis nagy a fertőzésveszély, s előfordul, hogy vegyi anyagot tartalmazó csomagot találnak.

Az, hogy Mihálynak a munkaadója nem fizette ki a keresetét és elvitte a felszerelését, más sorstársaival is megesett. Sokan vállalnak *béresmunkát* tanyákon (víkendmajorokon), akiket később nem fizetnek ki, elkergetnek, holott hónapokig, évekig robotoltak.²⁵ Ezeknek a cselekményeknek a bebizonyítása azonban rendkívül nehéz, mivel eleve nem tesznek a károsultak feljelentést, s alkalmazásuk túlnyomórészt nem egészen legálisan történik.

A következő eset annak a téves elképzelésnek a megcáfolására is szolgálhat, hogy a hajléktalan emberek nem dolgoznak, csak a társadalom segítségére várnak, s azért kerültek az utcára, mert dolgozni nem is akarnak.

Bár az a következtetés is levonható belőle, hogy egy utcán élőknek talán addig jobb, amíg nincs olyan java, amit elveszíthet.

P. L.-né *darukezelőként* dolgozott egy hengerműben az eset történetekor.²⁶ Fizetésnap volt, s a munkájáért 60 ezer forintnyi járandóságot kapott. Mivel éppen szabadságon volt, bement a fizetéséért a gyárba, ezen a novemberi napon. A pénzből rendezte néhány adósságát, majd két hajléktalan társával vásároltak néhány dolgot. Mivel az éjszakákat a pest-lőrinci vasútállomáson vészeli át az asszony, így a hideg ellen vásároltak némi bort, sört egy éjjel-nappaliban, s egy közeli lépcsőn ülve békésen iszogatni kezdtek.

K. A. és T. P. I. szintén ebben a boltban vásároltak, s miután kijöttek

25 A Re-Fo-Mix Kht. munkatársaik elmondása alapján

26 Zsaru Magazin, 2001/50. szám, p. 25.

onnan, a csendesen iszogató társasághoz léptek. Az agresszív K. A. a hajléktalanoktól pénzt és italt követelt, majd a nyomaték kedvéért a tiltakozni próbáló M. I.-t, az egyik hajléktalant, pofon is vágta. A kötözködők végül P. L.-né maradék pénzével (36 900 forint) és M. I. karójával távoztak. A sértettek nagyon megijedtek, segítséget kértek a járókelőktől, de csak egy fiatal férfi próbált segíteni, amíg M. I. őt is el nem ijesztette, agresszív viselkedésével. K. A.-hoz és társához ez előbbi bátyja csatlakozott a villamosnál, mert öccsétől lakásuk kulcsát akarta elkérni, hogy hazamehessen. A csapat tagjai a zsákmányból cigarettát és sört vettek, majd a villamossal a Határ út irányába távoztak.

Az egyik megtámadott mindeközben értesítette a rendőrséget, akik P. L.-nével együtt az elkövetők felkutatására indultak. Valószínűnek látszott, hogy az elkövetők a villamoson vannak. A rendőrök tehát leállították a villamost, s előállították őket, amit a villamos utazóközönsége vastapssal jutalmazott.

K. A. bátyjáról hamarosan kiderült, hogy csak véletlenül csapódott a társasághoz, viszont öccse zoknijából és zsebéből előkerült az elvett pénz nagyobb része. M. I. óráját azonban nem sikerült megtalálni. K. A. azt állította, hogy nem tudta pontosan, mennyi pénzt is szerzett, nem volt ideje megszámlálni, egyszerűen csak elvette, mert kellett neki. A két támadó munkanélküli, s már ittasak voltak, amikor nekitámadtak a hajléktalanoknak. Az ital felbátorította őket. Bár K. A. – szemben társával, aki már volt büntetve garázdaságért, rablásért – büntetlen előéletű, ketőjük közül ő az erőszakosabb, ő volt az értelmi szerzője e büntetnek, s vitte bele jámborabb társát annak elkövetésébe.

Összefoglalva elmondható, hogy a hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekményeknél az elkövetők az esetek többségében azért követik el a cselekményeket, mert a legyengült emberek könnyű prédának tűnnek, s valóban sokkal kevesebb ellenállásra képesek, mint egy egészséges, jobb körülmények közt élő ember. Az elkövetők sokszor csak unalomúzésből, szórakozásból kötnek bele az utcán élőkbe, esetleg elfojtott brutalitásukat, a társadalomtól, környezetüktől elszennvedett vélt vagy valós sérelmeiket kívánják megtorolni ezeken az embereken. Igazi, személyes ok csak ritka esetekben fordul elő. Sok a fiatal, fiatal felnőtt elkövető köztük, akik erejük fitogtatásául háborgatják a hajléktalanokat. Az anyagi haszonszerzés nem számottevő, hiszen az utcán élők nem birtokolnak jelentős anyagi javakat, egyik napról a másikra élnek. Az ellenük irányuló bűncselekményeket sok esetben kukázás, guberálás közben követik el ellenük, vagy akkor, amikor alszanak. A „milliomos csövesként” emlegetett A. Istvának váratlan szerencséje lett a végzete: róla a gyilkosai megtudták, hogy lett némi pénze. Úgy tűnik, az utcán még jobb módúnak sem tanácsos lenni, hiszen szemet szúr, ha valakinek több van, mint volt, ilyen nyílt területen nehezebb elrejtőzni.

A hajlék nélküliek elleni bűncselekményeknek magas a látenciája is, mivel ezek az emberek elég pesszimistán viszonyulnak az igazságszolgáltatáshoz.²⁷ Ebben a körben is érvényesül az a jelenség, hogy általában a nagyobb jelentőségű, súlyosabb bűncselekmények jutnak a hatóságok tudomására. A hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekmények ese-

27 Gombóc Gyula: Hajléktalanok és bűnözés, Belügyi Szemle, 2000/11. szám, p. 103.

tében az is elmondható, hogy ezeknek a látenciája nagyobb, mint a többi területen. Nagyon sok esetben egyáltalán nem tesznek bejelentést, ha megverik őket, egyfajta egykedvűséggel veszik tudomásul az ellenük irányuló támadásokat, s mondásuk szerint ők majd kezelik azokat. A bűncselekmények egy elég magas hányadáról csak olyan hivataloknak, személyeknek számolnak be, akikről úgy tapasztalták, hogy jobban odafigyelnek sorsukra, ilyenek például a hajléktalanszállók munkatársai. Eljárást azonban általában ekkor sem akarnak kezdeményezni, amit a velük foglalkozó személyek tudomásul vesznek, így ők sem teszik. Ez különösen a lakásmaffia esetében figyelhető meg, ők kívánják visszaszerezni elbitorolt javaikat, ami persze nem jár eredménnyel. Mivel sokan nem teljesen legálisan dolgoznak (mert a munkába álláshoz lakcím kellene), ezért, amennyiben nem adják ki nekik járandóságukat, nem fordulhatnak bíróság útján a munkáltatójuk ellen, elmaradt jövedelmükért.

Az elkövetők ezeknél a bűncselekményeknél gyakran ismeretlenek maradnak, mivel a kései órákban elkövetett bűncselekményeknek nincsenek tanúik, illetve sok esetben a személyleírás se használható, elnagyolt, nem kellően pontos. A nyomozás az ilyen esetekben széles körben folyik, hosszú időt vesz igénybe, összehasonlítva például a hajléktalanok egymás ellen elkövetett, indulati jellegű okot mutató tetteivel. A félelem is sokszor közrejátszik abban, hogy a bűncselekmények elkövetői büntetlenül maradnak, sokszor mások, nem-hajléktalanok fellépése vet véget egy-egy hosszabb ideje tartó bűncselekmény-sorozatnak.

Tettes vagy áldozat, avagy a hajléktalanok közreműködésével elkövetett csalások

Az utóbbi időben elszaporodtak a hajléktalanok közreműködésével elkövetett csalások. Mivel a hajléktalanoknak nincs sok vesztenivalójuk, néhány ezer forint ellenében rávehető arra, hogy részt vegyenek csalásokban.²⁸ Az ilyen jellegű bűncselekményeknél a kitervelők a kiforratlan jogszabályi hátteret használták–használgák ki, s a szociális, gazdasági gondokkal küzdő, a társadalmi létra alsó helyén elhelyezkedő hajléktalanokat mintegy eszközül felhasználva tesznek szert vagyoni előnyre. Jellemző ezekre a bűncselekményekre, hogy kezdetben minden törvényesnek látszik, elenyésző a lebukás veszélye, általában más bűncselekményekkel, jellemzően közokirat-hamisítással párosulnak. Az eszköznek használtak többnyire tisztában vannak azzal, hogy tettük bűntett, legfeljebb a későbbi következmények kerülnek el a fantáziájukat.

Persze akad köztük olyan is, aki szellemi fogyatékosága miatt valóban nem látja át tettének jelentőségét, megítélését. A felbujtóknak elég egy kisebb összeget (néhány ezer forintot) felajánlaniuk, mert még ez az összeg is több annál, amit egy fedél nélküli üveggyűjtéssel, guberálással, alkalmi munkával megkeres. A közreműködő a megígért és esetleg meg is kapott összegből meglátogathatta a rokonait, kisebb ajándékot vihetett a gyermekeinek, vagy ebből fedezhette alkoholszükségletét. S a felbujtók

²⁸ Uo., p. 110.

sok esetben a vállalkozás sikerének érdekében olyan szállást biztosítottak embereiknek, amiben hosszú idő óta, s hosszú ideig nem lesz része. A hajléktalan rendes, tiszta ruhát kapott, tisztálkodhatott, rendszeresen étkezhetett. Nem csoda hát, ha sokakat rá lehetett venni ezen csalások elkövetésére, amelyek leleplezésekor azonban a fedél nélkülieket ugyan felelősségre vonják, de felbujtójuk sokszor eltűnik, s büntetlen marad. A kár nagy összeget tesz ki ezeknél a bűncselekményeknél, s mivel az ott-hontalanokon nem is lehet behajtani, az értelmi szerző nem kerül elő, a kár meg sem térül. Az igazságszolgáltatás szervei a büntetés kiszabása során általában igyekeznek figyelembe venni azokat a körülményeket, amelyek a hajléktalanokat a bűncselekményekben való részvételre ösztönözte.

A hajléktalanok által hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekmények nyomozása

A következőkben röviden a hajléktalanok elleni bűncselekményeknek azt a típusát mutatjuk be néhány esetben keresztül, amikor *egymással szemben* követnek el büntetendő cselekményeket. Ez a kategória az eddig bemutatott esetekhez képest több szempontból is eltérést mutat (ezeket az egyes esetek leírása után fogjuk összefoglalni).

Élet elleni bűncselekmények

Sátoraljaiújhelyen, a 37. számú főút torkolatánál, egy már használaton kívüli kőbányában, 1992. október 22-én gyilkosság történt.²⁹ A nyomozás hajléktalanok bejelentésére indult meg, a bejelentést október 22-én délután fél négykor tették meg. A foglalkozás nélküli G. Gyula hajléktalant vérbe fagyva találták, az egykor robbantáskor használt bunkerben lévő vackán. A járőrök természetesen először a bejelentés valóságáról győződtek meg, azután a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-főkapitányság helyszínelői és a forró nyomon üldöző csoportja indult meg.

A helyszíni szemlebizottság tagja megállapíthatták, hogy az áldozatot ritka *brutalitással* gyilkolták meg. Elkövetési eszközként kapát, ásót használtak, s az idős ember lábszárán egy nyílt törés is keletkezett. A nyomozás során az elkövető személyét felderítették.

H. László a kihallgatásakor elismerte tettét, s ezt erősítették meg a megtalált véres ruhadarabok és a szakértői vizsgálatok. H. élettársa végig jelen volt a bűncselekmény elkövetésekor, s szemtanúként tett vallomást. Világossá vált, hogy egy *veszekedés torkollott gyilkosságba*. A vita arról szólt, hogy ki hozzon újabb italt, a 21-én már megkezdett ivászat folytatására. H. csak akkor vállalta volna, ha ismét G. fizeti ki az ital árát. G. ezt nem fogadta el, mondván, hogy előző nap is azt a pénzt verték el, amit ő a guberálással szedett össze. A vita egyre hevesebb lett, H. azzal vádolta G.-t, hogy szemet vetett az élettársára, s az ő távollétét

²⁹ Zsaru Magazin, 1992/46. szám, p. 7.

akarja kihasználni tervei kivitelezéséhez. A fiatalabb hajléktalan nekiesett az idősebbnek, minden kezébe kerülő tárggyal ütlegelte, addig, amíg a másik nem mozdult többé. Tette után az elkövetéshez használt csákányt, ásót, kapát elrejtette, majd igyekeztek minden feltűnés nélkül elhagyni a bunkert, s elmenekülni. Mint kiderült, az eltűnésük nem volt tökéletes, s nem volt feltűnés nélküli sem.

Vagyon elleni bűncselekmények

H. László és H. Zoltán testvérek, bár ezt csak 20. életévük betöltése után tudták meg, amikor a pálhalmi büntetés-végrehajtási intézetben együtt töltötték büntetésüket.³⁰ A személyi adataik közti hasonlóság ugyanis feltűnt az egyik nevelőjüknek. Születésük után nem sokkal különválasztották őket, gyerekkorukat különböző *gyermekotthonokban* töltötték, az ország két végében. Pálhalmi találkozásuk óta azonban elválaszthatatlanok, együtt lopnak, csavarognak, s együtt töltik a lebukásukkor rájuk kimért büntetést.

Enyves kezük miatt már sok hajléktalanszállóban a nem kívánatos személyek listájára kerültek, hiszen aki a saját sorstársát meglopja, az a nincstelenek íratlan törvénye szerint nagyobbat vétkezik, mint ha betörne valahová. Mivel dolgozni nem akarnak, de *alacsony végzettségük* miatt nem is igen tudnának, egy kis bandát alapítottak egyikük intézetis barátjával és annak élettársával. Négyüknek van összesen tíz osztálya, s gyerekkoruk óta nem tisztelik a másét. Amit csak lehet, ami elfér a kabátjuk alatt, azt elveszik. Reggelente felkeresik az olyan forgalmasabb élelmiszerboltokat, ahol még nem ismerik őket, és jól bejáratott munkamegosztás alapján dolgoznak. Ha van pénzüik, vásárolnak is, de általában a polcok között, a forgalmat kihasználva csennek el ezt-azt. A reggelit általában villámgyorsan elfogyasztják a kabátjuk rejtékében, így már csak a napi bor- és pálinkamennyiségről kell gondoskodni, s az áruházból egy szatyorban kicsempészni. Ha nem lehet könnyen eldugni a holmit, ketten műbalhét rendeznek, s eközben a többiek kísétnak a boltból, kabátjuk alá rejtve az elemelt dolgokat.

A reggeli akció után az aluljárók következnek. Korábban az utasok is céltáblái voltak a kompániának, újabban azonban inkább a sorstársaikat vették célba. Az öklüket, a lábukat is használják, ha a kiszemelt „célszemély” a szóra nem hallgat. Van olyan kolduló is, aki inkább önként rója le nekik a sarcot, remélve, hogy így elkerülheti az erőszakot, hiszen ha H.-ék nekivadulnak, akkor ott csonttörések is keletkezhetnek. A sértettek pedig, *félve* a megtorlástól nem mernek bejelentést tenni. A rendőrök figyelmét is a vasúti dolgozók hívták fel arra, hogy milyen rettevésben élnek a végállomás fedél nélküli lakói.

Legutóbb egy idős társukat rabolták ki. Az öregecske a volt munkatársaitól kapott négy szatyornyi ruhát, azt cipelte az állomáson. A banda körbevette őt és kikapta kezéből a csomagokat, s amikor segítségért kiáltott, kapott két pofont, és már vitték is tőle a zsákmányt. B. Lóránt és F. Irma azonban éppen belefutott egy rendőrfőőrbe, s némi kérdezőskö-

30 Zsaru Magazin, 1999/22. szám, pp. 28–29.

dés után elmondták, hogy H.-ék a kitervelők, s tudják, hogy most hol lehetnek.

A tolvajokat egyébként öt fővárosi kapitányság illetékesei is keresték, eddig ugyanis lakcím hiányában nem tudták, merre vannak. A hajléktalanszállókat se keresték fel, tudván, hogy sok van a számlájukon. Így havi ötezer forintért kibéreltek egy lakóházhoz tartozó melléképületet, Budafokon. A háziúrnak ruhaneműben, italban, élelmiszerben is fizethettek a nem éppen fejedelmi szállásért, mivel ő sem volt sokkal jobb helyzetben náluk. A testvérek ezt a helyiséget szintén megosztották másokkal, persze nem ingyen, hanem néhány száz forintért. Lakóikkal sem bántak kesztyűs kézzel, gyakran csattant a pofon, s nem egyszer fordult elő az is, hogy a jobb állapotban lévő ruhadarabokat elvették tőlük, kicserélvén a saját, viseltes dolgaikra.

Elfogásukkor éppen az idős embertől zsákmányolt ruhákat próbálgatták, de a rendőröknek adott válaszaik szerint a délelőtt történekről természetesen nem tudtak semmit.

Félszemű, Recsegő, Csillagszemű és Botos hajléktalanok, a XII. kerületben élnek.³¹

Egy alkalommal a magukhoz vett *alkoholtól* némileg fátyolos szemekkel nézelődtek éppen egy padon, amikor arra lettek figyelmesek, hogy a szomszéd padon ülő, hajlék nélküli társaik pénzt számolgatnak. Félszemű utána akart nézni a dolognak, s hogy pontosabb információt szerezzen, meg is indult a szomszédok felé. Jobb ötlet, haditerv híján a hozzá legközelebb ülő férfit leütötte, a következőt megpofozta és megrugdosta. A harmadik ember, látva társai sorsát, önként megvált a pénztől, amit egyébként kölcsön kapott. Ekkorra Félszemű társai is odaértek, s elindultak megünnepelni társuk hirtelen meggazdagodását. Útjuk egy italozóba vezetett. A megvert társaság tagjai szintén egy kis ivászattal igyekeztek feledtetni vereségüket. Vértől fejű társuk azonban a pad alatt próbálta kialudni mámorát.

Másnap, tisztább fejfeljelentést tett a sértett, s a vizsgálati alosztályra hárult az a feladat, hogy felderítse a történeteket. Az érintettek érdemben nem tudtak segíteni, mivel mindannyian másként emlékeztek a történetekre. Ez jórészt alkoholos állapotuknak tudható be: nem tagadnak, de a részletek homályosak maradnak. Az biztos, hogy egyikük 5000 Ft kölcsönt kapott, amit egy másik erőszakkal elvett, s az erőszakot bizonyítja, hogy egy embernek másnap össze kellett varrni a fejét. Ez a személy ezután eltűnt. A nyomozók egyébként gyorsan haladtak: a támadó társaságot, Recsegő kivételével már aznap este elfogták egy kocsmában. Recsegő pedig – aki nevét mély hangjáról kapta – másnap reggel került elő, zsebében egy idézéssel, lábán egy betörésből származó csizmával.

Félszemű az előzetes letartóztatásukról döntő tárgyaláson elmondta, hogy nem tudja, mennyi pénzt zsákmányolt, csak azt tudja, hogy a kocsmából kijövet a zsebében a személyi igazolványa volt, és 4200 forint. Elismerte, hogy elvette a pénzt, és megverte a két embert, de tettét nem tartja rablásnak, mivel neki kellett az a pénz. Az egyik sértett szerint azonban Félszeműnek sosem volt személyije – vélhetően azt is mástól szerezte.

31 Zsaru Magazin, 2002/15. szám, p. 43.

TANULMÁNYOK

A bíróság *csoportosan elkövetett rablás* miatt előzetes letartóztatásba helyezte a csapatot.

A leírt esetekből is látszik, hogy a fedél nélküliek közti konfliktusok sokszor az alkohol hatására vezethetők vissza. Ezekről eltér az alábbi eset.

M. I. hajléktalan 5000 forint nyugdíját akarta felvenni a postán.³² Dél volt. M. I.-vel azonban azt közölte az alkalmazott, hogy reggel egy *általa meghatalmazott* személy már felvette a pénzét. Az elképedt férfi elmesélte esetét a rendőröknek, akik kapcsolatba léptek a Kiscelli úti posta vezetőivel, s megkérték őket, hogy legközelebb körültekintőbben járjanak el a hasonló esetekben, és figyeljenek a meghatalmazással érkezőkre. A nyomozók pedig vártak a következő hamis papírok felbukkanására. Tíz nap múlva meg is lett a jutalma a várakozásuknak. Egy férfi jelent meg, hogy meghatalmazással pénzt vegyen fel a postán ezúttal egy másik személy számára. A postai alkalmazottnak feltűnt, hogy ez és az előző meghatalmazás rendkívül hasonlóak, riasztotta hát a rendőröket. A csalót, B. Csaba hajléktalant lefűlelték. A tettes már *többször volt büntetve* vagyon elleni bűncselekmények miatt, illetve áruházi lopásért. Első kihallgatásakor 13 ilyen jellegű csalásról számolt be. Csepelen, Óbudán és a Józsefvárosban tevékenykedett. A férfi hajléktalanszállón lakik, s rendszeresen összegyűjtötte a hirdetőtáblára kifüggesztett postai értesítőket, melyek alapján saját nevére készített meghatalmazásokat, fiktív tanúkkal. Nemcsak nyugdíjakat, hanem *egyéb* okból folyósított *juttatásokat* is felvett társai helyett. B.-nek segítőtársa is akadt S. Róbert személyében, akinek a közreműködésére azért volt szüksége, hogy a postán megjegyezzék B. arcát, túl gyakori felbukkanásai miatt.

A gyanúsított elmondta, hogy ő 11 éves volt, amikor édesanyja meghalt, s nővérével együtt került *állami gondozásba*. Szakmát tanult, gáz-, víz- és fűtésszerelő szakmával rendelkezik. 18 évesen, mint annyi sok más állami gondozottnak, el kellett hagynia az otthont, s kikerült az utcára. Különböző hajléktalanszállókon él, alkalmi munkából, illetve annak hiányában lopásból tartja fenn magát. A csalásokat állítása szerint azért követte el, mert le akart érettségizni, s bár az oktatás ingyenes, a tankönyvek megvételéhez azért pénz kell. Egy-egy alkalommal általában néhány ezer forintot tudott szerezni, csak egyszer volt hetvenezer forint a zsákmány.

A Kiscelli úti nagyposta vezetője szerint a meghatalmazási rendszer hibája is az, hogy ilyesmi megtörténhetnek. Ugyanis a pénz felvételéhez elég egy két tanú aláírásával ellátott meghatalmazás és a postai értesítő bemutatása.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a hajléktalanok az egymás elleni bűncselekményeket sokszor *indulatból* (pl. féltékenység), *gondatlanságból* követik el. Jellemző, hogy nagyon sok esetben az elkövető, vagy maga a sértett is *alkoholos befolyásoltság* alatt állt. Ezek az ismérvek általában a súlyosabb megítélésű (például emberölés) bűncselekményeknél jellemzőek. Az alkoholizmus ennél a társadalmi csoportnál szinte az életformával járó kísérőjelenség, egyfajta menekülés a kilátástalan jövő elől. Ugyanakkor azt sem árt látni, hogy az italozó helyek egyfajta menedéket is nyúj-

³² Zsaru Magazin, 2001/40. szám, p. 56.

tanak a hideg ellen számukra, hiszen itt van társaság, fűtés, mosdóhelyiség, tehát olyan adottságokat találnak, amelyekre minden embernek szüksége van. Sajnos a fedél nélküliek többségének csak ezeken a helyeken adatik ez meg, mivel a különböző menhelyek nem tudják többségüket befogadni, férőhely hiányában. A kimutatások szerint bűncselekményeket akár egymás, akár más sérelmére általában olyanok követnek el, akik már *hajléktalanná válásuk előtt is voltak büntetve*.³³ A társtettesként fellépő nők száma elég magas, ami annak tudható be, hogy a fedél nélküli nők nem egyedül, vagy női csoportokban élnek, hanem egy férfi társhoz szegődnek, s így, együtt vesznek részt az esetleges elkövetésekben. Az egymás sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében is *magas a látencia*, az önbíráskodásról, testi sértésről, rablásról, kifosztásról, erőszakos közöselésről csak ritkán számolnak be a hatóságoknak. Inkább a hajléktalanokat gondozó intézmények dolgozóinak említik meg ezeket a körülményeket, s ekkor sem kezdeményezik az ezekben való eljárást. A látencia magyarázója az elkövetőtől való félelem is, hiszen az elkövető könnyen megtalálhatja újra az áldozatát. Amennyiben a hatóságnak valamilyen, hajléktalan elleni bűncselekmény a tudomására jut, az első verzió szerint sorstársai közt kell keresni az elkövetőt. Ez nem is olyan egyszerű feladat, mivel nincs állandó tartózkodási helyük, s azon személyek, akik információval rendelkeznek róluk, szintén mozgásban vannak. Ez a probléma elsősorban a fővárosban jelentős. Gondot okoz az is, hogy egymásnak gyakran csak *becenevét, vagy a gúnyneveiket* ismerik, ami megnehezíti a kutatást. Ugyanakkor segíti a felderítést, hogy az ittas állapotban elkövetett bűncselekmények, főleg az emberölések, halált okozó testi sértések során az elkövető esetleg nem is gondolja, hogy tette milyen következményekhez vezetett, ezért nem változtat szokásain, s így rövid időn belül el lehet fogni. Általában az emberölésnél az elkövető, elkövetők néhány napon belül a hatóság kezére kerülnek, ekkor ugyanis a hajléktalantársak is fokozottabban működnek együtt a hatósággal, mint egy egyszerű, kisebb súlyú deliktumnál. Ilyenkor a menekülés, az elrejtőzés a csekély anyagi lehetőségek, és a mozgásterüket alkotó, szűk személyi kör miatt jóval nehezebb, mint egy nem-hajléktalan elkövetőnek. A hajlék nélküliek által elkövetett cselekményeknél a *vagyon elleni vétségek száma a kimagasló*, ezek sokszor a szabálysértési érték alatt vannak, s gyakran ezért sem jelentik be ezeket.

Összegzés, tendenciák, jövőképek

A hajléktalanok száma egyes becslések szerint *30–35 ezerre* tehető, de vannak, akik szerint ez a szám eléri az *50 ezret*.³⁴ A hajléktalanoknak csaknem a fele a fővárosban él. Jelenleg többségük egyedülálló, de aggasztó jelek arra engednek következtetni, hogy ha nem következik be valamilyen változás, egyre több és több család kerül az utcára, mivel lakásuk fenntartásának költségeit nem képesek fizetni (ők a potenciális hajléktalanok). A hajléktalanná válás *megelőzése* érdekében pedig a bérlakások

33 Gombóc Gyula: Hajléktalanok és bűnözés, Belügyi Szemle, 2000/11. szám, pp. 102–105.

34 Uo. p. 98. valamint 168 óra, XIV. évfolyam, 48. szám, p. 29.

lakóit, albérlőit fokozottabban védő törvényekre lenne szükség, jelenleg ugyanis nincs kellően körülbástyázva ez a jogterület. A hajléktalanok elleni és az általuk végrehajtott bűncselekmények számának csökkenését szintén a megelőzéssel lehetne elérni. A hajléktalanság kezeléséhez megfelelő szállás, tisztálkodási, ételmezési lehetőséget kellene biztosítani, hiszen a hajléktalanok által elkövetett bűncselekmények háromnegyed részét a vagyon elleni deliktumok teszik ki. Bűncselekményeikkel általában megélhetésüket próbálják biztosítani, s ezért gyakran ingatlanokat törnek fel, hogy legyen hol aludniuk. Fontos lenne, hogy fokozottabban bevonják őket a közmunkába, ahol is munkájukért olyan jövedelmet kapnának, amellyel fedezni tudnák ételmezésüket, s olcsó, de megfelelő szálláslehetőségekhez jutnának. Ily módon le lehetne őket kötni, éreznék, hogy ők is hasznos tagjai a társadalomnak, s nem erősödne tovább az a szemlélet, hogy a társadalom ellenszolgáltatás nélkül tartja el őket. A társadalom más tagjainak is differenciáltabb álláspontja alakulna ki róluk, nem mélyítené a már meglévő ellentéteket, a sztereotípiákat velük szemben. Szükség lenne a hajlék nélküliek *megfelelőbb tájékoztatására* is a szállás-, és esetleges munkalehetőségekről, mivel sokuk e téren nem rendelkezik kellő információval. A *munkaiügyi ellátás* terén is reformokra van szükség, hogy ne legyenek kiszolgáltatva az alkalmi munkaadók kényének, s ne alakuljon ki bennük az a tudat, hogy csak a bűnözéssel élhetik túl ezt a helyzetet. A rendőri, polgári szervek, önkormányzatok és a hajléktalanokról gondoskodó szervek *fokozottabb együttműködése* is kívánatos. A probléma kezeléséhez a mentőszolgálat, kórházak nagyobb toleranciája is szükséges, hogy ne zárkózzanak el csupán azért, mert a hajléktalan nem éppen jól ápolt személy. Tény, hogy a fedél nélküliek közt olyan ritka *betegségek, fertőzések* is előfordulnak, melyekről az orvosok azt hitték, hogy mára már nem is léteznek.³⁵ Ezeknek az emberek az ellátása azonban nem hárítható át arra a néhány intézményre, szervezetre, amelyek kifejezetten velük foglalkoznak. Legalábbis a mai ellátás mellett egyelőre nem. A problémát *integráltan* kellene kezelni, a hajléktalan-ellátást *differenciálttá* kéne tenni.³⁶ Jelenleg a hajléktalangondozás hetven százalékát civil szervezetek végzik, az állami normatíva nem fedezi a szükségleteiket. Öröndetes hír, hogy a közelmúltban nyitotta meg kapuit az első *magántulajdonú épületben* működő hajléktalanszálló, a Ferencvárosban.³⁷ A házat tulajdonosa egyéves használatra, ingyenesen ajánlotta fel a fővárosi önkormányzatnak. Remélni lehet, hogy ennek a kezdeményezésnek követői is akadnak, s központi szinten is felhívja a figyelmet a hajléktalan-ellátás mielőbbi reformjának szükségességére.

Mindezen problémákat nem lehet néhány lépéssel megoldani, de valamikor végre igazán, szakértők szerint egészen az *alapotól* el kellene kezdeni, mert a hajléktalanságot mint jelenséget, sajnos, nem lehet letagadni.

S szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy mi magunk csupán szerencsésebbek vagyunk, nem feltétlenül érdemesebbek.

35 Zsaru Magazin, 2001/50. szám, pp. 52–53. és 1999/6. szám, pp. 8–9.

36 168 óra, XI. évfolyam, 48. szám, pp. 28–29.

37 Mai Nap, 2003. január 15-ei szám, pp. 12–13.

Felhasznált irodalom

- Dr. Bíró Gyula (2001): *Kriminalisztika*, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Czippán György (1980): *Csővesből lesz-e a bűnöző?*, *Belügyi Szemle*, 11. szám, pp. 74–76.
- Dobos Katalin (2000): *A Debreceni Hajléktalanok Rehabilitációs Intézményeinek bemutatása és a hajléktalanok foglalkoztatása (szakdolgozat)*, Debreceni Egyetem.
- Gombócz Gyula (2000): *Hajléktalanok és bűnözés*, *Belügyi Szemle*, 11. szám, pp. 98–121.
- Gyurkó László (1981): *Csővesek?*, *Belügyi Szemle*, 1. szám, pp. 76–78.
- Király Sándor (1981): *Még egyszer a csöveségről*, *Belügyi Szemle*, 2. szám, pp. 77–78.
- Magyar Értelmező Kéziszótár, I. kötet A–Ly (1985), Akadémia Kiadó, Budapest.
- Nagy Ferenc–Tokaji Géza (1998): *A magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest.
- Sári Mónika (2002): *A lakásmaffia-jelenség*, *Belügyi Szemle*, 5. szám, pp. 65–73.
- Tátrai Miklós (1981): *Nem bűnözők a csövesek, de...*, *Belügyi Szemle*, 4. szám, pp. 72–74.
- Dr. Teiszl István–Kumbor Tibor (1997): *A hajléktalanság szociológiai és kriminológiai kérdései – Csongrád megyei hajléktalanok*, *Belügyi Szemle*, 2. szám, pp. 50–60.
- Tóth Sándor (2001): *Lakáscsalás-lakásmaffia*, *Belügyi Szemle*, 4–5. szám, pp. 61–67.
- Varga László (1981): *A csövesek világáról*, *Belügyi Szemle*, 3. szám, pp. 61–64.

NAPILAPOK, FOLYÓIRATOK, ELEKTRONIKUS SAJTÓ

- www.origo/Index, 2002. február 15.
- 168 óra, közéleti hetilap, XIV. évfolyam, 48. szám
- Mai Nap, Független képes hírlap, 2003. január 15-ei szám
- Zsaru Rendőrségi Magazin, az Országos Rendőr-főkapitányság képes hetilapja 1992–2002. évi számai

ÚTRAVALÓ

(Programvázlat a gondoskodó típusú létszámleépítéshez)

PROGRAMALKOTÓ SZAKÉRTŐK: Homonnai Csilla, Homonnai Szabolcs,
dr. Molnár Péter, dr. Straub Erika, Tóthné Pál Ágnes

Az Útravaló Közhasznú Alapítvány szakértői gazdasági és non-profit szervezetekben végzett képzési és tanácsadási tevékenységének tapasztalatai, valamint a nemzetközi és hazai trendek figyelembe vételével dolgozták ki a *gondoskodó típusú létszámleépítési modell* – magyarországi körülményekre – *adaptált változatát, az Útravaló programot.*

I. Az Útravaló program rendeltetése, jellege

- A környezeti változásokhoz való rugalmas alkalmazkodásnak keserű következményét jelenti az, amikor a vállalatok kénytelenek megválni dolgozóiktól, ami sok esetben csoportos létszámleépítés formájában realizálódik. A humánpolitikai tevékenységét elkötelezettséggel és szakértelemmel végző vállalatoknak elemi érdeke, hogy a csoportos létszámleépítés során kövesse a gondoskodó típusú létszámleépítés filozófiáját és módszereit.

- Munkacsoportunk e koncepció gyakorlati megvalósítására dolgozta ki az *Útravaló programot*, amely egy komplex képzési és szolgáltatás-csomag. Rendeltetése egyrészt az, hogy a cégtől elküldött dolgozókat segítse az elbocsátás okozta trauma feldolgozásában; másrészt sokoldalúan felkészítse őket karrierjük újratervezésére, a munkaerőpiacon való boldogulásra, azaz a pályaváltásra. A távozók számára nyújtott szolgáltatás egy sajátos útipoggyász szerepét tölti be, ami a vállalati gondoskodás kifejezője. (Az Útravaló program a munkavállalók „kirajzását”, kihelyezését (az „outplacement”-et) segítő szolgáltatások együttesének is tekinthető.)

- A programcsomag több szempontból is komplex jellegű. Mivel többféle funkciót teljesít, és mert az elbocsátandó munkavállalók köre (a célcsoport) is heterogén, *moduláris felépítésű*. Ily módon a program nem egyszeri képzési-felkészítési aktust, alkalmat jelent, hanem egy *több fázisból álló folyamatot ölel át*. És végül a program menedzselése, megvalósítása *többféle szakterület, illetve szervezet együttműködésével* valósítható meg eredményesen, és ebből következően a *finanszírozása is többszereplős*.

II. A gondoskodó típusú létszámleépítés jellemzői, alkalmazásának előnyei

A korszerű humánpolitikai eszközökkel élő, európai vállalatok körében kiterjedten alkalmazzák a tömeges létszámleépítésnek az ún. gondoskodó típusú, önfinanszírozó, piaccgazdasági modelljét. Örvedetes, hogy – az elmúlt tíz évből – vannak már kedvező tapasztalatok a modell magyarországi alkalmazásával kapcsolatban is. (Tungstram Rt.–GE, DIMAG Rt., Tiszai Erőmű–AES, ABN AMRO Bank, Caola Rt. stb.)

- A gondoskodó típusú létszámleépítés intézmények és programok olyan együttese, amely *a munkáltató, a munkavállalók, a munkaerő-piaci és érdekvédelmi szervezetek problémamegoldó együttműködésén alapul*. Felhasználja a régióban (külső) és a vállalatnál (belső) található erőforrásokat annak érdekében, hogy a leépítésre kerülő *munkavállalók negatív indulatainak és energiáinak átfordításával a munkaerő-piaci alkalmazkodást segítsék elő*.

- A létszámleépítésnek ez a formája nemcsak azért javasolható a munkaadók számára, mert a szokványos megoldásokhoz képest *humánusabb*, és mert a munkavállalók jövőbeli elhelyezkedési esélyeit pozitív – *aktív* – módon képes befolyásolni, hanem mert egyéni és csoportos szinten egyaránt *krízismegelőző* szerepet tölt be.

- Ha a leépítésre készülő vállalatok vezetői – reális alternatívákat kínáló, konstruktív megoldásokat tartalmazó komplex csomagterv előterjesztésével – *érdemi párbeszéd kialakítását kezdeményezik az érdekvédelmi szervezetekkel*, akkor elébe mennek a feszültségek és konfliktusok kialakulásának és eszkalálódásának. Csoportos létszámleépítés esetén *a preventív jellegű intézkedések és szolgáltatások segítségével megelőzhető a munkabékét veszélyeztető megrázkódtatások (munkalassítások, sztrájkok, tüntetések)*.

- A gondoskodó típusú létszámleépítés átgondolt – rendszerbe foglalt – alkalmazása a munkáltató szempontjából a létszámleépítéssel szükségszerűen együtt járó *költségekkel való ésszerű gazdálkodást is jelenti*. Itt arra utalunk, hogy a munkaerő-piaci felkészítést és egyéb kiegészítő szolgáltatást is magába foglaló *programok finanszírozását különböző partnerek (állami, regionális és érdekvédelmi szervezetek) együttműködésével és közös tehervállalásával lehet megoldani*. Az Útravaló program azért is *költségkímélő hatású*, mivel az intenzív és célirányos felkészítés révén nagyobb esélyt teremt a munkavállalók újbóli elhelyezkedésére; ebből következően *össz-társadalmi szinten – és hosszú távon – csökkenti a munkanélküliek számára kötelezően nyújtandó juttatások mértékét*.

- Nagymértékű létszámleépítések során *gyakran előfordul, hogy a kezdeti időszakban a jól felkészült – piacképes tudással rendelkező – munkavállalók távoznak el túl korán*, ami tetemes veszteséget jelent a munkáltatók szempontjából. A hosszú távon tervező tulajdonos megelőzi a negatív következményeket. Az Útravaló program *az érintett vállalatoknál maradó dolgozók számára a humánus bánásmód, a gondoskodás, a törődés megnyilvánulásait jelenti*, s így módon a vállalatok imázsának megőrzését, javítását eredményezi; – végső soron az emberek stabilitásérzését erősíti.

- Az Útravaló program *illeszkedik a foglalkoztatáspolitikai európai uniós normáihoz*, hiszen összekötő kapocs szerepet tölt be az állami munkaerő-

piaci szolgáltatás, a vállalati felelősségvállalás, a magán munkaközvetítés és a civil szerveződések normái és szerepvállalása között.

A III. fejezetben ismertetjük az Útravaló program felépítését és tartalmi vázát.

III. Az Útravaló program felépítése és rövid tartalma

Az Útravaló programcsomagot három – egymásra épülő – alrendszer alkotja, amelyek egyúttal a megvalósítás főbb fázisait is megjelölik:

- *Kríziskezelés*
- *Élettervezés*
- *További életútra felkészítő speciális program*

Mindhárom alrendszer több modulból épül fel. Az egyes moduloknál a megjelölt célokat leghatékonyabban szolgáló munkaformák (tréning; személyes tanácsadás; csoportos, illetve egyéni konzultáció) alkalmazására kerül sor.

A következőkben az Útravaló programcsomag tartalmi vázát ismertetjük, amelynek időbeli folyamata a csatolt ábra segítségével áttekinthető. Az 1. és 2. sz. alrendszerek esetében a szakértők az Útravaló projekt munkacsoportjának tagjai (lásd a Mellékletben) – a 2.2. modul kivételével, amelyet a helyi munkaügyi szervezet szakértője vezet. A 3. sz. alrendszer tréner-tanácsadóinak kiválasztása – a helyi igényekhez és adottságokhoz igazodva – az Útravaló projekt munkacsoportjának és a regionális szakemberek együttműködésével valósul meg.

1. Kríziskezelés

1.1. TRAUMA FELDOLGOZÁSA CSOPORTBAN

Cél: Az elbocsátásból származó trauma feldolgozása, a cégtől való leválás segítése. (Munkanélküliek esetében a munkanélküliség okozta trauma feldolgozása.)

Munkaforma: tréning

Létszám: 2 x 8-9 fő/csoport (együttes létszám max. 18 fő)

Szakértői részvétel: 2 fő tréner-tanácsadó

Időtartam: 3 nap

Várható eredmény: A résztvevők kis létszámú tréningcsoportban a tréner-tanácsadó közreműködésével segítséget kapnak az elbocsátás okozta trauma kezeléséhez, valamint megrendült önbecsülésük helyreállításához. Elsajátítanak olyan technikákat, amelyek lehetővé teszik negatív töltésű érzelmeik átfordítását, illetve az önsegítő módszerek alkalmazását. (A szemléleti kiindulópont az, hogy az elbocsátás nem egyenlő a *kisiklott* étellel.)

1.2. TRAUMA EGYÉNI FELDOLGOZÁSA

Cél: A tréningen elsajátított szemlélet és módszerek egyéni elmélyítése, otthoni környezetben történő gyakorlása, a veszteségérzet mérséklése, megszüntetése.

Munkaforma: egyéni gyakorlás

Létszám: az 1.1. sz. tréning résztvevői (max. 18 fő)

Szakértői részvétel: telefonon egyeztetett egyéni konzultáció szükség szerint (2 fő tanácsadó)

Időtartam: az 1.1. sz. tréninget követő 1-2 hét folyamán

Várható eredmény: az érintettek nagy megrázkódtatás nélkül tudomásul veszik megváltozott élethelyzetüket.

1.3. TRAUMAFELDOLGOZÁS LEZÁRÁSA

Cél: A trauma feldolgozási folyamatának lezárása, szükség szerint terápiás segítség nyújtása.

Munkaforma: egyéni tanácsadás

Létszám: max. 18 fő

Szakértői részvétel: 2 fő tanácsadó

Időtartam: egyénenként 1 óra, összesen 1 nap

Várható eredmény: Az érintettek lezárják a traumafeldolgozás folyamatát, és felkészülnek az élettervezési programban való részvételre.

2. Élettervezés

2.1. ÉLTERVEZŐ PROGRAM

2.1.1. Személyes erőforrások áttekintése, egyéni élettervek elkészítése

Cél: Személyes erőforrások áttekintése, reális önkép kialakítása. Az új élethelyzethez igazodó egyéni élettervek és cselekvési programok kidolgozása, a pozitív gondolkodásmód elsajátítása.

Munkaforma: tréning

Létszám: 2 x 8-9 fő tréningcsoport/fő (max. 18 fő)

Szakértői részvétel: 2 fő tréner-tanácsadó

Időtartam: 3 nap

Várható eredmény: A résztvevők pszichológiai tesztek és interaktív módszerek alkalmazásával támpontokat kapnak reális önismeretük, önképük kialakításához és fejlesztéséhez. A résztvevők – miután elvégezték eddigi életpályájuk többszempontú értékelését, elemzését – a trénerék és a tréningcsoport támogatásával megfogalmazzák életcéljaikat és elkészítik egyéni élettervüket. Segítségül használják a speciálisan erre a programra kifejlesztett, élettervező kérdőívet.

2.2. MUNKAERŐ-PIACI HELYZETKÉP

Cél: A résztvevők a helyi munkaügyi szakember vezetésével olyan fórumon vesznek részt, ahol tájékozódnak a munkaerő-piac aktuális információiról.

Tanulmányok

Munkaforma: csoportos tanácsadás (fórum)

Létszám: a megelőző modulokban résztvevők (max. 18 fő)

Szakértői részvétel: 1-2 fő helyi munkaügyi szakértő

Időtartam: 1 nap

Várható eredmény: A résztvevők áttekintést és praktikus információkat kapnak a helyi munkaerő-piacról, amelyek alapján lehetőségük van egyéni élettervük és az aktuális lehetőségek összevetésére.

2.3. SZEMÉLYES TANÁCSADÁS (COACHING)

Cél: Az egyéni élettervek összevetése a munkaerő-piac kínálta lehetőségekkel és követelményekkel, az egyéni életterv megbeszélése tanácsadóval.

Munkaforma: egyéni tanácsadás

Létszám: a megelőző modulok résztvevői (max. 18 fő)

Szakértői részvétel: 2 fő tanácsadó

Időtartam: 2 óra/fő, összesen 2 nap

Várható eredmény: Az érintettek a tanácsadók mentori közreműködésével reális élettervet készítenek saját maguk számára.

2.4. ÖNMENEDZSELÉSI, MUNKAERŐ-PIACI TRÉNING

Cél: Az érintettek önmenedzselési készségeinek fejlesztése, a munkaerő-piacon való esélyeik javítása érdekében.

Munkaforma: tréning

Létszám: 2 x 8-9 fő/csoport

Szakértői részvétel: 2 fő tréner-tanácsadó

Időtartam: 3 nap

Várható eredmény: A tréning résztvevői elsajátítják a munkaerő-piacon való boldoguláshoz szükséges ismereteket és készségeket.

3. További életútra felkészítő specifikus program

Cél: Minden érintett – egyéni választása szerint – kapja meg a szükséges felkészítést életpályája további menedzseléséhez.

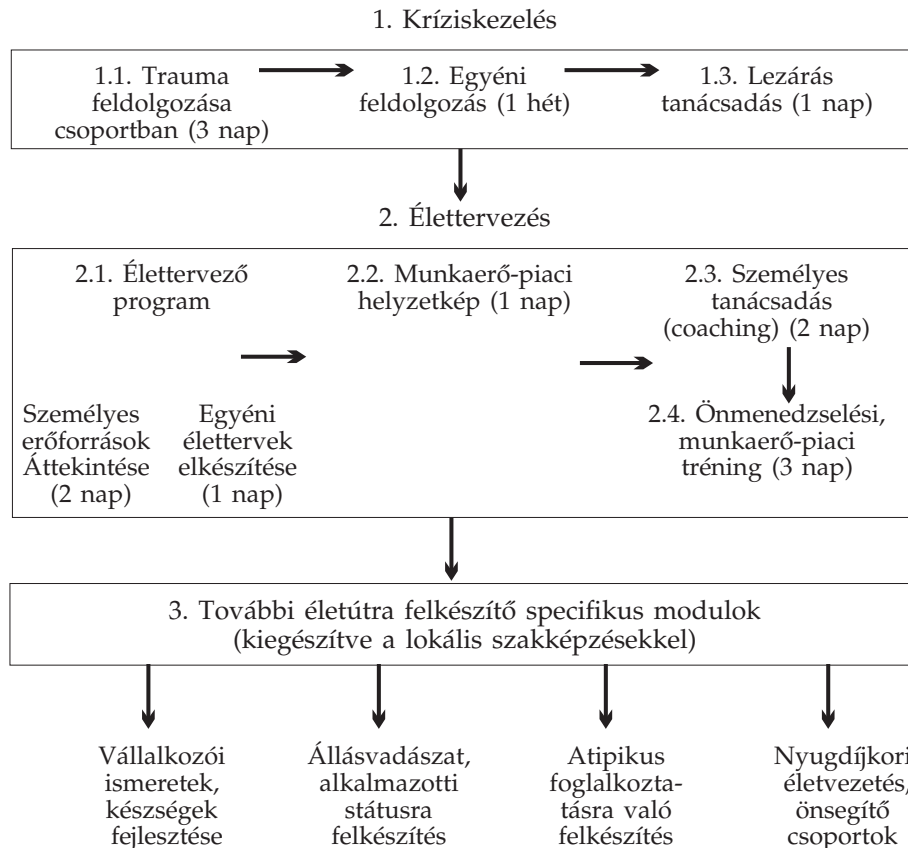
Várható eredmény: A résztvevők elsajátítják az egyéni élettervük megvalósításához szükséges speciális ismereteket és készségeket.

A specifikus modulok tartalmának véglegesítése a mindenkori aktuális célcsoportról szerzett információk birtokában, s a helyi szakemberek közreműködésével zajlik. Terv szerint – többek között – sor kerül a Vállalkozói ismeretek, Állásvadászat, Atipikus foglalkoztatási formákra való felkészítés, Nyugdíjkorai életvezetés, Önsegítő csoportok alakítása, Önkéntes munkavégzés stb. modulok megtartására. Ezeket a specifikus modulokat követhetik az átképzési és szakképzési programok.

Záró megjegyzés: Az Útravaló program ismerttetett modellje az aktuális igényektől, a célcsoport jellemzőitől, a helyi adottságoktól függően ölt konkrét formát. Ezért készen állunk arra, hogy – bármelyik érintettel

(Munkaügyi Központok, Munkaadók, Szakszervezetek, Pályáztató szervek, Bankok) együttműködünk a program megvalósításában.

IV. Az útravaló program folyamata

Melléklet: munkacsoportunk bemutatása

Az Útravaló program kidolgozása 5 tagú munkacsoportunk fejlesztő munkájának eredménye.

Közösen vállalt filozófiánk:

Életpályánk bejárása során a változásokat, a sorsfordulókat az egész életen át tartó tanulás ösvényein haladva könnyíthetjük meg, miközben folyamatosan törekszünk a belső béke, harmónia kialakítására, karbantartására. Szakmai munkánkat ennek a filozófiának a jegyében végezzük,

Tanulmányok

s ez az iránytűnk személyes fejlődésünk során is. Valamennyien rendszeresen részt veszünk különböző továbbképzésekben.

Interdiszciplináris *munkacsoportunk tagjai:*

- Homonnai Csilla pszichológus (32 éves),
- Homonnai Szabolcs idegenforgalmi szakmenedzser (25 éves),
- dr. Molnár Péter jogász (27 éves),
- dr. Straub Erika közgazdász (46 éves),
- Tóthné Pál Ágnes szociológus (53 éves).

Munkamódszerünk:

Az aktuális projektek szakmai követelményeihez igazodóan változó személyi összetételben végezzük munkánkat. Stabil csapatunk mellett kiterjedt munkatársi gárdával áll kapcsolatban, akikkel hálózatos kooperációban dolgozunk.

Szakterületek, munkatapasztalatok:

Valamennyien tréner-konzultánsként dolgozunk és szervezetek, csoportok, illetve egyének számára végeztünk-végzünk képzési, tanácsadási, szervezetfejlesztési, változás-menedzselési tevékenységet. Munkánk jelentős része a változás, a bizonytalanság – szervezeti, csoport és egyéni szintű – kezelése köré fűződik fel. Van közöttünk klinikai tapasztalatokkal rendelkező pszichológus, vezetői coachingot végző tanácsadó és a csoportépítésben nagy gyakorlattal bíró tréner.

Az általunk művelt szakterületek, tematikai egységek a következők:

- személyiségfejlesztés, csapatépítés, vezetői készségfejlesztés, konfliktus-kezelés, egyéni és szervezeti szintű változáskezelés, stresszkezelés;
- assessment center, trénerképzés, pedagógus továbbképzés, nevelőotthoni fiatalok szociális készségfejlesztése, munkanélküliek munkaerőpiaci felkészítése;
- tananyagfejlesztés, oktatómunka graduális és posztgraduális képzésekben, munkanélküliek elhelyezkedésével kapcsolatos kutatás.

Referenciáink (kiemelések):

• *For profit szféra:* Antenna Hungária Rt., Eurosped Rt., Fővárosi Vízművek Rt., General Electric Rt., Magyar Posta Rt., MÁV Rt., Merlin Gerin Zala Villamossági Kft., Mobil Oil, Schneider Electric Hungaria Rt., Westel Mobil Rt.

• *Non profit szféra:* DOWN Alapítvány, Magyar Értelmi Fogyatékosok Sportszövetsége, számos megyei és fővárosi pedagógiai intézet, tantesület, illetve nevelőotthon. (Támogatók: Soros Alapítvány, PHARE demokrácia-fejlesztési projekt, Közösön a jövő munkahelyeiért Alapítvány stb.)

HÁBERMAN ZOLTÁN

**„Ahhoz, hogy elviselje az ember
a stresszt, kellett valami oldószer”**

H. J. hajléktalan a hajléktalanellátásról

Az alábbi életútinterjút egy olyan otthon – hajlék – és fedél nélkül maradt férfival készítettem, aki a hajléktalanellátást a kezdetektől a jelenig a saját életpályájának részeként, belülről élte és tapasztalta meg. H. József kliensem a Váltó-Házban – abban az átmeneti otthonban, amelyben az alkoholista hajléktalanoknak kínálunk esélyt arra, hogy szenvedélybetegségüktől megszabaduljanak, és megpróbáljanak visszailleszkedni a társadalomba. H. J. kulcsfigura az általam vezetett zárt önismereti csoportban, és ezt nemcsak külső megjelenésének (hatalmas termet, ősz szakáll, erőteljes, mély orgánum), hanem nyíltságának is köszönheti. Élettörténetéből kirajzolódik egy társadalmi réteg markáns képviselőjének – H. J. szakmunkás – életformája, szokásrendje, szemlélete, gondolkodásmódja. Vallomásai egyszersmind hiteles tanúságtételt adnak az alkoholizmus természetéről.

Család

Születtem, rossz helyre, nem gazdag családba nőttem fel, a villanyszerelő iskolát elvégeztem, ipari tanulóként, és utána 73-ban megnősültem, túl fiatalon.

Ment a sport, azt kellett volna még keményebben csinálni. De megnősültem, onnan született egy lányom. Aztán nem tartott sokáig a buli, mert az anyósomnál laktunk, házmesterséget vállaltunk, úgy jutottunk lakáshoz. Közben felújították a liftet a házban, a liftszerelő ott maradt, én meg elmentem. De normálisan, kulturáltan, Isten áldjon, nem tetszik, mehetünk arrébb. Na, aztán tulajdonképpen akkor kezdődött ez a probléma, mert hát nekem az édesanyám meghalt, nem is nagyon ismertem, voltam 2 éves, apám megnősült még egyszer, és a nevelőanyám az kőkeményen éreztette, hogy nem vagyok édes gyermeke. Van egy öcsém, az neki édes fia, nekem féltestvérem, de minden a gyerek, aztán ami maradt, az én vagyok, úgyhogy amikor külön mentünk a nejemmel, én nem is mentem haza, albérletbe költöztem. Budafokon laktam egy darabig, aztán hol itt, hol ott, változó helyeken, így sodródott az ember az élettel. Apámmal mindig találkoztam, mert ő rendes ember volt, csak

ahol laktunk, a Fürj utcában, az egy szoba komfortos lakás volt, amikor én nősültem, annak örült a muter, hogy elmentem otthonról, mert eggyel kevesebben lettünk. Miután elváltam, először csak különköltöztem, de a gyerek miatt nem akartam én tortúrát, mondtam, láthatás, odamegyek véletlenül, nincs ott a gyerek, az anyósom nem enged oda, akkor nem lesz ott jó világ, vagy a liftszerelő esetleg beleszólna, akkor balhé lenne. Na szóval, onnan elmentem, onnantól kezdődött ez a hányattatás, albérlet albérlet után. 75-76 környékén váltunk el, és akkor én, amerre fújt a szél. Dolgozni mindig dolgoztam, megélhetéssel nem volt probléma.

Villanyszerelő a szakmám. A Gellért Szállótól kezdve, ott voltam, kemény, majdnem öt évig. Aztán szövetkezetbe. Ismerősön keresztül mindig volt munka. Akkor már éltem úgy is, hogy éjszakai munkát vállaltam, és anyám nem volt otthon napközben, mert dolgozott, és akkor szegény apám a Postánál melózott az igazgatóságon, amikor a muter elment reggel dolgozni, én az éjszakai munkából hazamentem aludni az apámékhöz. Éjszaka meg mentem vissza dolgozni. Aztán utána jött az a buli, azt hiszem, 80 környékén, megkeresett egy régi gyerekkori barátom, hogy építkezik, tudnék-e segíteni neki. Tudtam. Akkor leköltöztem három évre Gyálra, mert ott építkezett a Zoli barátom. És ott volt egy kis ház a nagy épület mellett, és én ott simán ellaktam majdnem három évig, onnan jártam föl, akkor a Szövtervnel dolgoztam a Hertelendi utcában. És akkor jött a fő csapás, mert édesapám meghalt 83-ban, és akkor már otthon voltam, mert lebetegedtem, valamilyen vírusos szart összeszedtem, keményen ledöntött a lábamról, a muter végül is engedte, hogy ottmaradjak, mert látta, hogy tényleg szarul vagyok, megesett a szíve rajtam, na és apám ott halt meg, sajnos pont a karjaimban. Na, akkor én kaptam valamilyen fejlődést, mert egy hétig nem bírtam enni, egy falat nem ment le a torkomon. A körzeti orvosunk, az egy nagyon rendes bácsi volt, elmentem hozzá, mondtam, Kálmán bácsi, elég szarul vagyok, azt mondta, látom rajtad, fekdj le, nem is engedett sehova, mentőt hívott, és bevittek a Jánosba. Beraktak az intenzívra, hogy megnézzék, mi bajom van, hál' Istennek nem találtak semmit, csak idegkimerültség volt. Kaptam naponta 6 andaxint, aztán vizontlátásra. És akkor otthon laktam a muternál, apám temetésére sem tudtam elmenni, mert akkor kórházban voltam. Ottmaradtam az anyámnál, az öcsém még ott lakott, és akkor ismerkedtem meg a második nejemmel. Kölcsönös baráti viszony volt először, aztán összejött a dolog. Na most, hogy ezt anyám megtudta, hogy nekem egész komoly kapcsolatom van a hölgygel, és volt lakása ráadásul, idősebb volt 7 évvel, mint én, de az nem volt probléma, abban a pillanatban megindult a harctéri művelet, mert elég gyakran eljárkáltam hozzá, volt amikor ott is aludtam, hát egyből kezdődött, hogy mikor mész, mikor költözöl.

És volt egy olyan buli, hogy ott voltam három napig. Abban a pillanatban a muter fogta, kicserélte a zárat, hogy ide be nem teheted a lábad. Nahát, aztán maradt is ez a kölcsönös viszony, fogta magát, és kitúrt a lakásból. Ráadásul akkor még megvolt ez a kényszer kijelentés, vagy hogy hívták, elment a tanácshoz, és megmondta, hogy én öt hónapja nem lakom ott, és vizontlátásra, automatikusan lehúztak a jogosultságról, kijelentettek a lakásból. Aztán összeköltöztem ezzel a hölgygel. Egy

idő után összeházasodtunk, hivatalosan is, mondván, hogy most már legyen neve a gyereknek, aztán kemény hét évig birkóztunk egymással.

Na és ott kezdődött az a tortúra, szegény apám, míg élt, ittam rendszeresen. Nem úgy, hogy életveszélyesen, nem mentem el, ha sörözni kellett vagy borozni, de akkor, hogy szegény apám meghalt, megcibált engem a halála, na akkor fogtam, nem ittam, nem dohányoztam, hét hónapig egyfolytába'. Aztán az öcsém miatt kezdtem el. Nem, az is hülyeség volt, akkor már piáztam. A baráti kör, volt egy kispályás csapatunk, nagyon jó brigád, minden vasárnap mentünk, ez ott volt a 12-es Karolina úti végállomásában, és ott volt egy Karolina kocsmá. És ez a Karolina válogatott egy nagyon jó brigád volt, volt köztünk 60 éves, meg 12 éves. Na és ott reggel találkoztunk, megittunk egy felest, egy sört, és aztán mentünk futballozni, ha esett, ha fújt, ha szakadt a hó. Éveken keresztül csináltuk. Ja és közben az öcsém megnősült, én lettem a tanuja, akkor már együtt élt a Marival, és az öcsém kért egy liter pálinkát, mert valamilyen ünnep volt. És nekem volt egy ismerősöm, akivel együtt fociztam, vidéki gyerek, mondta, hogy van neki finom házi pálinkája. És hogy hoz. Jól van, mondom, hozd, viszem a kölyöknek, aztán kész, majd kifizetem. Na és vége volt a foci bulinak, szól a Karcsi a futballpálya mellett. Addig-addig erőszakoskodott, mondjuk én voltam a gyenge, hogy igyak meg egy felest, kóstoljam meg. Hát mondom: értsd meg Karcsikám, nem iszom, tudod jól, korsó jaffa és kész. Na, addig-addig beszélt, míg megkóstoltam a pálinkát. Valóban jó volt. Vittem hazafelé a litert, és közben vissza kellett menni a srácokhoz a Karolinába, ott volt még a futballcsapat, beszélgetni, de közben a fejembe szállt a pálinka. Bementem a kocsmába, az Agikám, a csaposlány, már rakta ki a korsó jaffát. Mondom nem kérek, egy fél barackot oda, meg egy korsó sört légy szíves, meg egy cigarettát is, mert rá akarok gyújtani!

Ha akkor megállok a piázást, akkor nincs semmi gond, még a mai napig sem. De ez a hülye pálinka beb...ott, és mondom, az Agi nem akart adni inni. Mondta, hogy neked nem adok semmit, egy korsó jaffát kapsz, aztán mehetsz a francba. Na, olyan nincs, hogy én nem iszom, ha már elhatároztam, hogy most szomjas vagyok. És aztán így visszazuhantam a piázásba kellemesen. Aztán én még tovább együtt éltem a nejemmel, utána lett csak az esküvőnk. Közben az öcsémnek volt az esküvője. Aztán az öcsém elköltözött otthonról, mert az apósa módosabb brigádból származott, vettek nekik külön kis lakást, még a mai napig is lehet, hogy ott laknak, mert az öcsémmel több mint 10 éve nem találkoztam. Aztán így szépen éldegéltünk, és az az igazság, hogy komolyabban elkezdtem már iszogatni. Abban az időben alakítottunk egy kis szövetkezetet a másik H.-val, a Gyurival, ő lakott velünk egy emeleten a Bocskaiiban, ahol laktunk.

Csináltunk egy kis szövetkezetet valami ötten, és akkor ott dolgoztunk. Na most én reggel mentem dolgozni, akkor divat volt még ez a 9-óráig tartó szesztilalom. A közértesek mind rendes ismerősök voltak, jó reggelt, csókolom, akkor már benne volt a zacskóban a 2x2 dl barack... Akkor a Széna téren melóztunk, mindig én értem oda legkorábban, mert a többiek vidéki srácok voltak, mire ők odaértek, eljött a 9 óra, hogy most már lehet inni, na és akkor jött, hogy veszünk öt sört, aztán meg-

isszuk délután. Otthon mindig volt egy vagy két sör, a nejem nem volt iszákos típus, tehát megivott egy sört, akkor három hétig mosolygott tőle egyfolytában. Utálta. El tudom képzelni, milyen szar volt mellettem. Aztán a mai napig is tartjuk a kapcsolatot. Most mesélem neki, hogy a francba bírtad te, aki nem iszik, hát én rosszul vagyok, ha fölszállok a metróra, vagy akármire, a paraszt meg megáll mellettem és fújja a vodkát vagy a kisüstit. Hát én, hogy nézhettem ki abban az időben, mikor a Dudus tényleg nem ivott, én meg úgy hazamentem, megittam azt a két sörömet, de már úgy mentem haza, hogy dőlt belőlem a piaszag, szenvedett tőle. A mai napig is röhög, hogy miért nem akkor jutott eszembe. Látod, b' meg, ez 10 évvel később jött. Na és akkor szép csendesen eldegéltünk egymás mellett, aztán szerintem elég volt neki, mert anyagi problémánk nem volt, mert az ő bátyja, az én sógorom az kint élt Ausztriában. Na most, nem volt egy kétforintos gyerek, mert ilyen kellemes vagyona volt neki, én kijártam hozzá dolgozni. Ott simán megkerestünk annyi pénzt, amennyit nem szégyelltünk. Szóval megvolt mindenünk. És akkor jött az a buli, hogy még dolgoztam, és eltört a bokám, meg a sarokcsontom, mert le kellett ugrani egy létra tetejéről, aztán talpra estem, mint a macska. Ez kint volt Szentendrén, behozott a főnök az SZTK-ba kocsiival. Na és az volt a másik buli, hogy én aznap úgy mentem ki Szentendrére, hogy már megittam a fél liter pálinkámat. Nem a pia miatt estem én le, nem voltam én részeg. Az volt már szomorú, hogy az italtól már nem tudtam berúgni. Hát kórház, mondom Jézus Mária, kórház, föl hívtam a nejemet, mondom, itt vagyok az SZTK-ba, gyere ide, mert visznek innen a kórházba, mert szétment a bokám, meg a sarokcsontom, de hozzá egy dobozos sört, mert piszok szomjas vagyok. Megnézte a manus a röntgenfelvételt, gyönyörű, operálni kell a lábát. Hát mit kell csinálni? Rakjál rá valami cipőt, aztán megyek a francba, nehogy operálni kelljen! Aztán a nejemnek elmesélte, hogy mik az esélyeim, hogy néz ki a bokám, szilánkosra tört a sarokcsontom spirálisan. A bokámat drótozzák, a sarokcsontomat csavarozzák, szóval van vele munka elég, mert ha nem csináltatom meg, akkor világéletemben sánta maradok. Én meg imádtam futballozni. Hát mondom, hogy fogok én ott sántán szaladgálni, a nejem mondta, hogy maradjak csak szépen nyugodtan, rendben van, itt maradok, de csak úgy, hogyha legközelebb jössz látogatni, hozzá 2 dl barackot. Mert ott is ez volt, már akkor féltem én attól, hogy egyik pillanatról a másikra abbahagyni a piálást. Na és akkor csináltuk azt a trükköt, láttam a nejemet, hogy nem tetszik neki a dolog, és mondtam, figyelj ide, megoperálnak, összeraknak, hazamegyünk, van otthon valami innivaló? Hogy még van, valami pálinka vagy sör a hűtőbe'. Na mondom, figyelj ide, megkapom a zárójelentést, viszontlátásra, hazamegyünk, megiszom a hűtőszekrényt, aztán utána felejtse el engem a piával. Abbahagyom, a francba. Hazamentem, Jack Norris videón, megittam a pálinkát, meg a két sört, és mondtam, hogy nem kell tovább. Na most az volt a probléma, hogy nem is ittam, de a cigarettát azt nem tettem le. Akkor dohányoztam, de nem ittam. Mondtam a nejemnek, hogy nem kell nekem semmi más, hozzá naponta egy liter üdítőt, mert nem tudtam mozogni, fekvőgipszem volt 2-3- hétig. Nem is volt semmi probléma, csak a szövetkezet, ahol dolgoztam, az nem fizetett táppénzt. Na már-

most a nagy SZTK-ba kellett beküldeni a táppénzes papíromat, és a Fiumei út majd postázza a pénzt. Na, de itt kezdődtek a problémák. A nejem egyedül keresett, hát kettőnek kevés a pénz. Hát mondom, nézd, amikor dolgoztam, akkor nem volt kevés, mert nem kerestem én rosszul, most ez van, nem küldik a táppénzt.

Végül odáig fajult a dolog, hogy az ő cégüknél, a Postánál volt egy SZTK-ügyintéző, meg az osztályvezető kezdett el telefonálni, hogy mi van a H. József táppénzével, és lazán elutasították, ugyan kérem, hát nyár van, mindenki szabadságon, majd szeptember környékén találkozunk. De mondom, hót csőd volt az anyagi résznél, na és aztán akkor kapott el a gépszíj, mert egyfolytában kaptam a kottát a nejemtől, hogy ez nincs, az nincs, meg semmi nincs. Én meg ott nyeltem, nyeltem, mondtam, hogy értsd már meg, b' meg, hogyha nem küldenek pénzt, honnan lopjak neked? Szóval kezdett átcsapni a hullám a fejem fölött. Ja meg közben az volt a buli, hogy a Tóni haverom egyszer hozott fel piát, megittuk, és én hülye beraktam a gardrób szekrénybe az üres sörösüveget. Hazajött a nejem, elkezdte rámolni a gardrób szekrényt. Hopp, egyből lebuktam a sörrel, kész. Hozta ki tüntetően, hogy ez mi. Mondom itt volt a Tóni, aztán sörözött. Miért dugtam el? Hát miért, hagyjál engem békén. Na aztán nem tetszett neki, hát nem csodálom, és akkor már kaptam egy-egy táppénzt, de akkor már kóstolgtatott, hogy ez így nem működik. Mondtam, hogy figyelj ide, b' meg, nem zabálok itt már körülbelül három hónapja rendesen, ja meg ezt a Mangó névre hallgató üdítőt ittam, és az meg drága volt. Mondta, hogy valami olcsóbbat hoz. Jó, mondtam, nem érdekel, iszom vizet. Csak a cigaretta meg ott volt sajnós... Aztán mondta, hogy sok a kiadás, szóval elkezdett anyagias dolgokba átfordulni a dolog, na én akkor fogtam magam és kellemesen bezsongtam, nem egészen úgy működik az, mert én a lakást javítottam, mindent amit kellett, megcsináltam. És akkor baráti mozdulattal lekaptam a bársecszekrénynek az ajtaját, és abba' volt egy vaskazetta, abba' volt ékszer, meg ez meg az, én kivettem a készpénzt szép csendesen, és mankóval, úgy ahogy voltam, elmentem a Bocskai névre hallgató presszóba, az volt a legközelebb, ismerős is volt nagyon sok, és unicum, sör, szarok én a világra, ne szórakozzék velem a nő! Hazamentem, és nem akart beengedni a nejem. Mondtam neki, asszony, tisztában vagyunk egymás fizikai erejével, meg az ajtó szilárdságával. Mondtam, drága csillagom, hiába van mankó a lábam alatt, én tokostól kiveszem az ajtót, és akkor még arra is költeni kell, tudod drágám. Hogy fog az kinézni. Na végül is rájött, hogy jobb, ha végül enged. De akkor már jött ez, hogy úgy mentünk el egymás mellett, mint két idegen. Szóval azért én ezt nem bírom megszokni, ilyen nincsen. Mondtam neki, mondd, mi baj van? Hogy hát jó lenne, ha elköltöznél. Na mondom, jó, elmegyek, keresek albérletet, világos? Világos is lett, kerestem is Budaörsön, aztán fogtam és elköltöztem, mert egyszerűen már hét év volt. Mondjuk, biztos, hogy a pia tette be, a mai napig is normálisan megvan, nem kellett volna talán ennyire piázni. Úgyhogy az lett a vége, hogy kikerültem Budaörsre albérletre, egy idős házaspárhoz, ott meg állandóan emelték a lakbért, mondtam, köszönöm szépen, viszontlátásra. Odaaköltöztem egy cimborámhoz a Villányi útra, a Gyurihoz. Aztán ott nagyon csúnyán megszivattak, anya-

gilag kőkeményen, mennyit dolgoztam csak egyedül a brigádba, a Gyuri az rokkantnyugdíjas volt, mert agyvérzése volt. Meg a sok link haverja is följárta. Na mindegy, aztán így nem maradtunk egymás mellett. Gyurikát nem bántottam, mivel hogy izé volt, fél oldala le volt bénulva, de mondtam, hogy én elmegyek. Na és akkor kezdődött a jópofa dolog, hogy kikerültem a Kelenföldi pályaudvarra.

Hát ez volt 89-90 környékén. Közben el is váltam hivatalosan. Na most ott csináltam egy marha nagy baromságot, de ez már természettől függ. Aranyos volt a rendőrségi razzia, éjszaka például, állandó bejelentett lakcímem ott volt, hogy XY utca, ennyi meg ennyi, és nem volt messze a pályaudvartól ráadásul. És akkor kérdezi a rendőr, hogy mit keres maga itt? Hát mondom, nem jött össze a nejemmel a dolog, és szép csendesen eljöttem, és nem tudok bemenni. Azt mondta, hogy nézze uram, soha nem találkoztunk, világos? Világos. Azt mondta, hogy menjen be, szép csendesen, ha nem engedi be, rúgja be az ajtót, úgy ahogy van, ezt így mondta az akciócsoport, ilyen civil ruhás rendőr. Azt mondta, menjen be ajtóستól, üljön le a szoba közepére, onnan magát ki nem tehetik. Olyan nincs, hogy kihívja a rendőrséget, hogy magát dobják ki, a rendőrnek mutassa meg az igazolványát, hogy itt az állandó bejelentett lakása, aztán viszontlátásra. Mert amikor engem az anyám kijelentett a Fürj utcai lakásból, ő egy évre rá bejelentett magához, erre a Bocskai útra. Tehát onnan engem nem tudott volna kidobálni. Mondom, rendben van, hogy igaza van, de nem vagyok ilyen típus, hogy bemenjek ajtóستól a házba, meg úgy, hogy késsel a kezemben sétáljak, meg ő is úgy sétáljon, meg hogy én kint lakom a konyhában, te meg a szobában, hogy néz az ki. Ha azt csinálom, semmi bajom nincs, még a mai napig sem.

Szóval ezt egyszerűen nem tudtam megcsinálni. Akkor inkább kint alszom Kelenföldön, és kint is aludtam egy jó darabig.

Na de az igazság az a buliba, hogy végig jártam ezt, de az ivás se úgy kezdődött... Amikor Budaörsön laktunk, nekem egy fél liter bor elég volt. Az volt 92-ben, most, hogy elértünk 2000-be, már nem volt elég három liter. És itt az volt a szomorú, hogy nem voltam berúgva, de szükség volt erre a szarra, hiányzott, hogy nincs meg az az állandó nyomás, nincs meg a szint. Ha nem volt, akkor az volt az első, hogy valahonnan szerezni kéne! Ez volt régen is, amikor nős szakaszba voltam. Úgy hogy aztán így keveredtünk a nagy hajléktalanságba.

A hajléktalanellátó rendszerben

90 környékén, akkor keveredtem Kelenföldre, a Kelenföldi pályaudvarra. És akkor hallottuk ezt, hogy a Nagy Bandó fölkarolta ezt a brigádot, mert a Déli pályaudvarra, magába a váróterembe beköltözött, mit tudom én hány hajléktalan. És ott, ahol a jegyet árulták, azt a helyet teljesen elfoglalták, lépcső, irdatlan állapot volt. És akkor jött ez a Nagy Bandó féle felkarolás, hogy elviszi őket Csillebércre, Úttörőtáborba.

A Kelenföldi éjszakai váróterembe' ott volt mindenféle dolog, akkor működött a bolhapiac, a KGST-piac, lengyel, román, ukrán, mit tudom én mindenféle fajtából. Délután 5-6 óra körül már oda kellett menni, hogy

padod legyen, éjszaka tudjál hol aludni, és ott kellett azon szigorúan ücsörögni, mert ha elmozdultál, három percen belül nyolcan ültek rajta. Ha éjszaka ki kellett menni WC-re, azt jó volt már lefekvés előtt elintézni, mert nem bírtál leülni, annyian feküdtek. Mindenféle vásáros, mindenféle áruval, ott ettek, ittak, szóval iszonyú volt. A rendőrség az bejött, benézett az ajtón, látta, hogy nem tud két lépést menni, aztán szevasz, jól van.

Ott volt három vagy négy ilyen éjszakai kocsma. Ott voltak kalandok, meg történetek... Bejöttek, aztán elmesélték, hogy ők ott az urak, mondta, hogy menjek, nyugodtan hagyjam ott a padot, mondtam, hogy nem egészen úgy működik az, drága barátom, és akkor ott simán meg kellett pofozkodni, hogy én a padon ottmaradjak. Félni nem féltem már akkor sem. Ott meg kellett harcolni, hogy ne zavarják el, ahol alszik.

Na és ez a csóró Makovec Ferenc, az úgy járkált, nézegette az éjszakai palikat, és tőle tudtam meg ezt az izét, hogy a csillebérci táborból elköltöztek, az a részleg megszűnt, és oda átköltöztek, ilyen honvédségi táborba, ami Budakeszi, meg Budaörs között van, és hogy el lehet oda menni jelentkezni.

Hát a 140-es busszal lehetett menni, Budakeszi, meg Budaörs között az erdő szélén. Ott volt az ISG névre hallgató régi hadigyár, ott csinálták a mindenféle fajta fegyvereket. Na és ott, az ilyen erdős rész volt, de ott volt két nagy lőtér a honvédségnek, és ezek voltak a lőtérnek a kiszolgáló épületei, konyha, fürdő, minden, ami kellett, hálómhelyiségek, kultúrszoba, irodák, orvosi szoba, minden. Teljes, komplett felszerelt tábor volt. És akkor még, mert a honvédség felügyelete alatt csinálták ezt a tábort, a dr. Pintér Misi bácsi volt a honvédség részéről, és ez az Anna volt a vezetője a tábornak, és hát volt mellette ilyen kiszolgáló személyzet. És elég nehéz volt bekerülni, mert orvosi vizsgálatra kellett menni, meg különböző papírokat beszerezni, és olyan kellelmesen, 2-300 fős volt a tábor, és hát tizenheten-huszan laktunk egy szobában, emeletes ágyakon. Na és én akkor is dolgoztam, ugyanúgy, mint amikor ott aludtam a pályaudvaron, utcát separtam, meg alkalmi munka, ami jött. Mert volt mindig. Voltak olyan ismerősök, akik vittek, szóval nem éheztem én különösebben, csak hát mégsem olyan volt, mint a régi. És ez a Makovec gyerek, ez a szerencsétlen, ő nem vett részt ilyen hajléktalan szállásokon, kint lakott a Déli pályaudvaron, neki ott meg volt ágyazva, ott volt az irodája, ott is halt meg szegény, mert rövid időn belül meghalt, csórókám nem bírta az Éva vermutot. Azt rettentő módon itta, mint más a vizet. Aztán az ki is végezte. Na és akkor így keveredtem fel szép csendesen Budaörsre, akkor felvételt nyertem arra a táborra, és akkor mondták, hogy lehet menni, adtak ágyneműt stb. emeletes ágy, és akkor tömegszállítás volt abba a szobába, ahová keveredtem, negyvenen, ötvenen voltunk, mert emeletes ágyak voltak és huszonnégyen voltunk alul. Piszok sokan voltunk. És akkor így indult a hajléktalan részleg, hogy oda kikeveredtem.

Na és ott aztán szép történetek voltak, ott voltunk közel két évig. Én 90 környékén keveredtem oda, 92-ben jöttem le a Mester utcáig. A Nagy Bandó akkor már kilépett a buliból, Csillebércig csinálta a dolgot, és amikor az megszűnt, akkor a Nagy Bandó Budaörsön talán egy hónapig

csinálta, mert aztán nagyon sokszor átverték. Mondjuk ez az Anna, és brigádja, ez szuper volt, mert ezek utána kellemesen börtönbe is kerültek, úgy ahogy illik, mert simán le is buktak. Tehát a Nagy Bandónak volt olyan ismeretsége, hogy adományba, hogy majdnem minden második táborlakó irhabundában járt, az nem is volt csodálatos. Ha valaki megkapta a bundát, az volt az első dolga, hogy ment az első maszek borozóba, és három liter borért, vagy ötért odaadta, hát fél Budaörs, vagy Budakeszi abban a ruhában járt, amit mi kaptunk adományt. Megállt naponta három kamion. Annyi adományt hozott a Nagy Bandó, hogy rengeteget. Na aztán ez az Anna, meg a sleppje, mert volt neki három vagy négy fullajtárja, ezek úgy a felét benyelték, aztán még többet, még többet, aztán végén a Misi bácsi, a Pintér Mihály, aki ilyen felügyelő volt a honvédség részéről, még nem volt FSZKI, azt hiszem, a Semmelweis Alapítványnak volt ez ilyen részlege, az Anna volt a vezetője a hajléktalan részlegnek, az is a Dózsa György úton volt, csak ahogy a Felvonulási tér van, ott van ilyen szociális otthon, na ott volt még a vezérkar, na most ez az Anna lehet, hogy ebbe a körbe benne volt, de nagyon rosszul vezette ezt a dolgot, kiosztottak ott rengeteg adományt, meg rengeteg ételt, hát annyi kaja volt, hogy valami iszonyú, a birkaragut már utáltuk, mert sérült volt a konzerv, meg volt nyomva, már nem vitték sehova, akkor odaálltak egy ilyen hatalmas kamionnal, és az tele volt birkakonzervvel, vagy olajos hallal, vagy lekvárral, szóval az akkori szociális gondozók, meg vezetők azért ilyeneket kiharcoltak. Mert elmentek azért harcolni, mert 300-an voltunk, akörül volt úgy a csúcs, és akkor adományokat gyűjtöttek. Na szóval ott is megvolt orvosi ellátás, minden, szóval aránylag kulturált volt, csak nagyon zsúfolt, és mondjuk az összetétele, az kőkemény volt. Ez a mai sem egy leánynevelő intézet, de ott aztán nagyon kemény brigád volt. Nemcsak a férfiak, nők vegyesen, volt minden. Ugyhogy ott aztán elkezdődtek ilyen apróbb sztorik... az Annák szép csendesen lemorzsolódtak, mert megbuktak, és akkor a Misi bácsiék a honvédség részéről följelentették őket, valami hűtlen kezelés címen, és azok be is zuhantak, úgy, ahogy voltak, volt tárgyalás, el is ítélték őket kőkeményen, és akkor vette át a hatalmat, hát nem a hatalmat, akkor lett táborvezető a Pintér Misi bácsi, és akkor maga köré gyűjtött egy óriási szociális csoportot, meg orvost, szóval én szerintem egy szuper brigád volt az, mert Oros Jolika még a mai napig működik, nagyon szuper, a Lengyel Marika, ő is ott volt, igen, szóval ilyen nagyon régi törzstagok, mondom a Joli, Ilona volt még, a Marika, akkor az Irmuska, a pénztáros. Szóval sokan voltak, és jópofa volt az ellátás, meg minden.

Szabadlábba volt engedve a dolog, szabadabb volt, mint a mai, mert ott minimális lakbért kellett fizetni, benne volt az étkezés. Hát ott naponta háromszor kaptál kaját. Délben meleg kaja volt, és akkor volt az a szokás, hogy ha reggel elmentél dolgozni, mert ott nagyon sokan jártak dolgozni, akkor már reggel 5 órakor nyitva volt a konyha, és akkor adtak kaját, mert ebédre nem vagy ott. A tisztálkodási lehetőség megvolt, még tisztítószereket, szappant, ilyesmit is adtak, azok is mind adományba jöttek.

Szóval az alkohol, hogyne ment volna, mert ott rengeteg házi borozó volt Budaörsön, Budakeszin is volt, de ott nem szerettek minket, mert a

svábok nagyon nehezen fogadnak be maguk közé. Többször volt ilyen alkoholproblémánk ott a buszvégállomáson. Onnan 20 méterre volt a Szarvas névre hallgató faházás kocsmá, aztán megcsinálták, hogy belénk kötöttek, kijött három vagy négy darab hatalmas sváb, aztán nekiálltak pofozkodni, aztán vagy nyert vagy nem. Volt, hogy vesztettünk kőke-ményen, hogy örültünk, hogy föl tudtunk szállni a buszra, aztán volt, hogy húzták a belüket, mert éppen mi voltunk a jobbak. Budaörsön nem volt ilyen, mert Budaörs azért kulturáltabb falu volt, és ott rengeteg házi borozó volt, szóval ez a zugkimérés, és akkor az ember kiszúrt magának, és akkor odajártunk állandóan, egy idő után megismertek minket, tudták, kik vagyunk, honnan jövünk, és akkor a házinéninek mi sokmindent megcsináltunk, ott volt nekik a telek, meg szőlőhegy, kivitt minket kocsi-val, mondta, hogy föl kell ásni innentől odáig. És akkor mondta, hogy napi 500 Ft, meg kaja, pia, este jön értünk. Nagyon jól megvoltunk. Ivá-szat az volt, hogyne lett volna, volt rengeteg szenvedélybeteg, nemcsak az italtól, hanem voltak olyan szipus palik, meg nők, hogy a zacskót a fejükre húzták, és azt sem tudták, merre van előre. Voltak ilyen rohamos palik, csináltak nekik terápiát, ilyen kéthónapos elvonó-terápiát, akkor elvitték őket valamilyen gyógyintézménybe, és akkor megpróbálták őket a szipu, meg gyógyszerről leszoktatni. És ezek mind fiatalok voltak, ál-lami gondozottak, meg ilyenek, de rengeteg. Be kellett zárni a raktárt, hiába volt lakat a záron, ahol lehetett, bementek, volt ilyen karbantartó részleg is, aztán mi voltunk a karbantartók a Pistivel, cipőragasztót kért, hogy elszakadt a szandálja, két percen belül, ha beengedted, kirabolták a Pálmatek készletet, mindent elloptak. Volt egy nagyon kedves kutyám, nemcsak nekem, Füles, aztán agyonütötte egy jópofa gyerek. Ott volt külön a 3-as barakk, fele cigány volt, fele magyar, a 90 százaléka ilyen állami gondozott volt, azoknak volt külön szobája. Úgy volt érdemes elmenni, hogy előtte szóltál, mert nem biztos, hogy beengednek. Vagy ha bemész, akkor nem biztos, hogy kijössz. Szóval azért ez ilyen kemé-nyebb zóna volt. Hát mondjuk én nem nagyon féltém tőlük, mert a be-csület megvolt, szóval mi tiszteltük egymást, nem volt semmi gond. Volt egy jópofa góréjuk, az Ernő, aztán mondtam, hogy szeretnék veled be-szélgetni, mert van egy kis problémám.

Ő is ott lakott, hajléktalan volt, csak őneki volt ott szava, meg nagy ökle, és akkor nem volt problémája. Azért a szipusoknak szétverte a lá-bost a fejükön, ő nem ivott, néha dohányzott, de nem szipuzott, ő nor-mális volt, akkor szabadult ki nemrég a börtönből, és normális életet élt, ott volt egy élettársa is neki, nagyon aranyos volt mind a kettő, szóval azért becsültük egymást, mert tudtuk mégis, hogy merre van előre, és akkor mondtam, hogy mi történt a kutyával, de a saját fajtáját azért ő sem adta ki, ha nem volt muszáj. Nem akarta elmesélni, hogy melyik csibész ütötte agyon, aztán valahogy megtudtam. Volt egy nagy kultúr-terem, abban volt egy szép nagy fekete-fehér tévé, 200 fős volt a terem, aztán ott találtam meg a gyereket, húzta a fejére a zacskót, aztán rákö-töttem a nyakára, drága barátom, mész a kutya után, de aztán nem si-került, mert a Magdi bejött, a takarítónő, aztán megkérdezte, hogy mit csinálok. Mondtam, hogy éppen kivégzem a palit, mert sajnos nagyon moslék módon viselkedett. Aztán levette róla a zsákot, mert félt, hogy

megfojtom, megfojtottam volna biztos. Utána mondtam, hogy most ki-mész, megásod a saját sírodat, meg a kutyáét, tudod, mondom agyon foglak ütni, úgyhogy ne nagyon gyere a közelembe. Aztán nem is jött, nagyon sokáig, de aztán nem lett vele semmi probléma. Szóval egy nagyon vegyes társaság volt. Hiányt nem sokat szenvedtünk semmiben, mert mondom rengeteg ruházati cikktől, a kajától kezdve a tisztálkodó-szerig, minden volt, más nem is igen kellett. Akkor orvosi ellátás az Ottó bácsi, most halt meg tavaly, vagy tavaly előtt. Na, mikor az Annáké leszerepeltek, akkor jött a Pintér Misi bácsi, az nagyon jó volt. Ott akkor karácsonyra ilyen műsorokat szerveztek, Sinkovits Imre bátyánk ott volt, egyem a szívét, Tolcsvayék... Ajándékot mindig szereztek az öregek. Csak az volt a baj, hogy a tábor műszakilag nagyon le volt robbanva. Faházak voltak, hát télen elég kellemes, hiába volt fűtés, mert saját kazánház volt, meg volt karbantartó, meg minden, mert azt is csináltam én, a Pityuval csináltuk az egész tábor területén. Nem is éltünk rosszul, mert például a svábok azért nem voltak annyira kemények, mert volt például egy maszek, a háznál csinált ilyen élelmiszer boltot, és egyszer ott vásároltunk, aztán megkérdezte, hogy nem értünk-e ehhez meg ahhoz. Mondom, dehogynem, meséld el barátom, hogy mit kell csinálni, és megcsináljuk. A táborban nagyon kellemesen felszerelt műhely volt, esztergagép, gyalugép, fagyalu, minden volt rendesen. Megcsináltuk neki a közért részlegét, a garázsból csináltuk, eladópultot, aztán a sváb milyen volt? Csináljunk neki egy székelny kaput. Csináltunk egy olyan gyönyörű székelny kaput, hogy az összes sváb odaállt, és csak ámuldozott hosszába-keresztbe. Aztán hozták az anyagot, hogy nem kell semmi mást csinálni, csak neki is kell kapu. Annyi pénzt kerestünk, amennyit nem szégyelltünk, csak dolgozni kellett.

Aztán voltak munkahelyek, de az nagyon kevés volt. Sokan nyugdíjasok voltak, idősek, férfiak-nők vegyesen, akiknek kornyugdíja volt, vagy leszázalékolták. Szóval annyiból volt jó élet, már így hajléktalan részlegről mondom, a jó levegő, azt nem lehet kihagyni.

Na hát aztán volt ott gyerekszüléstől kezdve minden.

A Misi bácsi megszüntette ezeket a szar emeletes ágyakat, és akkor ilyen sima, egyszemélyes heverők voltak, korszerűbb, normálisabb volt. Akkor még nem portán dolgoztam, akkor nekem állandó munkám volt, szóval nem állandó, de jártam utcát söpörni a XI. kerületben, a Bertalan Lajos utcában, aztán onnan elmentünk a BNV-re dolgozni, és akkor jött ez a fusi munka ezzel a Pistivel. És akkor annyi melónk volt, hogy nem kellett menni söprögetni. Hát abban az időben még 250 Ft-ot kaptunk a söprögetésért. Akkor olyan mértékben folyt az italozás, én például úgy ittam, ebből volt rengeteg problémám is, mert este 6-kor, vacsora után, énnekem nem kellett már semmi. Hozták oda a bort, a sört vödörszámra, nem kellett, mert reggel, ahogy mentem dolgozni a közterületre, ott reggel fújni kellett a szondát. És ha nem vettek fel, akkor nem volt 250 Ft. Na most végeztünk délután 4-kor, szevasz, mentünk hazafelé, akkor Budaörsön leszálltunk, akkor bementünk az Eszti nénihez, vagy Erzsi nénihez, teljesen mindegy, ez a kettő volt. Akkor megittunk 2-3 pohár bort, vettünk 1 litert, és vacsoráig az simán elfogyott. Napi 1 liter nem is kellett, megvettem a liter bort, ilyen házi áldás, talán 30 Ft volt, nem volt

egy összeg azért a 250-hez képest. Én úgy csináltam abban az időben, hogy addig félreraktam a pénzt, amíg a 900 Ft össze nem jött, amit be kellett fizetni havonta. És ha megvolt a 900 Ft, akkor lehetett mulatozni. Ott kellemes idő telt, társaság is volt. Nem volt az rossz. Csak hát a műszaki állapota, nagyon le volt már robbanva.

Akkor elkezdtem már dolgozni a Misi bácsi részlegébe, összeválogattott minket, ilyen komolyabb tagokat, kialakított maga mellé ilyen elit alakulatot, portáskodtunk, és abból az időszakból, amikor már ügyeletet adtunk, 4 ezer forintot kaptunk havonta, hogy ültünk ott tíz szolgálatot, tizenkettőt, mikor hogy jött ki. Na és akkor ott is különböző arany történetek: nem engedték be a rendőrségi kommandós csoportot, Oros Jolikával karöltve megállítottuk, hogy nem volt házkutatási parancsuk, akkor maradjanak kint. Erre megálltak a kapu előtt, közben csőre töltötték a géppisztolyokat, és mondtuk, hogy barátom, nem lehet bejönni, hozzon papírt, minden további nélkül beengedjük. Na és akkor 92-ig működött ez a tábor, és akkor azt hiszem lejárt a honvédséggel a szerződésük, vagy teljesen likvidálták, aztán végül is eltakarították.

'92 után akkor már Pintér Misi bácsi volt a vezér, igazgató, és akkor kerestek különböző elhelyezést. Voltunk körülbelül 200-an, hosszú időn keresztül, és akkor kerestek helyeket, hogy hova lehet elhelyezni az ottani hajléktalanokat. És akkor találtak három vagy négy helyet. Kitálalták a külső Mester utcai részleget, akkor a Bánya utcába a nyugdíjasokat vitték. Akik kimaradtak ebből a szállásból, tehát a Mester meg a Bánya utcából, nem, bocsánat, először a Vízmű Szálló volt az iroda, meg ott helyezték el a maradék lakókat, akik nem kerültek be ebbe a két helyiségbe, még az Iványi is ott kezdte el a pályafutását.

Úgy jó brigád volt, jókat szórakoztunk. Na, az ital ott is folyt, de mondjuk nem olyan mértékben, hogy veszélyes lett volna. Ami jólesett, azt megettük, megittuk. Budaörsön tiszta jó volt, a vaddisznók ott szaladgáltak, aranyosak voltak, meg a friss levegő, meg a sok természeti környezet. Itt a Mester utcába beköltöztünk a kőépületbe 92-ben, mondom Jézus, Mária.

Akkor már dolgoztam a cégnél, portaügyeletes voltam főként, mert megvolt a szuper brigádunk akkor is. A Mester már rosszabb, zártabb volt, mondjuk kevesebben voltunk, százan–száztizen, a társulat ugyanaz volt, de ott már megváltoztak. Például ott kint teljesen önálló voltál, mert magad után takarítottál, tehát nem volt olyan, hogy jött a takarítónő, fölsöpört vagy fölmosott utánad, ott ilyen barakk épületek voltak. Egy barakkban volt három nagy szoba. És hét napból áll egy hét, a szobákat saját maguk takarították, és mindenki be volt osztva, hogy mikor melyik szoba takarítja a mellékhelyiségeket, zuhanyozót, WC-t. Apukám nem mert mellészarni a WC-nek, mert tudta, hogy ő fog takarítani. Vagy nem hánnya végig a folyosót, mert kiszólt a felügyelő, hogy remélem, hozd a rongyot, és már mosod is föl. Ott magára volt utalva az ember, sokkal jobban vigyázott. Ott a Mesterben megkapták a takarítónőt, csórókám, már elnézést, de beleszart a retyóba, és otthagytá, nem húzta le, azt mondta, majd jön és kitakarítja. Megcsinálták volna ezt Budaörsön, ott biztos három percen belül szétverik a száját, kiviszik, megfogják és megmutatják, hogy kell eltakarítani. Ott nem csinálták volna, hogy ez nem

érdekel, ugyan már, de hogy nem érdekel, nyakon fogták, mi van, mesélj! Úgy dolgoztunk mi az első időkben, arany barátommal Szántó Ferivel, hát arról még egy külön oldalt el lehet mesélni. Tehát voltak ott különböző problémák, fizikai erőfeszítés, meg stb., és akkor mentőt kellett hívni. Mi már apával úgy jártunk, olyan rutinunk volt már a saját magunk meg a tábor megvédésében is, meg a sebek kötözésében is, hogy mire kijött a mentő, addigra már megoperáltuk a palit a fürdőszobában. Na most volt olyan, hogy koraszülés. Szerencsétlen. Volt egy cigány srác, meg az élettársa. Volt Budaörsön, azt hiszem a 2-es barakknak az egyik nagy szobája, az ilyen házastársi szállás volt. Tehát el voltak szeparálva egymástól pokrócokkal. Itt volt egy pár, ott volt egy pár. Ott volt egy kislány, csórokám megszült, nem kívánom senkinek, amíg jött a mentő, nekünk csak helyt kellett állni, az iszonyú volt. Még olyan kis gyereket nem láttam. Az nem is esett bele a szép emlékek közé. Na de például valaki szerelmi bánatába a dupla falu úvegen keresztül beüjt, aztán inentől idáig szétszakad a karja, szóval ilyen látványok, aztán nadrágszíjjal kötöttük el, nehogy elvérezzen. És érdekes, hogy a keményebb csibészek, akik megjárták már a rácsos ablakot, azok azért sportszerűbbek voltak, mint az ilyen nyálasszájú pitiáner barmok, mert azok már rutintól tudták, mit lehet, meg mit nem lehet. De azok közel sem voltak olyan simlisek, mint az ilyen karalábétolvajok. Szúnyogháló volt az ablakon, és a füstölt szalonnám az kint volt az ablakban, arra estem be az ajtón, ahol aludtam, volt egy macskánk, és a szúnyogháló ki volt szakítva, hogy közlekedjen. Hallom, hogy kapirgálják, gondoltam, hogy a macska. Két nagy ablakunk volt, nézek ki, és eltéveszthetetlenül kívágta a gyerek a szúnyoghálót, kivette a füstölt szalonnát, és egy palinak volt csak olyan haja a táborba. Jól van, mondom, ez a különítmény a 3-as barakkból, ott, ahol az elkülönített rész volt, ahova csak útlevéllal lehetett bemenni, fölvettem a fürdőköpenyt, megkérdezem, hogy éhes vagy, vagy nem vagy éhes. Na és ott volt ez a kan cigány. Mondom a srácnak, hogy gyere már egy kicsit, beszédem van veled. Miért, mi történt, mondja az Ernő, mi baj van, főnök? Mondom, nincsen semmi, gyere már ki. Megfogtam a kezét, és odatettem az orrához, mondom, szagold már meg, milyen szaga van a kezednek. Mert ahogy kivette a füstölt szalonnát a szúnyoghálóból, értelemszerűen ott maradt az illata. Mondom, szóljál, ha kell, hogy Józsikám, nincs mit zabálnom, kérek kaját a konyháról, vagy ha van, odaadom a felét. De ne vidd már az egészséget, mert nem szeretem. Az Ernő úgy megverte a fiút, hogy már én szóltam, hagyd már a francba, nem ezért jöttem. Csak mondom, tudja jól, hogy mi van.

Na és már utolsó nap volt, nyár volt, aztán kellemes nagyon jó idő, volt egy igen kemény társulat, aztán fölszedték az összes harci fegyvert, mert volt rendesen, aztán nekiálltak ott tervezgetni, hogy mi lesz Gyurival, mert a Deák Gyuri az nem ússza meg, és a Misi bácsi közbe kieszúrta, azt mondja, Jóska, baj van. Aztán mondom a papának, figyelj ide, ott egy ilyen kőkemény bot somfából, és azt szépen elkommunizálni tölük. Az olyan kemény volt, ha odaütötték egy ilyen asztallapra, az két-tétört, de olyan vastag volt, mint a karom. Ha azzal odaütöttél, ott fű nem nőtt többet. Ha emberre ütöttél vele, csontra, az szilánkosra tört. Mondjuk, nekünk ez oda volt támasztva szép csendesen a sarokba a por-

tán. Hát volt olyan is, hogy bajban voltunk, akkor nem volt mese, meg kellett magunkat védeni. Na és akkor mondtam a papának, hogy papa helyezd kényelembe magad, a kezed ügyébe tedd ezt a kedves baráti eszközt, beszélgetünk a fiúkkal, mert a Gyurit meg akarják verni. Szót lehetett velük érteni. Leültem az Ernővel, mondom figyelj ide: van esélyetek, hogyne lenne, mert ti vagytok tizenhárman, de abba benne voltak a csajok is. Mondom, mi vagyunk itt hárman, ne legyen már itt csetepaté. Nem fogunk elszaladni, mert papával ketten odaállunk egymás háta mögé, aztán amíg látunk, addig ütünk benneteket, szóval nincs probléma, de ne kerülj már ilyen helyzetbe. Szép szóval el lehetett velük érní nagyon sok mindent. De, ha úgy agresszívan odaállunk, hogy mi baj van, ott három percen belül össze-vissza vernek. Ezt becsülték bennem is, meg a papában is, hogy odaálltunk velük beszélni. Tehát mint ember az emberrel. Tehát ők tisztában voltak azzal, hogy nem vagyunk futkározós típusok. Szóval becsülték, hogy nem féltünk tőlük. A régi személyzet csak kutyával mert oda kimenni, csak somfával vagy gumibottal közeledett feléjük. Hát úgy nem lehet emberekhez közeledni. Mi odamentünk, aztán szép csendesesen beszélgettünk. De azelőtt velük csak kutyával meg bottal. Mi, mert azt a brigádot elzavarta az öreg, az nem működött már, amikor minket választott, akkor már értelmes emberi hangon is tudtak beszélni. Hát apukám, azzal tisztában voltak, hogy annyiban vannak fölényben, hogy ők többen vannak. Tehát ha engem, vagy valamelyik kollégámat körbeálltak volna hatan, akkor tudom fiúk, egyelőre nyertetek, a többit majd megbeszéljük. Vagy ha bokszolni akartok, hát akkor álljunk neki, aki állva marad, az nyer. Ez a farkastörvény megvolt.

Úgy visszatérve, szemmel láthatóan fejlődött a hajléktalanság, ez biztos. Már az ellátása, mert a budaörsi részleg nagyon kezdetleges volt. Ott az volt, hogy jobban magunkra voltunk utalva.

Külső Mester utcába költöztünk azt hiszem, '92 környékén, volt egy évünk, már nem a Pintér Misi bácsi volt, bőven nem. A vezérkar akkor még a Dózsa György úton, nem a 152-ben, hanem a Semmelweis Alapítvány részlegeként, és akkor utána a Vízmű Szállóra került a vezérkar is, és akkor a Vízmű után jött a Dózsa. De visszatérve az odaköltözésre, hát ott szépen minden kicsimpézve, szóval nagyon jól nézett ki. Azt is be kellett lakni, hozzá kellett szokni. Ott kint Budaörsön a friss levegőn, itt a zárt város. Hozzá kellett szokni. És hát a lakók, ugyanaz a garnitúra mint aki volt, csak ott nem volt kötött, itt már jött, hogy valami megélhetésnek lenni kell, akkor bejött az a divat, hogy munkaszerződést kellett mutatni a Misi bácsiéknak, vagy a szociális dolgozóknak. Ha volt munkaszerződés, akkor kinek mennyi a jövedelme, aszerint fizette ő a lakbért. Na most, ott is rengeteg aranyos, jópofa ismerős volt. Tehát munkaszerződést kértek, hát bármikor öt liter borért, simán, abba a pillanatba hozták a munkaszerződést, csak alá kellett neki írni, kész. Na és az ellátás. Csak orvosi ellátás, nem üzemorvos, szállóorvos volt az Ottó bácsi, azt hiszem, hetente kétszer tartott rendelést. Indra Ottó sajnos meghalt két éve. Az még nagyon vigasztal, hogy látott ilyen állapotban, mert sokat könyörgött, hogy Józsi, nem jó ez így. Én mondtam, hogy Doki úr, nincs énnekem kutya bajom se, aztán mégis volt. Aztán mikor kijöttem látogatni a kórházból, valami oknál fogva, be kellett mennem a szállóba, és

akkor csórókám büszkén mondta, hogy megmondtam magának, maga meg tudja csinálni. Hát, mondom, próbálkozom doktor úr, de úgy látszik sikeresen. Aztán ő meg szegényke meghalt, mire kijöttem.

A Misi bácsinak iszonyú emberismerete volt, meg hát megvoltak az összeköttetései.

Ott volt például, a mai napig is megvan azt hiszem a Fedél Nélküli lap, ennek az Ungi Tibor volt a legelső szerkesztője. Hát az Ungi Tibivel én még Budaörsön kint dolgoztam, aztán bekerült ő is a Mester utcába. Ott valami oknál, szakmai dolognál fogva, nem értettek egyet ő, a szociális munkások és a vezetőség. Szegény Tibinek is mondta a főnök, hogy viszontlátásra uram, ezt a vonalat többé nem lépheti át. És vonatkozott a Misi bácsi szava, nemcsak lakóra, ugyanúgy kollégára. Nem azt, hogy teljhatalmúlag, de volt neki tekintélye rendesen. Ott reggel az volt a divat, hogy a főnök jött először. A Misi bácsi aláírta a nevét a portán, akkor ő bement, elolvasta, ha volt valami probléma, esemény, akkor azt kiszűrte, és akkor fél nyolckor kezdődött a hivatalos munka, akkor mindegyik szociális munkás jött. Ha fél nyolckor a lányok nem indultak el, mert három szintű volt az épület, körbejárkálták a szobákat, nem ellenőrzés, hanem bementek, hogy ki van otthon, miért van otthon, ha beteg, miért beteg, mi baja, ha nem dolgozik, miért nem dolgozik, nem egyszer, nem kétszer előfordult, hogy fél nyolc elmúlt három perccel vagy négyel, és akkor ott kevergették a kávé, vagy festette a körmét, és a főnöknek iszonyú hangja volt, hasonló mint az enyém, kedves és bársonyos, és akkor csak az ablak elkezdett így reszketni, akkor a lányok hirtelen felindulásból három perc alatt felértek az emeletre, amikor megkérdezte, hogy mégis, mit keresnek még itt.

Rettentő érdekes emberek voltak. Akkor az ügyeletet mi láttuk el, ha rosszul volt valaki, akkor mentő vagy ügyeletes orvos. Voltak olyan esetek, hogy valami iszonyú. Akkor is volt már ilyen, elvonókúrán vett részt a dolgozó Kiskovácsin, és akkor ő megpróbálta, hogy csak két fröccsöt iszik, mert hát miért ne próbálja meg. Hát én sajnos találkoztam, nem egyel, nem kettővel, hála Istennek nem halt meg egy sem, de valami iszonyúan tudnak kinézni, ha gyógyszerre isznak, nekem meg birkózni kellett velük, mert van ellenállási képességük rendesen, minden erő kijön rajtuk.

Ez volt 92-től 2001-ig. Olyan apróbb megszakításokkal laktam ott, mert volt megszakítás a lakhatásból. A vezérkar az gyorsan változott, a Misi bácsi után azt hiszem jött a Mezei, Mezei úr, igen mert még az kijött látogatni. Aranyos volt a Mezei úr, lógott a szemüvege... Volt a Póser szállóban egy igazgató, a Molnár, az egy nagyon jó fej volt, és volt egy Katalin névre hallgató, azt hiszem igazgatóhelyettes, egy ilyen úri dáma, mi csak cárnőnek, cárasszonynak neveztük. Hajléktalan, akkor egyből mondta, hogy három méter távolság. Nem tudom, melyik kollégájával jött látogatni a Mezei, én csak látásból ismertem. Abban az időben ő volt az igazgató, lehet, hogy akkor már FSZKI volt, szóval ő volt a vezér. Szóval ott lent voltak, a cárasszony az meglátta. Hát hogy néz ki, öltözzön föl rendesen. A Mezei György mondta, hogy az FSZKI igazgatója vagyok, hát a hosszú haj, szakáll, minden, ami kellett, iszonyú volt, ledőbbsent. Hogy hát a Mezei. Mondom, hogy persze, a főnök, jó estét,

üdvözlöm, nem akarta beengedni. Ezt az Iványival is eljátszottuk egyszer, akkor már a Csavargyár utcában laktunk, és ott is volt fapad, és ott is voltam ügyeletes. És akkor az volt a divat, hogy aki bejött az épületbe, ott beeresztették a főportánál, és azt hiszem, mi a B épületbe voltunk, és ott akkor már voltak biztonsági őrök, és a kutya ott aludt a portásfülkében. És jött befelé az Iványi úr, és mondja, hogy jó estét, jó estét, és mondom, hogy ne haragudjon, adja le az igazolványát. Hogy ő az igazgató. Mondtam, hogy engem nem érdekel, hogy ki ő, de itt csak úgy jöhet be, ha itt leadja az igazolványát.

Amíg a Misi bácsi meg az Iványi együtt voltak, én mindig a Misi bácsinak mondtam azt, hogy „főnök”. És akkor félre is hívott a főnök, azt mondja, gyere már ide Jóska, mi baj van, főnök. Ne mond már nekem azt, hogy főnök, mert nem én vagyok már a főnök, mondom, nézze Misi bácsi, az engem nem érdekel, de nekem akkor is főnök marad, és most nem akarom bántani, de nekem Iványi, és akkor kész, mi történik? Hogy ő az igazgató. Nem volt belőle végül is konfliktus, mert utána mondtam, hogy tiszteletem Iványi úr, viszontlátásra.

A Kerekes utcában három szint volt, első volt a női, mert mondom, akkor tatarozták a Dózsa György útját, akkor volt egy absztinens szint, a Marikáék részlege, és volt egy normál, natúr, az volt az 5. emelet. Akkor még nem voltunk absztinencián. Akkor még a mennyiség volt kevesebb. Volt absztinens szint is, de ott nem kellett vigyázni, szegény Lajcsi is ott volt, a világ legjobb embere volt. Ő csinálta a Jolikával a feszületet. Mondta, hogy hoz egy talicska feszületet, csak ne öntse ki a borát. Aztán kiöntötte, szigorúan.

A Könyves, az ilyen görög kolónia volt valamikor nagyon régen, és azoknak a megmaradt épületei, az most nővérszálló vagy nem tudom mi, de akkor volt hajléktalan szálló. Volt fizető, és volt egy fapad az udvarnak a másik végén. Én a fapadon dolgoztam a Jancsival, a Szántó papa meg a főportánál.

A Lakner Janit még nem meséltem, nem, persze, ő akkor az absztinens szinten volt, mert abbahagyta az ivást. A Kerekes utcában, a Marikáéknál. Elment iskolába, elment szociális munkásnak, elvégezte ezt a tanfolyamot, és valami rettentő jó humorú pali volt, óriás méretű manus, és akkor munkalehetőséget szerzett az embereknek. Marika, ezt hallgassa meg, vagy Csaba, figyelj ide, ilyen munkalehetőség, és akkor ilyeneket például, ha a Velencei tó befagy, akkor vadkacsa-leszállópályát kell csinálni, mert a vadkacsák nem tudnak rendesen leszállni. A legszuperebb az volt például, hogy folyosótakarítás. Németországban a Luft-hansánál el lehet menni folyosót takarítani, 300 márka havonta, és légi-folyosót kell takarítani. És esküszöm, jelentkeztek rá.

Volt jó időszak, volt nagyon rossz. Egy idő után már, hogy beleestünk ebbe a munkába, nehéz abból kilépni. Ugy elköltözni, vagy valami. Abban az időben úgy nem érdekelt. Mert az utóbbi években az volt a főcél, hogy az a 2-3 liter meglegyen. Én csináltam úgy, este lefeküdtem, nem dolgoztam például, lefeküdtem, és hoppá várjál, holnap reggel föl kell kelni, és akkor ennyi, meg ennyi x mennyiségű italnak meg kéne, hogy legyen. Hát ott lényegében már csak ez motiválta az embert, és idáig el kell jutni, mert ez az ügyeletesség, az ember vagy belehülyül, vagy al-

koholista lesz. Tehát ahhoz, hogy el tudd viselni magát a stresszt, tehát a többiek viselkedését, meg a konfliktust, ami volt, mert nem egyszer oda kellett állni, hogy most akkor mi történt. Mert volt Budaörsön, hogy egy kés elöl, egy kés hátul, és ott állsz középen, akkor mit csinálsz véletlenül, merre forgatod a fejed. Mondjuk, lehet józanul is csinálni, de én nagyon hosszú ideig melóztam, majdnem 10 évet lehúztam a kaptárba, de ott absztinens portást nem láttam. Ahhoz, hogy azt a stresszt elviseld, kellett valami oldószer. És mit tudom én, elég volt öt üveg sör 24 órára, aztán ahhoz már hozzászóktak a szervezet. És talán az is lehetett a buli, hogy nem szóltak. Tehát ezt érezték is rajtam, akár a vezetők, akár a többiek, mert természetes módon érződik az emberen az italszag. De elfogadták így, mert mondhatom azt, bőven segítettünk annyit, már a szociális részének, meg a lakóknak, tehát nem volt probléma attól, hogy én azt a bizonyos mennyiséget elfogyasztottam. Tehát nem részegségig volt az ivás, tehát nem ültél a fotelban, és aludtál, mert be voltál b...va, ilyen nem volt. Csak ilyen, hogy az ébrenlét, a készenlét meglegyen. És, mondjuk, ezt ilyen hallgatólagosan elviselték akár a szociális munkások, akár a vezetők. Mondjuk volt később, aki szólt, hogyne szólt volna, a Kissné Erdélyi Erzsébet, jól mondtam? Az is volt vezetőm, még a Mesterbe'. Ő konkrétan mondta, hogy nincs nekem magával semmi bajom, de ezt így ne folytassa. Szóval ő foglalkozott velem úgy, hogy megkérdezte, mennyit iszom. Mondom, hát nézze, ha ezt elmesélném magának, drága Erzsike, akkor hanyatt dobná magát, és akkor ő majdnem kötelezte az embert, hogy hát ezt fejezze be, vagy esetleg akkor megszűnik a munkahely. De ott volt például az Anikó, én sokkal tartozom neki, mert nagyon aranyos volt, és ő szeretett is minket. Mondjuk ő is aggódott, mondta, hogy József méregtelenítse magát, mondtam, hogy nem vagyok én mérges, látszik amikor mérges vagyok, nem? De ő nem így érti, szegény. Ő tudva tudta, hogy én fogyasztok rendszeresen italt, és ő aggódott szerintem. De ő is nagyon aranyos volt. Így, vezetőkre bontva a Misi bácsi után ott van a doki második helyen, meg a Mizsér Csabival van egy szinten.

Azt mondtam, hogy ő volt az egyetlen olyan dolgozó a cégnél, amíg dolgoztam, aki bemutatkozott. Mizsér Csaba. Esküszöm neked. Kint Budaörsön történt a dolog, megállt egy Trabant a kapu előtt. És akkor jön be egy kis törpe ember. Akkor egy ilyen konténer volt a portásfülke. És azt mondja, hogy jó napot kívánok. Mondom, jó napot kívánok. Azt mondja, hogy Mizsér Csaba vagyok, én leszek itt az új szociális munkás. Nagyon sok szociális munkással találkoztam azóta, aki jött, be sem mutatkozott, nem is köszönt.

Merényi Kórház, addiktológiai osztály

Az italozás. Vagyis, hogy lemondtam róla. Hát az úgy történt, hogy akkor még kellett járni évenként, két évenként, alkalmassági vizsgára.

Én már úgy mentem orvosi vizsgálatra, hogy a dzsekim belső zsebében volt egy fél liter bor. Én akkor már hosszabb távra nemigen tudtam elmenni, hogy ne vigyek magammal piát. Szóval akkor már keményedett

a dolog. Na és akkor az Ottó bácsi meg az Anikó volt az, aki baszogatót egyfolytába, hogy hát így nem jó. Na most volt egy olyan buli, hogy a Sanyi ott volt a szállóba. Be kellett volna vinni a Merényi Kórházba, mert nagyon leszakadt már az állapota, menni alig bírt, bot meg mit tudom én milyenekkel járkált, és rendbe kéne hozni. Én kísértem el. Ott lakott ő is a Mesterbe, csak a Merényibe be kellett volna kísérni. Elvonóra, hogy legalább erősödjön meg, mert össze fog esni. Bementem és a Sanyit egyből a zárt osztályra vitték be. Nézegettem a sok nem normálist, odakísértem a Sanyit. Abban az időben a munkahelyem az már szar volt. Úgy nézett ki a dolog, hogy akkor a Dózsán jöttek ezek a Securitysek, és a Dózsáról áthozták a portásokat a külső Mesterbe. Na most ott a Sanyikát leszerelték nagyon gyorsan, már csak én voltam egyedül. Már én ezeréves portás voltam ott. És valamilyen oknál fogva nem jött össze a dolog, és az akkori igazgató, az Ecker is tudta, hogy fogyasztom az alkoholt, és mondta, hogy menjek át a Dózsába dolgozni, hogy nem kell kilépni, csak itt kell hagyni a portát. Hát, mondom, ember, ne csinálja, száz éve csinálom. Na, most átkerültem a Dózsára. Takarító lettem, ez a lényeg, kukát kellett hordani, nem érdekelt a dolog, megcsinálom. De mondjuk ott se bírtam én alkohol nélkül. Én vittem minden reggel a másfél literes boromat, és akkor volt ott is vezetőségváltás. Az Előd utcába lett volna lehetőség átmenni portásnak. A Csabi ott dolgozott, meg a főnökasszony, meg húzós az Előd utca, nekem van már egy kis múltam, van egy kis tapasztalatom, jó lett volna, de az Ecker bácsi ezt keresztülrúgta, mondta, hogy majd megbeszéljük, hogy maradjak ott, ilyen udvarosnak. Végül fogtam, aztán fölruktam az egészet. Na mármost akkor még egy hónap fizetést kaptam, és utána nem volt semmi. És akkor jött az az ötlet, hogy mi a szart csináljak, itt lépett be a történetbe az Ildike, akit szintén imádkok, mert nagyon jópofa, ő is sokat segített nekem. Szóval lényegében az lett a vége, hogy úgy keveredtem bele ebbe a józanságba, hogy nem volt munkahelyem. Nem volt nekem felmondva, csak egyszerűen megmondtam, hogy én udvart nem fogok takarítani. Száz évet lehúztam a portán, nyolcvanhatmilliószor kirángattam őket a szarból, nehogy már most, nem szégyelltem én, hogy föl kell söprögetni, de két elmebeteggel én nem vagyok hajlandó dolgozni. Nem volt munkahelyem, és valamit ki kellett találni, hogy megmaradjon. Na, mármost akkor jött ez a hatalmas ötlet, így kollektíven a segítő partnereimmel kitaláltuk, hogy azonnal menjek be kórházba, vagy táppénzbe, mert ez így nem mehet tovább, hogy igazolatlanul x mennyiséget hiányzok a munkahelyemről.

Persze a Merényibe. És utána csináltam azt a trükköt, hogy ne szűnjön meg a munkaviszony, bementem az Indra papához, egyem a szívét, és mondom neki, doktor úr, írjon nekem egy beutalót a Merényi kórházba. Miért, mit csinálsz te ott? Hát megyek elvonókúrára. Meg vagy te örülve? Egyszerűen nem hitte el. Mondom, nézze doktor úr, az a helyzet, lehet hogy nem is fog ártani, meg meg kéne próbálni, szóval nincs más lehetőségem. Mert nincs munkahely abszolút, reggeltől-reggelig fekszem az ágyban, meg akkor már olyan mértékűek voltak a kölcsönkérések, mert én menetrend szerint abból éltem, fizetéstől-fizetésig. Tehát én megkaptam a fizetést, 38 vagy 35 lóvét, két nap múlva nem volt 2 forintom, mert mentem és fizettem ki az adósságokat, és viszontlátásra. És akkor, ami

maradt, hát a nap az úgy kezdődött, hogy bementem a Gát utcába, a borozós srácokhoz, azok mindig adtak, korlátlan hitelem volt, 5-6 ezer nem érdekelte, csak cigarettát nem adott. A cigarettát meg kellett venni. Most akkor nekem a napi ellátásom az úgy nézett ki, hogy 3 liter bor, ez a minimum, ez volt a legalsóbb szint, egy csomag cigaretta, és akkor utána enni kéne valamit. Ezt a színvonalat már nem lehetett tartani. Na és, hogy ezt valahogy hidaljuk át, de mondtam a doktor úrnak, hogy írjon nekem beutalót a Merényibe. Azt mondja: Jóska, komolyan? Mondtam, hogy doktor bácsi, bemegyek, megnézem, kész. Ha mások kibírták, kibírom én is. Nem csinálnak ott semmit. Engem az addiktológiára akart beutalni a Nagy Judithoz, a főorvosasszonyhoz, de az meg kint volt Németországban előadáson, és akkor becsuktak négy napra oda a bolondok közé, a zárt osztályra. Az még egy élmény volt szintén. Na most bementem oda a zártra, és aztán kiderült, hogy van azért probléma belül, mert az alkohol azért nem múlik el nyomtalanul. Például mondta a doktornő, hogy nyújtsam ki a kezem, ne csinálja, doktornő, járkált a kezem összevissza, szétesett a mancsom, mondja, ne csiklandozzam a tenyerét, mondom, nem csiklandozom, ez egy normális állapot, hogy így jár, és akkor végül is bele voltam kényszerítve ebbe az elvonókúra-szerűségbe. Szóval inkább a kényszerűség, így, hogy a munkahely megszűnt, meg hogy problémás lesz az elhelyezkedés, mert előtte ilyen meg sem fordult a fejembe.

Nekem volt olyan sok jó ismerősöm, aki azelőtt megitta az árvák könnyét, aztán fogta magát, és lemondott. Engem nem hajtott semmi, hogy lemondjak róla, mert egyszerűen félttem, mert rengeteget láttam olyat, aki azt mondta hogy 25 éve már nem iszom, és jöttek rá olyan rohamok, hogy az ember azt hitte, hogy a franc megeszi. Úgy is lehet mondani, hogy én félelemből ittam, mondjuk ez egy hülye kifejezés, de nem tudtam elképzelni, mi lesz, ha nem iszok. Mert én azt tudom, hogyha én kimegyek a Gát utcába, és ledőlök ott a parkba' a másfél literes flaskával, énnekem tíz perc múlva nincsen semmi bajom. De egyszerűen nem mertem elvállalni, hogy mi van akkor, ha nem piázok. És erre most már, hogy ilyen van, elég nagy barom voltam, hogy ezt öt évvel ezelőtt nem próbáltam meg, vagy tízzel, mert talán akkor nem lennék itt. Biztos. Mert abba az időbe, amikor tönkrement a házasság, akkor is már volt fogyasztás rendesen. Ha akkor van az, ami most, ami benne van az agytekervénybe, akkor dizi van, akkor nem beszélgetünk, nem csinállok ilyen bulikat. Szóval ezt úgy kell elképzelni, hogy nap mint nap úgy kell élni, főleg amikor már nem is volt pénz, hogy na most, barátom, kihez kéne menni, hogy a napi dózis meglegyen. Ez olyan, mint a kábítószer, és akkor szúrunk vagy nem szúrunk, van vagy nincs tablettá. És hála Anikónak meg a doktor bácsinak, meg úgy a körülményeknek is, hogy addig-addig szórakoztak velem, hogy mondom akkor megpróbáljuk.

Már a kórházban, felügyelet alatt meg mertem csinálni. Mert amit mondtam, hogy voltak ilyen elvonási tünetek, marha ronda tud lenni. Lehet, hogy az volt a baj, sőt biztos, hogy rengeteg ilyet láttam, tehát aki előtte kőkeményen ivott, mint a barom, és akkor azt mondta, hogy na most köszönöm nem iszom, és akkor csinált olyan dolgokat, hogy az ember haja égnek állt. Lehet, hogy ez is bennem volt, hogy akkor én is

ilyen barom leszek, mit tudom én. Meg tuti, hogy bennem maradt, amikor meséltem ezeket a halálesetes bulikat, azt mondta, hogy most nem piázok, mert ez is ilyen alkalmi ivó volt, mit tudom én, ivott három hónapig, amíg tartott az összeg, és akkor megint nem ivott két hónapig, és a józan időszakában halt meg szegény. Volt olyan is, aki megitta a pohár bort, lefeküdt és reggel nem kelt föl. De volt olyan, nem egy, nem kettő, hogy a józan időszakában kapta el azt az izét. Szóval érdekes így visszabulizni, de az biztos, hogy erős félelem volt az emberben, nem félelem, gyengeség, hogy mi lesz akkor, ha nincs meg az. Mert most mi van, nincs semmi, kutya bajom, sőt hatszor jobban érzem magam, mint amikor kiraktam a kezem, és karcoltam a doktornőnek a tenyerét.

Akkor ott az úgy alakult, hogy mondták, erős az alkoholfogyasztás, kicsivel nagyobb a májam, kicsivel magasabb a vérnyomásom, kicsivel szürkébb a fejem, mit tudom én. Egy doktornő a Merényiben. Nem arról beszélt, hogy mi lesz akkor, ha én abbahagyom az italt, mennyivel jobban fogom érezni magam, mennyivel jobbak lesznek a leleteim, ha engem megint megvizsgálják, hanem arról mesélt nekem, lehet, hogy meg akart ezzel félemlíteni, hogy a szemem tönkremegy, a fülem nem lesz jó, a májam ekkora lesz, a vesém, a trombocita, és egyre ezt magyarázta. Nekem ne arról beszélgessem, hogy mi lesz akkor, ha megint elkezdek inni, hanem arról beszélgessem, hogy mi lesz akkor, ha nem iszom. Tehát akkor milyen élet vár rám. Mert én azért látok józan embereket is mellettem sétálni, futni, szaladni. De engem az érdekelne, hogy nekem van-e arra esélyem, hogy ugyanolyan legyek, mint a másik vagy a harmadik.

És azt hiszem, itt a kiképzés 5-6 hét, tehát akit beutálnak, úgy 5-6 hét alatt helyre tudják rázni. Na most, nekem szerencsém volt, mert egyértelműen tudták, hogy hajléktalan vagyok, mert akkor nem volt személyi igazolványom, nem volt az utóbbi három évben, valahol elvesztettem. Volt tb-kártyám, meg adókártyám, azt hiszem más nem volt. A professzor úrral nagyon kellemesen összejöttünk, mert ő teniszezett, és a tenispályát föl kellett vonalazni, és a Merényiben ez divat, hogy aki az addiktológián van, nem a zártosztályon, azok ilyen terápiás munkát csinálhatnak, és akkor megcsináltam az öregnek a tenispályát, aztán azt mondta, hogy innen maga nem megy sehova, hanem itt én őszig teniszezek, és akkor csak jön mindig föl, adom a fizetést, aztán csinálja a tenispályát, és akkor megfordult a fejemben, hogy leszálékoltatom magam. Na most, ahhoz kellett volna valami, de nekem hála Istennek, semmi komoly betegséget nem találtak. Aztán a főorvos asszony, az jópofa volt, mert három hónap múlva megkérdezte, hogy mi újság, József? Hát, mondom, mi legyen, doktornő, mondjon valamit, és akkor ez már felszólítás volt, hogy mit keresek én még ott, mikor kutya bajom nincsen. Ott is voltak szuper betegek, hát rosszabb volt, mint egy kocsmá. Ezen az osztályon amit csináltak, kerítésem ki, piát be, és akkor jó kiszúrtunk a nővérel címmel. Én kérdeztem, hogy akkor mi a francnak vagytok itt. Na és akkor a doktornő mondta, hogy lassan jön az ősz, itt a tél.

Akkor én már nem ittam, áprilisban, húsvét után kerültem be a kórházba.

És az úgy volt, ha nem ittam, akkor nem is kellett a cigaretta. Amikor el volt törve a lábam, otthon voltam, békés családi környezetbe, nem

ittam, mert mondtam, hogy nem kell, a cigarettát nem hagytam abba. És akkor a cigaretta addig-addig szórakozott velem, míg visszaálltam az italra. Tehát akkor mondtam, hogy vagy mind a kettő, vagy egyik sem. És akkor eldobtam a cigarettát, mert mondtam, hogy nekem nem kell, mert azért jöttem be, hogy meggyógyuljak, és nem azért, hogy most ki-megyünk ide a Zsuzsiba, a közértbe, és megiszom a sört vagy veszek egy liter bort. Én mondtam, hogyha már csinállok valamit, akkor komolyan csinálom. És akkor a főorvosasszony kérdezgette, hogy mi újság, akkor mondtam, nézze doktornő drága, kössünk egy üzletet, nincs személyi igazolványom, hadd csináltassak. Abban a pillanatban, ahogy itt megszűnik a betegállomány, megszűnik a munkahely, mert nem akarom lebuktatni, mert a G. Évikével csináltunk egy olyan trükköt, aranyos volt, mindig segített, tehát amíg én bent voltam a kórházba, addig nekem járt a táppénz, mert azt az időt, amit nem dolgoztam le, azt ő utólag, a Pelle úrnak ennyi jópontot adok, kiíratta fizetés nélküli szabadságnak. De azt odaírta a Pelle úr, hogy csak úgy engedélyezi a fizetés nélküli szabadságot, tehát úgy maradhat meg a munkaviszonyom, ha abban a pillanatban, ahogy én kilépek a kórházból, kilépek a cégtől is. Mondtam, rendben van, abban a pillanatban viszontlátásra. Tehát ahogy otthagytam a kórházat, már jövök és leszámolok. És akkor a doktornőnek mondtam, hogy figyeljen ide, nincs semmim, személyit csináltatni kell. Mondom, ha már így megváltoztattak bent, hogy nem piázok, akkor ne menjek már vissza a Mester utcába, ahol a takarítónő nem iszik, azonkívül mindenki, akkor kellene keresni egy normálisabb helyet.

És Anikó segített egy ajánlattal, hogy nyílik egy szálló, és akkor el kell ide jönni beszélgetésre, meg erre-arra, próbál protekciót szerezni. Mondom, jól van, eljövök, és akkor mondtam a doktornőnek, hogy egy hónap a személyi igazolvány, nem tudom, mikor tudok elhelyezkedni úgy, hogy munkahelyet is meg a szállást meg tudom oldani, hadd menjek már olyan helyre, ahol nem piáznak a dolgozók. Mert ki tudja, akkor nem bírnám a munkát, visszamentem volna, és lehet, hogy egy hét múlva elkezdtem volna a piázást.

Váltó-Ház, tervek

Itt is, szóval a mi csoportunk, nem az, hogy dörzsölt piások vagyunk mi már, hanem, az intelligencia az valahol van, mert szerintem buta ember az, aki ezt nem becsüli meg. Mert én is megtehettem volna, hogy mit érdekel engem, berúgunk. Mi a francnak? Azt nem mondom, hogy hawaii dizsi, mert nem egészen úgy van ez, de a sok szar mellett ez még bőven jó. És gondolom, hogy ti ezt kértétek, hogy ez a teljesítési limit, ennyit kell teljesíteni, hogy nekem ide részegen ne gyere be. Nem részegen, úgy ne gyere be, hogy ittál. Na most, aki ezt nem vállalja, az menjen kifelé a csöbe, ott nézze meg a cimboráit, ahogy ott isszák azt a sok szar műanyag limonádét, én is ittam, de most nem kell egyáltalán. És igaz, hogy most már nagyon hidegek voltak, ott alszik az újságos bódénál, vagy mellette. És mondom, a mi brigádunk az szép csendesesen fel tudja fogni azt, hogy mit veszített. Mert most például, teljesen mindegy, én

vagy a másik, valahogy felmentünk olyan szintre, nem tudom, a többiek hogy voltak a piás időszakban, de gondolom, aki egy vonaton lakott, ott nem volt háromajtós szekrény, hogy a ruháit vagy cuccait elrakja, vagy amikor még piált is, nem biztos, hogy volt neki nyolc zoknija. De most már egy szintre elért, most már az ágyneműtartóba se fér el lassan a cucc, hát ez a gondolkodásmódban is változás, hogy ha most akkor nekem menni kell, akkor mi lesz? Elmegyek abba' a ruhába', ami rajtam van, a cuccomat fölbe...ák a padlásra, és majd jövök érte, amikor tudok. De akkor hova megyek, hol helyezkedek el, vagy hol lesz valami? Most menjek fapadra? Azt meg nem lehet megcsinálni, hogy elmegyek és szűr-csölök, és amellet csinálom ezt. Más szállóba pedig ezt, hogy nem piázik, nem tudja megcsinálni.

Nem tudom azt mondani, hogy buta emberek, mert szerintem mind-egyik tudja, hogy mit akar, nincs benne az, hogy én most kib...ok velük, hanem tudva tudja, hogy ez a követelmény. Most nem tudom, nincs kizárva, hogy valami oknál fogva felborulna a biológiai rendszer, lehet, hogy holnapután én is azt fogom csinálni, szóval nincs a nagykönyvben megírva, hogy én életem végéig itt maradok absztinensnek. Nincs, mert nem tudom. Ért egy olyan trauma vagy valami olyan szar, keresztbe tesz, hogy nem bírom megállni, de az azért komoly dolog kell, hogy legyen. De mondom ez csak intelligencia kérdése, és szerintem a mi brigádunk ez egy jobb terápiás csoport, azért jó, mert szép kötetlen, van valami kis téma, földobáljuk. Vagy csak leülünk, és megbeszéljük, hogy mi van a Való Világban. Nincs az, hogy arról kell beszélni, hogy mi történt a múlt héten. Megkérdezik, hogy mi baj van, hogy vagy, az egy normál dolog. De ne kelljen hangulatjelentést írni, hogy mi problémám van. Az biztos, hogy nem jó, mert nem az, hogy hangulatemberek vagyunk, piszok könnyen sértődünk, szóval érzékenyebbek. Én például magamról tudom, de észreveszem a másikon is, van amikor egy fél rossz mondat, vagy rossz mondat, és úgy átváltozik a fejed fél másodperc alatt. És észre lehet venni, mert egyből rossz ponton érint. És akkor Jézus Mária, és akkor utána már késő kószolgatni, hogy ne haragudj. Szóval érzékenyebbek vagyunk egy kicsivel. És az, hogy szociális munkás, nem az, hogy szociális munkás, mert veled közvetlenül elbeszélget az ember, mert a tisztelet így is megmarad. A múltkor a Bélára már majdnem rászóltam, amikor ott kószolgatott téged, b...ta a csőrömet, hogy mi a f... köze van hozzá tulajdonképpen. Nem tudom, valamivel beléd szúrta, nem is tudom mi volt, és egyfolytában azzal szórakoztatott, és teljes normális szóval elmagyaráztad, hogy téged ez nem zavar, hagyjon békén, de ez meg csak kószolgatott. De nincs igazad, abszolút nincs igazad. Tehát a viszony a szociális munkás és a lakók között, mert köztünk így normális, baráti, kész, köszönöm szépen, csak hát a rendszerbe elfoglalt helyünk más. Ez most nem megbélyegzés, hogy ilyenek vagyunk.

Hát igen, tervek, azok vannak, az még odébb van. Volt erről szó, ez az egy-két ismerőssel való költözés, ez még úgy megoldható lenne. Al-bérletbe nem szívesen menne az ember. Az ugyanilyen, csak rosszabb. Úgy hogy lakást bérelni, úgy igen.

Én laktam albérletben sajnos. Volt egy külön szobám. Ugyanúgy keresztül jártak rajtam, ott ugyanúgy alkalmazkodni kell, az ugyanolyan,

mint hogy itt bent vagyunk négyen. Nem, én azt már nem tartom megoldásnak. Azt, hogy egy kisebb, egy egész kis lakást, maximum egy személyre elég, kettőre. Volt egy terv, aztán ki tudja, mi lesz még abból. Meg anyagi vonzata van a dolognak. Manapság már nem olcsó az ilyen.

Hát nézd, ez az én biztonsági őri fizetésem, ez változó. Ez attól függ, hogy mennyit dolgozol. Egy lakást bérelni, nem tudom. Mert én úgy számoltam körülbelül, tehát a február, az egy gyenge hónap. Így, hogyha tíz ügyeletet adok most ebben a hónapban, huszonnégy órásat, így össze tudok szedni 70 000 körül, durván. Na most, ha mit tudom én, megugrik, tehát jön vastagabb hónap, akkor tizenöt ügyeletből azért már elmegy 100 000 körül. Na most csináltam én már, amikor ilyen kellemetlen helyzetben voltam, tehát kőkeményen összehúzó magam, nincs az, hogy öltözködöm, ezt veszek, azt veszek, akkor én durván úgy 30 000 Ft-ból megvagyok. De akkor nagyon szűkösén. Na most, keresek olyan 60–70–80 körül, akkor a többit el tudom rakni. De ahhoz, hogy elinduljon egy ilyen lakásbérlet, mert minimum azt mondja nekem a pali, hogy szerződés, mert szerződés nélkül nem érdemes ilyenbe belemenni, kötünk egy szerződést, egy évre ideadja nekem, abból fizessek ki három hónapot. Akkor ahhoz nekem már kell egy kis apró, legyen 2–300 000 Ft minimum, hogy én abból, ha 60-ért kapok lakást, ha kapok, közel sem biztos, akkor ki tudjak fizetni 200 000 Ft-ot, és ne sírjak, hogy nincs semmi. Ehhez kellene olyan kellemes év, hogy tényleg az ember úgy éljen, hogy nem Balaton, meg mit tudom én, hanem összehúzza rendesen magát, és akkor hát ebből a fizetésből, nem tudom meddig tart ez, vagy hogy tart, vagy mint lesz, de ha 40 körül félre lehet rakni esetleg, akkor az egy év múlva 400 000 Ft talán, de akkor éhen pusztulnék. Szóval lehet, de akkor az egy év kőkemény spórolás. Vagy egy évben félrerakni havi 30 000 Ft-ot és akkor lenne év végére 300 000 Ft-om, azzal már talán bele lehet ugrani ilyen butaságba. Mert albérletbe nem, akkor már inkább egy lakás, mert ott mégis saját magam vagyok, azt fogadok, akit akarok, és nem hogy engedélyt kérek, eljöhet-e az ismerősöm vagy a haverom, barátnőm. Szóval vannak ilyenek, de ahhoz idő kell. Jó, most már elmúlt egy év, most lesz a második éve.

Tehát csak úgy szépen ülök, és élem a saját kis életemet, mint a többi normális ember, vagy szociális ivó. Nekem százszor mondták, hogy menjünk el, szociális iszunk. Mit csinálunk? Én szociális ivó vagyok. Mondom, az mit jelent nálad? Hát, hogy ebéd után megiszik egy pohár sört. Mit csinálsz? Hát, ebéd után mit tudom én, megiszik egy pohár sört, vagy egy fröccsöt. Hát mondom ember, akkor én nem ebédeltem, leülök és sörözök. Szóval az én bulimban a baj az volt, hogy én nem úgy ittam, mint ez a szociális akárcicsoda. Egy sörért be sem megyek a kocsmába. Na és, hogy mit akartam már megint ebből összehozni? Hogy az volt az én problémám, hogy én azt nem tudtam megcsinálni, hogy én most iszom egy pohár sört, vagy egy üveg sört, vagy egy pohár bort, és akkor köszönöm szépen, mára nekem elég volt. A, dehogy. Amikor ez elfogyott, akkor keresni kellett egy másikat. Szóval ez sajnos nálam így ment. Amikor elkezdődött az én tortúrám ott Budaörsön, nekem fél liter bor bőven elég volt. Nálam az ivásban az volt a szomorú, hogy szépen módszeresen töltődött föl a szervezetem az alkohollal. Amikor Budaörsről

Háberman: „Ahhoz, hogy elviselje az ember a stresszt, kellett valami oldószert”

költöztünk a külső Mesterbe, onnan a Kerekesbe, akkor a Kerekesből mentünk a Csavargyár utcába, ott mit tudom én, liter, másfél liter naponta. És akkor így módszeresen ittam magam abba a stádiumba, ami a két évvel ezelőtti lett, hogy már a három liter, az símán. Szóval így módszeresen leépuult az ember, és akkor már nem érdekelt semmi, akkor már csak a szürcs. Aztán most már az nem érdekelt, hanem az erő jobbik oldala, és most ez egész érdekes, egész jó. De sajnos idáig el kellett jutni, és miért nem 20 évvel ezelőtt jutottam én idáig? Itt a probléma, mert biztos, nem beszélgetnénk itt. Mert tuti, hogy nem. De sajnos ez így alakult. És a mai napig is, a Dudus, imádom, mert még mindig jó fej a vén kurva, de azt mondja, miért nem, amikor mi váltunk el, '90 környékén? Hogy azt mondja, hogy most bírod, most nem kell? Hát mondom nem, hát mit csináljak. Ha tíz évvel ezelőtt eszembe jut, vagy tizenkettő, milyen érdekes lenne. És igaza volt. Szóval, ha utólag így rájön az ember, de mit csináljak, ha egyszer ez van. Idáig el kellett jutni.

Ez még nagyon kevés ez a két év. Majd úgy egy, vagy még kettő. Addigra már anyagilag is áll úgy az ember, hogy valamit tudjon, valami komolyabbat elrendezni. Mert így, míg helyrerázódik, mert amikor a kórházból kijöttem, mikor? Két éve áprilisban, hát nem volt három gatyám. Még a kórházból hoztam. A lukas farmerom, az megvolt, de aztán azon kívül semmi. Aztán helyre kell jönni, hogy kinézzen valahogy az ember, mégis valami tartása kell, hogy legyen. Dehát majd, még egy olyan erős két év, és akkor talán lesz. Akkor is még csak 52 éves leszek.

Az esettanulmány a BMSZKI 2003-as, esetleírásokra kitűzött pályázatán
különdíjat nyert.

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőségről

2003. június 4-én az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőségről tartottak konferenciát, az Igazságügyminisztérium szervezésében. Az alábbiakban olvasóink számára három hozzászólást teszünk közzé a konferencia anyagából.

PAPP IMRE

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény alapvető szabályozási elvei

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény normaszövegének kidolgozása a kormány által a 2003 tavaszán elfogadott koncepciónak megfelelően megtörtént. A törvényjavaslat főbb rendelkezéseinek lényege és célja a következőkben foglalható össze:

1. *Az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítéséről egy általános törvény rendelkezik, amely e területen elvégzi a közösségi jog teljes harmonizációját*

A törvényjavaslat a hátrányos megkülönböztetés visszaszorítása, valamint az esélyegyenlőség kiterjesztése érdekében – különös tekintettel a Tanács 2000. június 29-i 2000/43/EK irányelvére a személyek közötti, faji¹ vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének végrehajtásáról, valamint a Tanács 2000. november 27-i 2000/78/EK irányelvére a foglalkoztatási és munkahelyi egyenlő bánásmód általános kereteinek a létrehozásáról – egységes elvek mentén szabályozza újra az antidiszkriminációs joganyagot.

2. *A törvény hatálya a kötelezett oldalon kiterjed a közszférára, valamint a nyilvános magánjogi viszonyokra*

Az egyenlő bánásmód érvényesítési feltételeinek megteremtése (az ehhez szükséges jogszabályok megalkotása, megfelelő intézmény- és szankciórendszer létrehozása és működtetése) az állam felelőssége. A közösségi jog vonatkozó irányelvei értelmében nemcsak az állami és önkormányzati szervek és intézmények működése során kell érvényesülnie a hátrányos megkülönböztetés tilalmának, az államnak az is kötelessége, hogy azon magánjogi jogviszonyokban is kikényszerítse az egyenlő bánásmód követelményét, amelyekben a jogviszony nyilvánosan jön létre, a diszkrimináció sértette így egy előre nem meghatározható kör lehet. Az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítése ugyanakkor nem

¹ Tekintettel arra, hogy az egyetlen fajt alkotó emberiségben belül nincsenek külön fajok, az irányelv megfogalmazói itt vélhetően a rasszbeli származásra gondoltak. (A szerk.)

vezethet az önrendelkezési jog, a személyhez fűződő jogok és a magán-szféra megsértéséhez. Mindezen szempontokat a tervezetnek a törvény hatályát meghatározó rendelkezéseinek megfogalmazása tükrözi.

3. A törvény általános fogalom-meghatározásokat ad a hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatban

A tervezet a jelenleg is hatályos antidiszkriminációs joganyag által használt, a diszkrimináció egyes megnyilvánulási formáit felsoroló taxációt kibővíti, így tiltani javasolja a faj, szín, nemzetiség, nyelv, egészségi állapot, fogyatékos állapot, vallás, politikai vagy más vélemény, nem, szexuális irányultság, életkor, társadalmi, vagyoni, a munkaszerződés típusa vagy egyéb helyzet alapján történő hátrányos megkülönböztetést. A törvény, figyelembe véve a közösségi jogi előírásokat, megkülönbözteti a közvetlen és a közvetett diszkrimináció fogalmát. Ezzel egy igen jelentős probléma: a látszólag semleges, de egyben diszkriminatív magatartások kérdése is kezelhetővé válik. Emellett – az irányelvekre is figyelemmel – a tervezet a jogrendszer egészére kiterjedő ígérennyel az egyenlő bánásmód követelményének részelemeként rögzíti a hátrányos megkülönböztetésre adott utasítás, a zaklatás, szegregáció valamint a megtorlás tilalmát is.

4. A törvény kezeli az egyes szektorális antidiszkriminációs problémákat

A foglalkoztatásban megnyilvánuló egyenlő bánásmód erősítése érdekében a törvényjavaslat szabályozza az egyenlő bánásmód követelményének munkavállalással összefüggő eseteit (munkához való hozzájutás, különösen a nyilvános álláshirdetésekkel kapcsolatos szabályok; a munkaviszony létesítésében és megszüntetésében; a munkavégzéssel kapcsolatos bármilyen kérdésben és intézkedésben stb.).

Az egyenlő bánásmód szabályozása a szociális biztonság és az egészségügy területén szinte előzmény nélküli a magyar jogban. A közösségi jogi előírások alapján azonban e szabályozási kör is az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény tervezetének részét képezi.

Minden természetes személynek joga van arra, hogy a korának, képességeinek megfelelő, más, vele hasonló adottságú személyekkel azonos színvonalú nevelésben és oktatásban részesüljön, valamennyi oktatási-nevelési intézményben. Az egyenlő bánásmód elvét valamennyi állami és magánjellegű (egyházi, alapítványi stb.) oktatási intézményben, az oktatási rendszer minden szintjén alkalmazni kell. Mindenkit egyenlő bánásmód illet meg továbbá az áruk forgalmazása és a szolgáltatások nyújtása és igénybevétele során, s a törvény hatálya egyaránt kiterjed majd az állami vagy magánszervezetek által nyújtott szolgáltatásokra.

5. Az egyenlő bánásmód követelményének megsértése esetén a bizonyítási teher megfordul

A hátrányos megkülönböztetés elleni jogi fellépés egyik sarkalatos pontja a bizonyítási kötelezettség telepítésének kérdése, éppen ezért az európai közösségi jog a tagállamok kötelezettségévé tette a hagyományos bizonyítási kötelezettség megfordítását abban az esetben, ha a sérelmet

KONFERENCIA

szenvedett fél a jogsértést valószínűsíti. A bizonyítási kötelezettség a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó valamennyi eljárásban megfordulna, azaz a jogsértőt terhelné annak bizonyítása, hogy nem sértette meg az esélyegyenlőségi törvényben szereplő tilalmakat. A bizonyítási kötelezettség azonban – a vonatkozó irányelvekkel összhangban – nem fordulna meg a büntetőeljárásokban, illetve – értelemszerűen – azon eljárásokban, amelyekben a tényállás feltárása valamely hatóság feladata.

6. Az egyenlő bánásmód követelményének megsértése esetén közérdekű igényérvényesítésre is lesz mód

A hatályos eljárási szabályok szerint csak olyan személy indíthat peres eljárást, akinek jogát vagy jogos érdekét az adott intézkedés sérti. Az ilyen helyzetekből adódó visszasságok kiküszöbölése érdekében biztosítani kell a közérdekű igényérvényesítés (*actio popularis*) lehetőségét. Ennek értelmében a hátrányos megkülönböztetést szenvedett csoport nevében – a sérelmet szenvedett személyek rendelkezési jogának sérelme nélkül – a hatáskörrel rendelkező állami, továbbá a társadalmi érdekképviseleti szervezetek jogosultak a hátrányos megkülönböztetés megszüntetése vagy az azzal okozott hátrány orvoslása érdekében fellépni. Ezek a szabályok teljes mértékben megfelelnek az uniós irányelvek előírásainak.

7. Az Országos Esélyegyenlőségi Program a hátrányos megkülönböztetés gyakorlatának áttekintését követően meghatározza azon intézkedéseket, amelyek elősegítik az esélyegyenlőség érvényesülését

A „hétköznapi diszkrimináció” felszámolásához önmagában nem elegendő a jogalkotás. A költségvetésből finanszírozott programokra (illetve a már létező programok összehangolására) van szükség, amelyek az e törvényben meghatározott célok elérését szolgálják, annak elveit ültetik át a gyakorlatba. Ezt biztosítaná az Országos Esélyegyenlőségi Program, amely az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvényen alapuló, és az abban foglalt célok elérését szolgáló részprogramokat foglalja magában.

Az Országos Esélyegyenlőségi Program kidolgozása az esélyegyenlőségért felelős tárca nélküli miniszter feladata lesz, és azt a kormány két évente terjeszti az országgyűlés elé. A kormány évente beszámol majd az országgyűlésnek a program teljesítéséről. A program csak akkor érheti el célját, ha épít a civil szervezetek munkájára. Ezért a program kidolgozásának fontos elve a kormányzati és a civil szervezetek közötti együttműködés, a civil szféra bevonása a részprogramok kidolgozásába és végrehajtásába.

8. A törvény az egyenlő bánásmód követelménye terén biztosítja a jogrendszer koherenciáját

Az általános törvény elfogadásának egyik legfontosabb célja egy koherens, hatékonyan működő antidiszkriminációs joganyag megteremtése. Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy a törvény teljes mértékben összhangban legyen az Alkotmánnyal és a hatályos joganyaggal. Az összhang megteremtése érdekében mindenképp azt kell biztosítani, hogy a hatályos szabályok ne álljanak ellentmondásban az egyenlő bánásmódról szó-

ló törvény rendelkezéseivel. Ennek érdekében szükséges egyes, diszkriminációra vonatkozó szabályokat módosítani a Polgári Törvénykönyvben, a Munka Törvénykönyvében, valamint több más jogszabályban. Az egyenlő bánásmód követelményére vonatkozó, külön törvényekben meghatározott rendelkezéseket a továbbiakban az egyenlő bánásmódról szóló törvény rendelkezéseivel összhangban kell alkalmazni.

KALTENBACH JENŐ

Működő rendszer vagy törvényhozói „ujjgyakorlat”?

Hosszas halogatás után úgy tűnik, célegyenesben van az egyenlő bánásmódról szóló törvény. Ennek akár örülni is lehetne (én örülök is), meg hátradőlni és a jól végzett munka jóleső tudatával egy kicsit megpihenni. Attól tartok, sokan gondolják így, vagy fogják majd gondolni, ha majd – remélhetően még az idén – túlleszünk a parlamenti procedúrán és a végszavazás is a hátunk mögött lesz. De, ne feledjük, hogy a törvényhozás minden produktumának értékét az adja meg, hogy mennyit sikerül belőle a gyakorlatba átültetni, avagy Montesquieu-vel szólva, egy országban nem az az érdekes, hogy milyen törvények vannak, jó törvények sok helyütt találhatóak, hanem az, hogy hogyan hajtják végre azokat.

Nos, keresve sem található jobb példa a fenti igazság demonstrálására, mint a most készülő, az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőségről szóló törvény. Ez esetben ugyanis – bár a törvény szövegének minősége itt is fontos – a végrehajtás sikere sokkal inkább múlik politikai, pénzügyi, közigazgatási, oktatási és kommunikációs intézkedések egész sorától, amelyek közül akár egynek az elmaradása is csökkenti a remélt eredmény esélyét, több elemének elhagyása pedig szükségképpen kudarchoz vezet!

Ami a törvényi szöveg minőségének megítélését illeti, a szokásosnál jobb helyzetben vagyunk, miután több „etalon” is rendelkezésünkre áll. Itt vannak az EU vonatkozó irányelvei (amelyek egyben e vállalkozás fő motivátorai és amelyek betartása kötelező is), és egyéb nemzetközi dokumentumok, mint például az Európa Tanács ezzel foglalkozó bizottsága, az ECRI frissen publikált 7. számú általános politikai ajánlása. Támaszkodhatunk azonban leendő EU-partnereink némelyikének, mindekelőtt Hollandiának vagy Nagy Britanniának ez irányú tapasztalataira is. A hazai források közül felhasználható az Alkotmánybíróság gyakorlata (bár itt csak a diszkrimináció viszonylag szűk értelmezésével találkozunk) és persze az országgyűlési biztosi vizsgálatokat záró jelentések és azok kezdeményezései, ajánlásai is értékesíthetőek, amelyekben először fordult elő magyar hivatalos dokumentumok között a hátrányos megkülönböztetés tág – az ún. közvetett diszkriminációra is kiterjedő – értelmezése. Végül – talán nem szerénytelenség, ha megemlítem – az általunk 2000-ben elkészített ilyen tárgyú törvénytervezet is felhasználható.

KONFERENCIA

Az ezekből következő, a törvénnyel szemben támasztható követelmények a szakmabeli számára jól ismertek:

– a törvény definiálja a közvetlen és a közvetett hátrányos megkülönböztetés, a zaklatás, a szegregáció és a megtorlás (a diszkrimináció miatt szót emelő „megbüntetése”) fogalmát;

– hatálya terjedjen ki mind a köz- mind a magánszektorra, a következő felosztásban: minden (állami, önkormányzati, köztisztviselői) közhatóságra, a teljes foglalkoztatási szférára, a szociális és egészségügyi ellátásra, az oktatás minden formájára, az áruk és szolgáltatásokhoz való hozzáférés és azok nyújtására, amelyek a nyilvánosság számára hozzáférhetőek, beleértve a lakhatást;

– a törvény tilalmazza a hátrányos megkülönböztetést a nemi, a faji, etnikai hovatartozás, a bőrszín, a nemzetiség, a vallás, az anyanyelv, a fogyatékos, politikai vagy világnézeti meggyőződés, a szexuális orientáció, a kor, a vagyoni helyzet stb. (az egyes irányelvek között e tekintetben különbségek mutatkoznak) alapján;

– a szabályozás terjedjen ki az egyes ágazatok (pl. foglalkoztatás, oktatás, egészségügy, szolgáltatás stb.) specifikumainak részletesebb szabályozására;

– a diszkriminatív esetek jobb felderítése érdekében, valamint: a (potenciális) elkövetők és áldozatok közötti esélyegyensúly elősegítése céljából a jogrend a szokással ellentétben, bizonyos feltételek között az elkövetőt kötelezze arra, hogy magát kimentse a diszkrimináció vádjáról;

– a törvény tegye lehetővé az ún. közérdekű keresetindítást, vagyis azt, hogy a sértett(ek) helyett, azok nevében, erre szakosodott társadalmi szervezetek (jogvédők) is felléphessenek.

Külön kell foglalkoznunk az etnikai diszkrimináció elleni EU-irányelv azon követelményével, mely e „különleges” viszonylatban előírja egy, a szokásos jogérvényesítő hatóságokon (bírók, ügyészség, közigazgatás) kívüli, független szervezet (ombudsman, bizottság stb.) létrehozását, amelynek a feladata a faji, etnikai diszkrimináció áldozatainak segítése, elemzések készítése, ismeretterjesztés, az egyéni esetek kivizsgálása (esetleg szankcionálása), javaslatok megfogalmazása. A már említett ECRI 2. számú általános politikai ajánlása részletesen felsorolja azokat a követelményeket, amelyeknek e szervezet meg kell, feleljen. A fent említett funkciókon kívül külön meghatározza a szervezeti jellemzőket: így a végrehajtó hatalomtól és a politikai szférától való teljes függetlenséget mind szervezeti, mind költségvetési, mind személyzeti szempontból.

Az egyenlő bánásmód gyakorlati megvalósításának kulcskérdése a jogi szabályozás relációjában a szankciórendszer. Ez abból a közismert igazságból indul ki, hogy bár az európai országok alkotmányai kivétel nélkül tiltják a diszkriminációt, megfelelő jogkövetkezmények nélkül azonban ez alig több írott malaszt. Az EU direktíváin kívül a korábban hivatkozott 7. számú ECRI irányelv az Európa Tanács tagállamainak egész jogrendjével (alkotmányjog, polgári- és közigazgatási jog, büntetőjog) szemben fogalmaz meg antidiszkriminációs elvárásokat.

Ezek egy része elvekből áll: így az állam alkotmányos elkötelezettsége

az egyenlő bánásmód mellett; az állami hatóságok azon általános kötelezettsége, hogy segítsék elő az egyenlőséget és gátolják meg a diszkriminációt, mind saját szervezetük, mind a velük szerződéses kapcsolatba kerülők relációjában.

Egy másik, nagyobb részük a különböző jogterületeken előírható szankciókat sorolja fel. Ezek igen szerteágazók, kezdve a „fajgyűlölő” szervezetek betiltásától, a különböző kártérítési szankciókon keresztül a diszkrimináció szinte minden formájának kriminalizálásáig.

A szankciórendszerrel kapcsolatban megfogalmazható általános követelmények továbbá:

- a törvény világosan fogalmazza meg, hogy milyen magatartásokat milyen joghátránnyal fenyeget és hogy melyek a kivételek;
- a szankció neme és mértéke legyen arányos a jogsértéssel, ne szakadjon el a társadalom valóságos kártérítési ill. büntető igényétől, igazságérzetétől;
- a szankció igazodjon a jogsértés természetéhez; ahol kártérítésre van lehetőség, ott ne a megtorló jelleg domináljon;
- a jogrend tiltsa a többszöri szankcionálást;
- a jogsértést a lehető leggyorsabban kövesse a felelősségrevonás, vagyis az eljárás ne legyen ésszerűtlenül hosszú;
- a tényleges büntetés igazodjon a méltányolható egyedi körülményekhez.

Az EU az antidiszkriminációs irányelvek megalkotásával párhuzamosan 2002-ben megindított egy négy évig tartó 100 millió eurós ún. akcióprogramot, amelynek célja éppen az irányelvek sikeres átültetése a tagállamok gyakorlatába. Ez meggyőzően demonstrálja, hogy mennyire igaz a bevezetőben említett tétel, mely szerint itt jóval többről van szó mint egy „egyszerű” jogalkotási aktusról.

Az egyenlő bánásmód követelménye ugyanis manapság az alkotmányos alapjogokhoz és alapelvekhez (pl. a jogállamisághoz, a szociális biztonsághoz vagy az emberi méltósághoz) hasonlóan az egész jogrendet és a jogi kultúrát átható premisszaként értelmezendő. Ez azt jelenti, hogy a normaalkotáson kívül számos állami intézkedést kell tenni a megvalósulása érdekében. Nem szándékom elveszni a szakmai részletekben a diszkrimináció tilalma és az ún. pozitív diszkrimináció egymáshoz való viszonyát illetően (más kérdés, hogy célszerű-e ezek együttes szabályozása), de nincs kétségem afelől, hogy az esélyek egyenlőségének a pozitív megerősítő intézkedésekkel való elősegítése állami feladat, és ezt nem lehet egy alkotmányi deklarációra egyszerűsíteni.

Az is világos, hogy az egyenlő bánásmód követelményét – elsősorban a közsférában – szervezeti intézkedésekkel, így pl. az e követelmény betartásának ellenőrzésére hivatott intézmények létrehozásával kell garantálni.

Az eddigieknél jelentősebb szerepet kell kapnia a témának az állami oktatási rendszer számos területén. Különösen fontos a bírák, ügyészek képzése, általában a jogászképzés, de ugyanígy a köztisztviselők, az erőszakszervezetek személyzetének, az egészségügyi személyzet, a pedagógusok ilyen irányú ismereteinek és készségeinek fejlesztése.

Végül – talán ezzel kellett volna kezdeni – a közvélemény, a jogkereső közönség szemléletének formálása, a kommunikáció teljes eszköztárának felhasználása is elengedhetetlen, ha a cél egy békésebb, igazságosabb, és ez által sikeresebb társadalom kibontakozásának elősegítése, és nem pedig egyszerű törvényhozói „ujjgyakorlat”.

ZENTAI VIOLETTA

Amit az állam megtehet az esélyegyenlőség érdekében – különös tekintettel a nők helyzetére

(1) Az állam mint a közpolitika legfontosabb alakítója

- nemzetközi kötelezettségeinek megfelelően és saját, a közjó előmozdítását szolgáló elképzelései alapján jogszabályokat hoz az esélyegyenlőség megteremtése érdekében
 - intézményeket létesít az esélyegyenlőség megvalósítása céljából, illetve a meglévőket alkalmasabbá teszi e politikák érvényesítésére
 - „rásegítő” programokat indít annak érdekében, hogy a törvényben meghatározott jogokkal élni tudjon minden állampolgár, és eltűnjenek a többszörös vagy tartós megkülönböztetés gyakorlatai a társadalomból
 - a törvények és programok végrehajtása és értékelése során szerzett tapasztalatai alapján újszerű, távlatos gondolatokat fogalmaz meg a politikai és közpolitikai diskurzusok számára
 - mintát mutat a magánszféra szereplői számára a saját eljárásaival, közbeszédével, magatartásformáival (vagyis közvetve hozzájárul az előítéletek, sztereotípiák meggyengüléséhez, és eképpen az emberi jogokat sértő tradíciók és szokások átalakulásához).

(2) A nemek közötti esélyegyenlőség problémája

- a nemi szerepek alapján (is) tagolt társadalomban a nők nem alkotnak kisebbséget, ugyanakkor a történelem egyik legmakacsabb hátrányos megkülönböztetés-rendszerének tárgyai, ezért alapvető fontosságú az esélyegyenlőségi politikákban a nemi szerepek problémáját nevesíteni, sajátos tapasztalatait és kihívásait artikulálni
 - két fontos nemzetközi iránytű a hazai esélyegyenlőségi politikák számára: a CEDAW-egyezmény és az EU közösségi joganyaga, direktíváinak összessége; az utóbbi az elmúlt években az egységes és komplex esélyegyenlőségi politikák irányába tereli a közösségi és nemzeti politikákat
 - mindkét nemzetközi normarendszer elkötelezetten hirdeti, hogy a nemek közötti esélyegyenlőség megteremtése nem képzelhető el a *nők emberi jogainak* megfogalmazása nélkül
 - a nők emberi jogai nem valamiféle különleges, csak nőknek járó jogokat jelentenek, hanem magukba foglalják az olyan, rendszeresen előforduló cselekedetek állami eszközökkel (is) elért visszaszorítását, amelyek súlyosan megfosztják a nőket általános emberi jogaik gyakorlásától

(pl. a családon belüli erőszak, a szexuális zaklatás, a korai házasságba kényszerítés, az emberkereskedelem), illetve az olyan területekre fordított, speciális figyelmet, melyeken a klasszikus szabadságjogok nem hoztak átütő eredményt a nők esélyegyenlősége számára, még a fejlett társadalmakban sem (a politikai döntéshozatalban való részvétel alacsony volta, a reprodukciós jogok kérdése)

- a nők jogainak védelmére külön jogalkotói, közigazgatási, igazságszolgáltatási figyelmet kell fordítani, mert a jogoktól való megfosztottságot rendszerint többszörösen hátrányos helyzetek alakítják ki és tartják fenn; az egyenlő bánásmód megvalósítása mellett további „rásegítő” programokra van szükség, hogy az esélyegyenlőség is elérhető cél legyen

- a legfontosabb és legfrissebb EU-útmutatások és jelentések kiemelik, hogy a tagállamokban elért eredmények mellett – amelyek elsősorban a munka világában és a szociális biztonság terén születtek – a férfiak és a nők esélyegyenlőségét javítani kell a politikai, gazdasági és kulturális döntéshozatalban, az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzájutás területén, az egészségügyi szolgáltatásokhoz és a reprodukciós szabadsághoz szükséges információkhoz való hozzájutásban, az oktatásban, a kereskedelmi reklámokban és a médiában

- a nemek közötti esélyegyenlőség nemcsak a nők helyzetének javítását jelenti, hanem az olyan politikák alkalmazását is, amelyek következtében a férfiak és a nők elismertsége és tisztelete sem a családban, sem pedig a közéletben és a munkahelyeken, *nem a nemi hovatartozásuktól* függ; továbbá egyik nem sem hiányzik látványosan a különféle tevékenységi formákból, szakmákból, szerepekből.

(3) Az állami cselekvés formái a hazai közpolitikában

- egységes esélyegyenlőségi törvény betervezése és elfogadása (kormányprogram, EU-kötelezettség), az Országos Esélyegyenlőségi Bizottság felállítása; az új esélyegyenlőségi miniszter és a Bizottság tevékenységének összehangolása

- a törvény végrehajtását, szükséges finomítását, végrehajtási rendelkezéseinek kidolgozását segítő, a nemek közötti esélyegyenlőség megteremtését célzó, rásegítő programok elindítását végző állami „gépezet” kialakítása

- a diszkriminációs eljárásokat kiszűrő ellenőrzés segítése a közjogi és a törvény hatálya alá tartozó magánjogi viszonyokban, az állami és önkormányzati szerveknél, a munkaadók körében; a civil szervezetek bevonásával

- a nemek közötti esélyegyenlőség megvalósítását szem előtt tartó közpolitikai gondolkodás kialakítása (*gender mainstreaming*); az elvi legitimitásnak megteremtése, elterjesztése a különféle szakpolitikákban; a közigazgatásban dolgozók, ügyészek, bírák esélyegyenlőségi érzékenységének emelése képzés, oktatás útján

- az esélyegyenlőségi politikák hatásainak rendszeres értékelése, az egyes célcsoportok helyzetének rendszeres felmérése; az etnikai hovatartozással kapcsolatos (jogos) adatvédelmi korlátokkal, ellentétben a nemi

KONFERENCIA

szerepek szerinti adatgyűjtés és feldolgozás nem ütközik különösebb akadályokba.

(4) Az állam határai az esélyegyenlőségi politikák érvényesítésében

- a klasszikus állami (törvényhozói, végrehajtói, igazságszolgáltatási) szervek mellett megnő az önkormányzatok jelentősége; Magyarország erős decentralizáltsága folytán az önkormányzatok testesítik meg a közhatalmat gyakorlatilag minden településen, ezért esélyegyenlőségi felkészültségük, érzékenységük kulcsfontosságú lehet, adott esetben az állam központi szervei előtt járhatnak jó példával

- az esélyegyenlőségi politikákban gyakran hangoztatják a köz- és a magánszféra elkülönítésének szükségességét, a magánszféra és a személyhez fűződő jogok védelme érdekében, de ha az emberi jogokat a családon belül sértik meg, akkor a beavatkozás elkerülhetetlen

- a magántulajdonon alapuló gazdaságban is kívánatos lenne az esélyegyenlőség biztosítása, de legalább a jogtalan megkülönböztetés kiküszöbölése – az esélyegyenlőségi törvény koncepciója csak az állami regisztrációhoz kötött magáncégek működésére terjeszti ki a törvény hatályát, holott ennél szigorúbb szabályozásra is van nemzetközi példa

- megfontolandó, hogy a készülő esélyegyenlőségi törvény felmentést adjon-e diszkriminációs cselekedetekre, amennyiben egy csoport hagyományápolásáról, az Egyesülési törvény alapján kialakított belső viszonyairól van szó

- még kényesebb kérdés, hogy az állami politika szembe kerülhet-e egy közösség önrendelkezési jogaival, tradíciójának tiszteletével, ha azt még az Egyesülési törvény sem szabályozza; a következetes jogvédő álláspont szerint az emberi jogok védelme és az esélyegyenlőség megvalósítása előbbrevaló az önrendelkezési és kulturális jogoknál (ilyen lehetséges konfliktus okozója lehet például, ha az állam védeni akarja a nőket a korai kényszerházasságtól).

A Köztársaság eszméje

2003. április 26-án a Respublika kör és a Bibó István Társaság konferenciát rendezett *A Köztársaság eszméje* címmel (MTA Vári Kongresszusi terem). A programot az Otthont Magyarországból Összefogás is támogatta. A konferencia teljes anyagát természetesen nem tudjuk közzétenni. Ezért néhány olyan előadás szövegét ajánljuk olvasóink figyelmébe, amely érinti a civil társadalom, az egyenlőség–egyenlőtlenség, illetve a

HORVÁTH ALADÁR

KÖZ-társaság, roma identitás

Alapvető kérdéseinkre nem tudjuk megadni a minden időben és mindenkire érvényes válaszokat... A KÖZ társasága olyan történelmi intézmény, amely nemcsak közjogilag, államelméletileg feltételezné, hogy hasonlóan gondolkodjunk egymásról mindannyian, akik ennek a KÖZ társaságának a tagjaiként szeretnénk magunkat felismerni, hanem azt is feltételezné, hogy magukról a KÖZÖSSÉGEKRŐL és a KÖZÖSSÉGEK TÁRSULÁSÁRÓL is hasonló *élményeink* legyenek.

Azonban más az élménye a KÖZ társaságáról annak, aki szegény, és más annak, aki gazdag... Más annak, akit kényszerek korlátoznak, és más annak, akinek a lehetőségei gyarapodnak általa... Mást jelent a KÖZ-társaság tagjának lenni befogadottként, és más kirekesztettként... Mást jelent a közösség tagjának lenni akkor, ha valaki oda tartozik, és más jelent annak, akinek – bár odatartozik – még vendégként sem tűrik el a jelenlétét, vagy a létezését sem.

Más annak az embernek a KÖZ-társaság tagjaként létezni, akinek abba elegendő volt beleszületnie, és más annak, akinek bizonyítania is kell, hogy ő is beleszületett...

Az Úr-pásztor legelteti nyáját... Kétféle: fehéreket és feketéket. Megkérdi tőle egy idegen:

– Mondd, pásztor, milyenek a juhaid?

Az pedig feleli:

– A fehérek igen alkalmasok.

– És a feketék? – kérdi az idegen.

– A feketék? Azok is alkalmasok.

– És a juhaid jó tejelők? – kérdi az idegen.

– A fehérek igen jó tejelők – feleli a pásztor.

– És a feketék?

KONFERENCIA

- *A feketék? Azok is jó tejelők – feleli az idegen kérdésére a jó pásztor.*
- *Mondd, te nyáj őrizője, miért teszel minden szavadban különbséget a juhaid között színük szerint? – kérdi az idegen.*
- *Mert a fehérek az enyémekek – felelé a pásztor.*
- *És a feketék?*
- *A feketék? Azok is az enyémekek... – hangzik a felelet.*

Ennyi a történet. És ennyire egyszerű a juhok KÖZ-társasága is.

Fogantatásunktól kezdődően elegendő lenne, hogy létezésünket már tiszteljék, mégis csak akkortól vesznek bennünket emberszámba, amikor a külvilág már ránk teheti a kezét világrajöttünkkor. Nem elég a KÖZ társaságának tagsági jogaihoz anyánk méhe, szeretete vagy éppen nem szeretete, a világ látni akar bennünket, tapintani, érdekeit akarja érvényesíteni, ahogyan mi is, hangos sírásunkkal.

És innentől elkezdődik az is, hogy miként ismernek fel bennünket közösségeink, miként illesztenek be bennünket, és hova és miként. Fehér bárányok vagy feketék leszünk-e? Esetleg tarkák. Persze kicsit mindenki tarka... valahol, valamikor.

A roma identitásról biztosan tudjuk, hogy a gádzsók, a nem cigányok részéről a CIGÁNYOK megítélése sokkal egyértelműbb és karakterisztikusabb, egységesebb, mint maguknak a romáknak az önmagukra vonatkozó azonosságtudata. Ez utóbbi ugyanis a nyelvtől, a szokásoktól és a társadalmi helyzettől függően is igen változatos képet mutat, és korántsem egységes tudat. Azt is mondhatnánk, hogy Magyarországon a gádzsó többség differenciálatlan romaképe alapvetőbben határozza meg a romáknak a KÖZ társaságában elfoglalt helyét, mint maguknak a romáknak a saját magukra vonatkozó azonosságtudata.

Holott ennek éppen fordítva kellene lennie. Ahogyan ez a gádzsó többség közösségei és tagjai esetében így is van.

Ebből következik, hogy a KÖZ-társasági tagság a gádzsók esetében születési előjog, identitásukból eredő jogállapot, és ez a tagsági jog az identitás része is. Míg a romák esetében magát a roma közösségi és személyes identitást is inkább kívülről, a többségi gádzsó társadalom előre megfogalmazott egységesítő ítélete és – valljuk meg – *feltételei* határozzák meg.

Mindez régtől fogva van így, de nem maradhat így örökké. A roma identitás önmeghatározó képességét és ezen belül a KÖZ-társasági tagságnak a születés jogán való tudatát magának a romák közösségének kell a *magyar nemzeti identitás* részeként megélnie. *A társadalom életében olyan élmények lehetőségeihez kell a romákat hozzásegíteni (és nem helyettük ilyen élményeket kreálni!), amelyekben maguk alakíthatják sorsukat, ahogyan azt a társadalom többi tagja megteheti.*

Erre formális esélyegyenlőség nem elegendő! Az ugyanis azt feltételezi, hogy az elérhető esélyegyenlőségi élmények feltételei mindenki számára adva vannak. Holott éppen azt fejtettük ki, hogy már a KÖZ-társasághoz való tartozás is a romák részére nem a létezésükből eredő feltétlen helyzet, hiszen a köztársaság közösségéhez tartozás tudatát is a gádzsók egységesítő romaképe határozza meg, és nem a romák önmeghatározó élményéből, erejéből következik.

Tudomásul kell vennünk, hogy a romák romaidentitása archaikus, hagyományos romaközösségi, „BELSŐ-nek” nevezhető, különféle közösségi azonosságokat is hordoz, azonban MEGKÜLÖNBÖZTETVE ETTŐL, a nem roma közösség roma képét is tartalmazza a „ROMÁNAK, CIGÁNYNAK” nevezett identitás, mely KÜLSŐ eleme a roma identitásnak.

Ezekkel a külső elemekkel vagy azonosulnak a romák, vagy nem. De mivel ezek nem önazonosulási folyamatból erednek, a roma identitás részeként való megjelenésük lelkileg is, szociálisan, szociálpszichológiai is anakronisztikus. Hiszen hogyan lehet a roma identitás része az, ami nem is önazonos, nem önmeghatározó élmények eredménye? Ebből következően: maguknak a romáknak is ellentmondásos, hol alkalmazkodóan elfogadó, hol elutasított ezeknek a külső, többnyire előítéletes identitáselemeknek az énképükben való helye.

Az ilyen elutasított kisebbségi identitáselemek szomorú sorsa mégsem az, hogy kirekesztődjenek a közösség, az egyén azonosságtudatából, hanem az, hogy ezekkel a roma közösségek és tagjaik nap mint nap magukban és a gádzsókkal megküzdenek; leküzdendő és frusztráló tudati tartalomként élik meg: vagyis ekként is anakronisztikus részei az identitásuknak.

A KÖZ társasága területi, nemzeti, néven nevezhető, politikailag, jogilag és érzelmileg is: Magyar Köztársaság. Tagsága: magyar nemzeti identitásúak vagy olyan, önmagukat más nemzet tagjaként identifikáló emberek, akiknek van valamilyen identitásbeli kötődése is a magyar közösséghez.

Az identitás, köztársaság, demokrácia és az emberi, állampolgári jogok azok a kérdések, amelyekkel a mai romapolitikát meghatározhatjuk.

Közösségi és személyes identitásunkat magunknak kell felépítenünk, ettől megkülönböztetetten állampolgári, és ha úgy tetszik, magyar identitásunkat a gádzsó közösséggel elfogadtatva; emberi, polgári jogainkat pedig türelmetlenül és létezésünk alapján.

Milyen KÖZ-társaság az, amelyikben ennyire kihasználhatóan, minket megoszthatóan és megítélhetően lehetünk csak önmagunkkal azonosak? Milyen állampolgárság az, amelyben mindennapos a diszkrimináció és a szegregáció, egy ilyen anakronisztikus romaidentitás alapján? A válasz csak egy lehet: az ilyen KÖZ TÁRSASÁGA nélkülözi azt a teljességet, aminek az elérése érdekében közösen dolgoznunk kell.

Meg kell alkotnunk közösségi autonómiánkat, reszpublikánk közös autonómiáját, amely a demokratikus és emberi alapjogok keretei között egyenrangú, és egyenjogú közösségi identitásokból épül fel.

Cselekedeteink során különbséget kell tennünk a roma és a nem roma ügyek között. Roma ügy mindaz, ami önmeghatározó képességünkre tartozik. Minden más nem roma ügy: állampolgári, emberi jogi, eredendően emberi ügy, amiben semmi helye nincs a KÖZ-társaságon belüli etnikai alapú megkülönböztetésnek, mert az éppen így diszkriminál és szegregál. És ebben az értelemben a KÖZ-társasági identitás, az állampolgári identitás, a nemzeti identitás ellen hat.

Ha kell pozitíve diszkriminálni, akkor azt – ami mindeddig szóba sem jött (!) – más viszonylatok közepette kell: szociális alapon például,

KONFERENCIA

mert valaki szegény, pedagógiai alapon, mert sajátos nevelési igényű ember stb.

Az ÉRDEK is vezérli magatartásainkat és szándékainkat. Nem elegendő és káros lenne, ha teendőinket a gádzsó engedékenysége és nagylelkűsége, valamint a feltörekvő és politizáló roma értelmiség találkozási és jakobinus lendülete határozná meg.

A KÖZ-társasági autonómia jellemzőjeként azt fogalmazhatjuk meg, hogy a legjobb társadalmi befektetés a legkevésbé preferált társadalmi csoportok életkörülményeibe, integrációjába való beruházás. A köztársaság társadalmi kohéziója azon múlik, hogy a leggyengébb érdekérvényesítő közösségei mennyire képesek a legpreferáltabb csoportokhoz képest a republika szerves, egyenjogú identitásaiként viselkedni, cselekedni.

Alapvető kérdésekben nem tudjuk a válaszokat. De azt tudjuk, hogy önmagunkhoz képest kell megtennünk mindazt, amit saját emberi, nemzeti vagy akár származási becsületünk megkíván önzonosságunk, állampolgárságunk autonómiája érdekében.

Köszönöm a megtisztelő figyelmüket!

FERGE ZSUZSA

Mindenki csak azt tudja tenni, ami a dolga – a köztársaságról, a közdolgáról én is csak abból a szempontból tudok beszélni, ami a legközelebb van hozzám. Nagyon tetszett nekem és nagyon közel áll hozzám a Gerő András által említett Szemere Bertalan-féle meghatározás vagy körülírás. Ennek egy elemét, ezt a bizonyos „közös jót” szeretném valamilyen értelmezéssel megtölteni.

Három kérdést kellene megválaszolnom az elkövetkezendő tízegyhány percben. Hogy is értelmezhető ez a közös jó, milyen intézményekkel lehetne egy kicsit közelebb kerülni hozzá, és kik is fogják ezeket az intézményeket működtetni? Vagyis milyen fajta civil társadalom, milyen fajta polgárok kellenének ahhoz, hogy a republika tényleg a közösségnek a dolga legyen?

Hogy mit vállaljon a republika – hát ez korunk egyik iszonyatos vitája, amelyről úgy szoktunk beszélni, hogy az állam az minél kisebb legyen, ne legyen nagy állam. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ennek a kormánynak a programjában benne van, hogy minden évben egy százalékkal csökkenteni kell az össznemzeti terméken belül a közkiadásokat. Tehát igazában meghatároztak egy küszöböt, és nem az a kérdés, hogy mi az egésznek a tartalma – illetve persze az is kérdés –, de mindenestre a kis állam jelenik meg, mint vonzó képlet, mert ha kicsi, akkor már valószínűleg kedves állam is, ez a kép, ami még mindig dominálja a tudatot.) És még mindig nem vettük észre, hogy itt is van egy paradoxon. Amit Gerő András elmondott – hogy ti. a legjobb királyságok a legjobb köztársaságok – itt is valami olyan furcsaság van ma Európában, hogy a legtöbbet elosztó, a legnagyobb államok egyben a legpuhább és legdemokratikusabb államok. Pontosan azok, ahol azok a bizonyos királyi köztársaságok vannak, a kettő szinte országhatárra egybeesik.

Tehát szakítani kéne ezzel a kis állam – erős állam, nagy állam – elnyomó állam elképzeléssel, hiszen nem is az a kérdés, hogy mekkora, hanem hogy kinek a megbízásából és mit vállal fel. Ami egyébként ezt az első kérdést illeti, itt csak azt mondanám, hogy ez a bizonyos jóléti, elosztó állam – amit Hankiss Elemér is mondott, hogy azért Európa ezt sugározza – a következő furcsaságot jelenti: hatvan évvel ezelőtt csak a mostani EU-országok között a legkevesebbet-legtöbbet elosztók között volt ötszörös különbség, húsz évvel ezelőtt háromszoros, abban, hogy milyen arányban osztanak el. Ma már kevesebb, mint kétszeres, és felfelé csúszott a konvergencia. Tehát ez, hogy mit csináljon egy állam, mit vállaljon föl a republika az állam formájában, ez maga egy iszonyatosan nehéz kérdés, ami körül még jó ideig fogunk vitatkozni.

De ugye akkor jön a második kérdésem: hogy ti. hogyan lehet ezt a republikához méltó módon, az egyes érdekek ismeretével, és az egyes érdekek egyeztetésével megoldani? Erről a bizonyos hármasságról van szó: hogy van konszenzus, konfliktus, konszolidáció – igazában itt minden pillanatban létezik a konszenzuskeresés szükségessége, hiszen az érdekek változnak, az erőviszonyok változnak, minden változik. Tehát a kérdés az, hogy mitől fognak majd kialakulni, alkalmasint minden pillanatban sok mindenhez igazodva azok a közös ügyek, amelyek a republikának, tehát a köznek a dolgai.

Én azt hiszem, hogy ebben a kérdésben a kormányzás demokratizálása – ami most minden vonatkozásban napirenden van, az EU-szinten is, és nálunk is –, ez az alapvető kulcskérdés. Nem egyszerűen arról van szó, hogy négyévenként választunk, és van kik közül választanunk. Ez önmagában semmiképpen sem a garanciája annak, hogy a republika folyamatai rendben mennek, és az intézményei jól működnek. Ez a bizonyos újfajta kormányzás, az új kormányzási gondolat nagyon sokat épít a részvételi demokráciára, és én azt hiszem, hogy a partícipatív demokrácia a republikának az intézményes megfelelője. Alapvető követelmény, hogy a köznek a folyamatok, a törvényhozási folyamatok, a kormányzási folyamatok, a megvalósítási folyamatok minden pillanatában legyen köze a közhez.

Ide nagyon sok minden tartozik. Például a nyílt törvényhozás, amelyik ismerteti a koncepciót, az információt megosztja a közszel, és jelentős kérdésekben keresi a konszenzus lehetőségét. A magyar demokrácia vagy a magyar republika tíz-tizenkét éves története sajnálatos módon bővelkedik olyan hagyományokban, amikor a tízmillió embert érintő alapvető kérdésekben nem volt nyílt a törvényhozás, vagy ha néha voltak is gesztusok, akkor sem ment ez a folyamat végbe. Akármelyik törvényt – talán a szigorító csomagot, a Bokros-csomagot legfeljebb azért nem tesz ide, mert annak titokban kellett maradnia, mert az egy konspiráció volt –, de amik nem voltak konspirációk: a nyugdíjtörvény, az ilyen, olyan, amolyan törvény, és ma az egészségügyi reform törvény feltétlenül azok közé a törvények közé tartoznak, amelyeket nem szabadna és nem lehetne titokban és a tízmillió több-kevesebb mellőzésével, majd pedig 51 százalékos parlamenti többséggel elfogadni. Azt hiszem, hogy a republikában csak annak van értelme, ha úgy keresünk konszenzust,

KONFERENCIA

hogy azok a bizonyos érdekek felszínre kerüljenek, és így nyilván megértődnek, egyeztetődnek.

Tehát itt ez az egész jogállamiságnak az a fajta alakítása, ami lehetővé teszi azt, hogy a folyamatok valóban demokratikusak legyenek, hogy a reszpublika érvényesüljön, ennek nagyon-nagyon sok példáját lehetne elmondani. Talán még egy elemet hadd említsek itt meg. Gyurcsány Ferenc teljesen jogosan a jobb- és baloldal villongásától féltette a reszpublikát. Én igazában egy másik nagy különbségtől, szakadéktól félttem a reszpublikát. Ez pedig az a bizonyos 20 vagy 80 százalék, a 80, aminek a kezében a 20 százalék van, vagy az a 30-40 százalék, aki leszakad, kiszakad, akiknek a nevében Horváth Aladár is beszélt, szóval ez a fajta megosztása a világnak is, és Magyarországnak is, azt gondolom, hogy legalább akkora veszélye a reszpublikának, mint egy, a politika hivatását fel nem ismerő jobboldal.

És itt térnék át akkor – igyekezvén betartani az időt – a harmadik kérdésemre. Hogy mitől is leszünk mi olyanok? Mitől is lesz olyan civil társadalom, amelyik képes demokratikusan működtetni a demokrácia intézményeit, képes részt venni a közös ügyek közös alakításában? Amikor a társadalom tagolódásáról beszélünk, akkor általában azt szoktuk mondani – legalábbis én magam azt mondom, sok mással együtt –, hogy itt a hatalom eloszlásáról van szó. De ez a hatalmeloszlás mindenféle erőforrások eloszlásával is összefügg. A tudással, a tulajdonnal, politikai lehetőségekkel, kapcsolatokkal, és így tovább. Erről a kérdésről mindig az egyének összefüggésében beszélünk. Ami kérdést itt igazában kérdés-ként, és nem feldolgozott tudományos eredményként szeretnék föltenni, az pontosan az a kérdés, hogy vajon a reszpublika működtetéséhez nem szükséges-e egy olyanfajta működtető civilség, olyanfajta szereplők, mint a közösség, A Község, amelyről itt folyton beszélünk, amikor erről a bizonyos publicusról beszélünk – amelyiknek vannak erőforrásai. Tehát ugye ezek az erőforrások úgy oszlanak el, hogy az információt titkosítani lehet, a vagyont meg lehet szerezni, és így tovább, és így tovább. A község pedig igaz, hogy ezekből az emberekből áll, de a reszpublika folyamataihoz éppen azokra van szükség, mondjuk arra a 80 százalékra, akiknek a tulajdonában az a bizonyos 20 százalék van. És akik sok mindentől kimaradnak, vagy nagyon nehezen férnek hozzá a dolgokhoz.

Azt hiszem, hogy ennek a kérdésnek: hogyan lehet a közösséget hatalommal felruházni (itt van az a bizonyos „empowerment” szó, ami igazában divatos), ennek az értelmét nem vizsgáltuk meg. Két elemet szeretnék csak megemlíteni: az egyik elem a tudás és információ, a másik elem a tulajdon. Annak, hogy a tudást és információt egyáltalán megkapjuk-e, ténylegesen az egyik érdekes akadálya az üzlet és az információ összefüggése, a másik a jobb-baloldal és az információ összefüggése, a harmadik probléma a politika működése, amelyik még mindig szeret titkos lenni. Tehát a kérdés az, hogy az információkból egyáltalán mi válhat a közzé? Ebben most az a nagyon érdekes, hogy ennek tisztázásához meg kéne fogalmaznom azt, hogy mit jelent a köz tudása. A köz tudása egyelőre csak egyének tudásaként fogalmazható meg, én sem tudom másképp megfogalmazni. Akkor viszont azzal a problémával állunk szemben, hogy miként növelhető ez a tudás az információ-monopo-

listákkal szemben – legyenek azok a gazdaság, a hatalom vagy az orvostudomány képviselői –, tehát hogyan növelhető az információ-monopóliummal szemben a többiek információja.

És a másik, és még ennél is sokkal nehezebb kérdés: ez a köz tulajdona. A fogalom nem új, Adam Smith-nél már megtaláljuk a közjavak és magánjavak elkülönülését. A fogalom elromlott, hiszen negyven év azon dolgozott, hogy kiürítse a közös javak fogalmát azáltal, hogy épenséggel a magántulajdont tiltotta meg, és a közjavakat, a közös tulajdont tette normává, és ezzel a közös tulajdon minden értelme megszűnt. És most itt állunk egy republikában, amelyben hatalommal kellene felruházni a közt, amelyben a köznek biztosítania kellene mindazokhoz a javakhoz való hozzáférést, amelytől az a bizonyos szemerei jólét is növekedni fog. Biztosítani kellene az emberekhez méltó életet az anyagiak terén is, és a közjavak elkezdtek a szégyellendő kategóriába kerülni politikailag, és elkezdtek a szabad rablás tárgyaivá lenni gazdaságilag.

Azt, hogy ebben az országban mi történt a tulajdonnal az utolsó tizenkét évben, ennek történetét még igazából senki nem írta meg, csak azt tudjuk, hogy nemcsak az a tulajdon vált a közből a magánévé, amelynek ott a helye, és ami piaci módon működtethető, hanem eltűnt például az a közalapítvány, amelyben a gyerekek és fiatalok üdülői voltak, azután eltűntek bizonyos vállalati üdülők, azután mindenféle köztulajdonokat bevisznek közalapítványokba, és mindez még az üvegseb-törvény előtt, és akkor nem tudom mi történik utána. Ezek valahogy szublimálódtak és magántulajdonná lettek.

Kivétel az államháztartási törvény, amely az állami tulajdonra vonatkozólag egy nagyon fontos definíciót, nagyon fontos határkövet jelez, amikor azt mondja, hogy az állami tulajdonnak csak az 50 százaléka mehet át magántulajdonba, 50 százaléknak bizonyos tulajdonformáknál államinak kell maradnia. Igen ám, de Magyarországon most, már a Szemere által említett republikai alapokból az önkormányzatok kezében van még valamennyi tulajdon, márpedig az önkormányzati törvény megadta az önkormányzatoknak azt a szabadságot, hogy a tulajdon az övék, és azt tehetnek vele, amit akarnak. Tehát az önkormányzati tulajdont semmi nem védi, a játszótereket, a közlegelőket, a közös erdőket – igazában mindent ki lehet sajátítani.

Most pedig azért érdekes a kórháztörvény, mert nagyon sok egészségügyi intézmény úgy köztulajdon, hogy önkormányzati tulajdon. És úgy tudom, hogy az országgyűlésben felmerült a kérdés, hogy változtatni kéne az önkormányzati törvényt, az önkormányzatok tulajdonlehetőségeit, és ott is be kellene vezetni valami kötöttséget. Ha ez igaz – még nem néztem utána –, akkor a képviselők kilencven százaléka elutasította azt, hogy az önkormányzati törvényre vonatkozóan megkötöttségek legyenek. Ha van itt képviselő, kérdezem, hogy igaz-e a történet? Ez egy mostani, viszonylag új történet. Ha nem igaz a történet, akkor is igaz az, hogy az önkormányzati törvény csúszkál a két fogalom között: hogy mi az önkormányzat tulajdona, és mi az önkormányzatot képviselő önkormányzati testület, azaz a képviselőtestület tulajdona. És minthogy magának a közösségnek a tulajdonát semmi nem definiálja, ettől az önkormányzat eladhatja a temetőt és a legelőt, és az összes többi.

KONFERENCIA

Tehát amikor vagyonsbiztonságról beszélünk, akkor borzasztó érdekes kérdés lenne azt megnézni, hogy milyen fajta vagyonok biztonságát keressük, és nagyon érdekes lenne megnézni, hogy mit csinál a köztulajdon, amikor a közösség tulajdona és a republika alapja. Az én állításom az, hogy a közös tulajdon azért fontos, mert egyfelől az egyetlen igazi módja annak, hogy a tulajdoni egyenlőtlenségeket – amely az egyik legfontosabb egyenlőtlenség – valamennyire egyensúlyozza. Hogy ez mit jelent, ezt is hosszabban kéne elmondani.

A másik eleme a dolognak az, hogy a közös tulajdon biztonságot ad, ha van közös tulajdon, legyen az nyugdíjalap, gyerekalap, ilyen alap, olyan alap, valamilyen biztonság. Ilyen értelemben a közös tulajdon valamilyen szabadságot is jelent, és azt gondolom, hogy egy olyan világban, ahol a tulajdon borzasztó fontos, ott az a tudat, hogy azért az enyém a Balaton-part, az enyém az erdő, az enyém a játszótér, az enyém a kórház, az enyém, résztulajdonosként az enyém, elidegeníthetetlenül, és én használhatom – én azt gondolom, hogy ez emberi méltóságnövelő tényező is.

Tehát azt gondolom, hogy a republika alapjaihoz hozzátartozna az, hogy gondolkozzunk már el, mitől lesz az a köz kevésbé egyenlőtlen, szabadabb, biztonságot tudóbb és méltóságteljesebb köz.

GÖNCZÖL KATALIN

Tisztelt átfagyott, jóllakott, megviselt hallgatóság! Nehéz a köztársaságról beszélni, a huszonegyedik század modern köztársaságának gondolatáról elhangzott, sok, magas színvonalú, szívet melengető előadás után, amelyeket délelőtt hallgattunk, és ennyi viszontagság után, amennyi a szegény szervezőket terheli. Mármint hogy a lelküket terheli, és nincs könnyű dolguk.

Én a nagyon hétköznapi tudás és színvonal szintjére szeretnék leszállni a mondandómmal. Tulajdonképpen abból a gondolatsorból indulnék el, amit Kende Péternél olvastam, és ami úgy szól, hogy a modern demokratikus köztársaság a közérdeket tartja szem előtt, a közjó szolgálatában áll.

Megszólaltatnám a vészharangot, és azt kérdezem, hogy lehet-e a közjót szolgálni akkor, amikor a közjóban a természetes kisközösségek eltűnésben, veszélyben vannak. Többek szerint a természetes kisközösségek eltűnése oly mértékű veszélyt jelent, hogy azt vizionálják, hogy az állam és a közösség, természetes közösség hálójából már az állam és egyén kapcsolata felé halad a világ.

Ennek ismertek az okai, ismert az, hogy a globalizáció, a technológiai fejlődés, tulajdonképpen a technokrácia, a szolgáltatások széles körű terjedése üríti ki a közösségi funkciókat, és emellett fenyeget az a veszély – ami szintén közismert –, hogy a világ kettészakadása, gazdasági, szociális kettészakadása megállíthatatlan folyamat. A kettészakadás a mai világban már azt jelenti, hogy például az Egyesült Államokban, 90-ben még csak 49-szeres volt a különbség a munkás és a vezérigazgató fizetése között, ma ez 419-szeresre nőtt, tizenegy év alatt. És kialakult a világon

egy szélső egyharmad, amely mint kisközösség, magára hagyatott módon, csak az állam köldökzsinórján lógva, kiszolgáltatottan létezik.

A modern köztársaság a közjót akkor szolgálja a huszonegyedik században, ha a közösség tudatos építése valójában mint immunrendszer fejlesztő tényező, létrejön. Jogásként azt mondom, hogy csak a közösségre figyelemmel gyakorolható eredményesen a demokráciában a méltányosság elve, a közteherviselés, és a rosszabb helyzetben lévőkért való felelősség, azaz a szolidaritás. De azt is merem mondani e helyről, hogy az alkotmányos jog uralma is csak ekkor biztosítható.

A másik szakmám – a kriminológusé – azt mondatja velem, hogy közösségben valósulhat meg elsődlegesen az egyén számára az identitás – én a másiktól vagyok az, aki –, az erkölcsi arculat – én a másikhöz képest vagyok jó vagy rossz –, és tulajdonképpen e szerepek az érzelmi töltése is – hogy tartozom valahova –, valamint azok a természetes kontrollmechanizmusok is (és ezen nagyon nagy a hangsúly), amelyek felém, az érzelmi színezettel átszőtt, érzelmileg színezett közösségben gyakorolják a visszacsatolást, hogy jól vagy rosszul viselkedtem-e. Jutalmaz és büntet, a maga természetes módján.

Ha a közösséget kilúgozzák – és ennek teljesen reális az esélye –, arra vonatkozóan Niels Christie kriminológus kollégám a következőképpen fogalmazott: a kisközösségi szerepeket csak nagy szenvedések árán pótolhatja a szolgáltató nagyközösség, az állam, a piac. A nagyközösségben a szolidaritás korlátozottabb, mivel a szerephordozók kicserélhetőek, a munkaerőpiacon megvásárolhatóak, és hatalommal és szakértelemmel pótolják az ember számára nélkülözhetetlen szolidaritást.

Szerintem ez félelmetes gondolat, mert azt jelenti, hogy ha mindazt, ami szeretet, összetartozás, szeretettel való zsarolás és érzelmi feltöltődés, azt szakértelem és hatalom pótolja, akkor automatikusan kriminalizálunk, automatikusan rombolunk, morálisan és automatikusan növeljük a bűnözést, automatikusan növeljük a kirekesztésre való hajlamot, automatikusan segítjük elő az önpusztítást, az alkoholizmust, a drogfogyasztást, az öngyilkosságot, és így tovább, amire egyértelmű statisztikai adatok állnak rendelkezésre.

Ezek után azt mondom, hogy a közösségépítésbe – ez a második gondolatsorom – beletartozik (és itt szeretnék egy picit optimizmust is adni) az ultima ratióként értelmezett vagy ultima ratióként tartott büntetőpolitika is. Tulajdonképpen ha a büntetőpolitikában paradigmaváltást tudok végrehajtani, és azt a drámát is látom, ami lezajlik egy bűncselekménnyel összefüggésben, a sértett és az elkövetői oldalon, mert az egy dráma, akkor tettem valamit. Nem hiába szeretik a nagy drámaírók, a görögöktől Shakespeare-ig és a legmodernebbekig, a bűnt. Ezt a drámát éljük át naponta. Ha ezt a drámát az igazságszolgáltatás helyett az igazságszolgáltatás is beültetné az értékei közé, és visszahelyezné mindazt a kisközösségbe, amely visszahelyezhető, akkor maga a büntetés, az igazságszolgáltatás állami monopóliuma közösségépítő tényezővé tudna válni.

Mondok rá példát. Ha a büntető igazságszolgáltatás nincs tekintettel a sértettre, hanem azt csak egy kifacsarható információforrásként használja a büntetőeljárás mechanizmusában, akkor ezt rosszul teszi. Hiszen

KONFERENCIA

a sértett akkor elégül ki érzelmileg és akkor kap kárpótlást, kártalanítást – nemcsak anyagi, hanem pszichológiai értelemben is –, ha érzelmileg is szolgáltatják számára az igazságot. Ugyanígy a kisközösségnek, a közösségnek, amelyet megsértettek, meg kell kapnia az elégtételt, hogy lássa: aki bűnt követett el, az bűnhődik. Megfizeti a számlát. És ha létezik közösség, ha a bűnhődés végigkövethető, a megszégyenülés is benne van, akkor egyensúly jött létre. Bátran ki merem mondani, hogy minden büntetés megszégyenülés – Bibó István az *Erkölc és büntetőjog* című művében kitűnően leírja, hogy mit jelent a megtorló bűnhődés, az érintett ezt is végigéli, akkor benne lehet ebben a zsákban még a megbocsátás is... amelynek most nagyon híján vagyunk. Nem véletlen tehát, hogy lehetőség szerint vissza kell helyezni a közösségbe mindazon büntetési lehetőségeket, amelynél a bűncselekmény elkövetője és a bűncselekmény jellege ezt lehetővé teszi. A közösség tagjait rá kell bírni, hogy fogadják el a kártalanítást, fogadják el a kiengesztelést, fogadják el a reparációt. Tegyük ezt nyilvánossá, ne a börtön misztifikált világában folyjon mindaz, amit Foucault olyan jól jellemzett, mint a polgári társadalom jellemzőjét, és ebben az esetben a félelem-bűn érzelmi drámája és kategóriája visszahelyeződik oda, ahonnan ezt kiragadtuk, amikor a talio elvének az érvényesülése és az ettől való félelem jegyében, tulajdonképpen áthelyeztük állami monopóliummá a büntető igazságszolgáltatást.

Mi a dolgunk a tettel? A tettes tulajdonképpen közülünk egy ember, állampolgár egy modern köztársaságban, aki vétett, nagyon sok esetben nagyot. Én azt hiszem, hogy a büntető igazságszolgáltatás akkor teszi a dolgát, ha számára racionalizálja a bűnt, amit elkövetett, szembesíti tettének következményével, ami most nem szokott megtörténni. Egy technokrata eljárás folyik a bíróság falai között, de a nyomozati eljárásban is. Alkalmat ad, alkalmat kell adnia arra, hogy tettét jóvátegye, megbánja, ha erre hajlandó.

Egyet azonban világosan kell látni: hogy számára mindez lehetőség – de nem kötelesség. Hiszen ő egy állampolgár, aki a bűn útjára került, és lehetőséget biztosítok arra, hogy a megbocsátáshoz közelebb kerüljön. Őrizni, védeni kell azt a tudatot, hogy ő az állam autonóm polgára, aki nem tárgya, hanem alanya a büntetőeljárásnak. Nem ő magára kerül a stigma, hanem a tetteré. És ez nemcsak a büntetőjog sajátja, hanem a pedagógia sajátja is, a nevelés sajátja is. Hiszen attól, hogy az a gyerek rossz, nem őt utálok, nem ővele kerülök szembe, hiszen akkor szülőként nagyon rosszul végezném a dolgomat, ugyanígy pedagógusként is, hanem az adott pillanatban, adott módon elkövetett tett kapja a stigmát, és így tudom őrizni annak emberi méltóságát, aki rosszul cselekedett. Így tudom aztán – ha lehetőségem van rá – a megbocsátást is gyakorolni.

Én tulajdonképpen e modern köztársaságnak egy maguktól talán most nagyon idegenül ható, vagy idegennek ható gondolati sorát próbáltam csak fölvezetni. Bocsássanak meg, ha az álmodozók hibájába estem.

FURMANN IMRE

Az ember méltósága

A köztársaságnak intézményei vannak. Meg a polgárainak is. Sőt, magának a társadalomnak is vannak különböző intézményesülő szervezetei, hogy csak az alapítványokat vagy az egyesületeket említsem. De az intézmények, hivatalok, majdnem hivatalok, tehát bizonyos mértékig elidegenedettek a civil társadalomtól, vagy pontosabban mondva úgy idegenedtek el, hogy közben át meg átszövi őket az ilyen-olyan politikai érdek. Mármint a jelenlegi saját kis köztársaságunkat.

A Köztársaságnak valódi polgárai vannak. A polgárok szabadok, úgy gazdaságilag, mind szellemileg. És öntudatuk is van a szabad polgároknak, és nem lehet velük bármit megtenni, elhitetni. Akaratuk is van, és azt érvényesíteni tudják. Együtt is, ha szükséges, de önállóan is, személyenként, ha emberi méltóságuk, becsületük, méltányos érdekük sérül.

Ahol nem ilyen emberek élnek, ott a Köztársaság nem létezik, csak a köztársaság intézményei és a társadalom intézményei funkcionálnak úgy-ahogy. Tíz éve dolgozom a romák jogvédelmének területén. Több mint kétezer ügy, több ezer ember, több száz hatósági eljárás. Több nyert, mint veszített ügy. De ezek nem lényegesek, csak számok. A számok mögött emberek vannak, hús-vér, érző emberek. Nem a nyert ügyekben látom a munkánk sikerét, hanem abban, hogy sikerült elérni a megbántott, megsértett, megalázott embereknél: ne hagyják magukat. Az emberi méltóság pontosan olyan, mint az emberi élet. Semmilyen módon nem sértetheti meg büntetlenül senki. Ahhoz, hogy a megsértett emberi méltóság okozta helyzet „helyreálljon”, a sértett elégtételt kapjon anyagi és erkölcsi értelemben egyaránt, magának a sértettnek kell elindítani a jótételi folyamatot.

Ha egy embert méltóságában megsértének, különböző magatartásformákkal reagálhat. Mondjuk valaki szeretne egy szórakozóhelyen meginni egy kávé, de ott közlik, hogy itt cigány nem ehet, nem ihat, az az ember megteheti, hogy szétveri a presszót, leveri a kiszolgálót stb. Megoldás, egy helyzet nagyon rossz megoldása. Megteheti azt is, hogy elkullog és talán máshol, egy másik helyen issza meg a kávé. Nem igen állhat egy nagybetűs Köztársaság ilyen emberekből, az ilyen eltűró emberekből csak köztársaság lehet, vagy még az sem.

Van ezután egy olyan út, amely eredményt hozhat. Ha a sértett, ügyvédek segítségével, vagy anélkül, de magyar bíróság vagy hatóság előtt elégtételt kap. Ez az az út, ami jó lehet, még akkor is, ha Magyarországon egy-egy ilyen jellegű ügy évekig is eltart.

De el lehet-e várni attól, aki munkanélküli, napról napra él, egy ilyen, heroikusnak is nevezhető magatartást? El lehet, de sok ilyen helyzetben lévő ember csak akkor képes erre, ha a társadalomban működik a szolidaritás.

A magyar társadalomban ez a szolidaritás nem működik. Vannak jogvédő hálózatok, nyert perek, de szolidaritás nincs.

És hogyan nevezzük azoknak az embereknek a magatartását, akik lát-

KONFERENCIA

ják a kiszolgáltatottságot, érzékelik, nincsenek kiszolgáltatott helyzetben, sőt, mégsem tesznek, vagy csak nagyon keveset a kiszolgáltatottság eltűnéséért? Én ezt a fajta magatartást az orr váladékának népi kifejezésével tudnám megfogalmazni.

Vagy mindenki függ valakitől, vagy valamitől? Ilyen, hogy polgár, meg Köztársaság akkor nem is létezik?

Csak képlékeny, folyékony, vagy gyúrt halmazállapotú emberfélék sokasága lenne a nemzet, a Köztársaság (pardon: köztársaság) pedig ön-maga által és önmaga részére létezik?

Én nem tudom a válaszokat. Azt tudom csak, hogy jó néhány, valóban kiszolgáltatott ember olyan példát mutatott már – ha csak saját területemet és csak az elmúlt tíz évet veszem – civil kurázsiból, hogy nem tudom elfogadni a nyafogást és a különböző okokra való hivatkozással történő kushadásos hallgatást.

Ahol kushadás van, ott nincs emberi méltóság, és ahol nincs emberi méltóság, ott ember sincs, csak olyan emberféleség van és olyan köztársaságféleség.

Abban a reményben követtem el ezt az írást, vettem részt ily módon a konferencián, hogy talán a kérdések száma is sokasodik. S ha már feltesszük a kérdéseket, azokra válaszokat is fogunk tudni adni. Ez a mondat „vörös faroknak” tűnik. Közhelynek. Hogy emlékeztessen: a közhely régen valóban a köz helye volt. És ha sok ilyen közhely lesz, akkor Köztársaság is lesz.

SZÁSZ ANNA

Regionális Együttműködési Alapítvány

Rövidítve: REGA. 1994-ben egy budapesti vállalkozó, Varga Ildikó támogatásával alapították Budapesten. Az alapítvány hivatalos bejegyzése során vita folyt a bírósággal arról, hogy mit is jelent ez a fogalom. A REGA tartalmi kidolgozója, dr. Braun Gyula ezt nem tartja meglepőnek, hisz akkoriban még nagyon kevesen ismerték a regionalizmust és annak előnyeit. Ma már az Európai Unióval kapcsolatban a régiók fogalmával egyre

Dr. Braun Gyula, a REGA Kuratóriumának elnöke diplomata, aki a nyolcvanas években Londonban kulturális attaséként működött, majd 1989–1993 között a brüsszeli magyar nagykövetségen dolgozott mint tanácsos és helyettes misszióvezető. Brüsszelben akkoriban módosították a Belga Alkotmányt, nevezetesen az országot három régióra osztották fel: Flandriára, Vallóniára és a külön régiót képviselő fővárosra. A területileg körülhatárolt régiók teljes önállóságot kaptak, a saját nyelvüket használják, ugyanakkor természetesen együttműködnek a nagy egységgel, magával a belga állammal. Dr. B. Gy. 1996–1998 között nagykövetként képviselte hazánkat a strasbourgi székhelyű Európa Tanácsban, mely a regionális és helyhatóságok együttműködésének is igen jelentős fóruma. Széles körű tapasztalatait a már létező és működő regionalizmusról itthon is szeretné kamatoztatni. Jól ismeri Közép-Kelet-Európa regionális együttműködését (Közép-Európai Kezdeményezés, CEFTA, visegrádi együttműködés, euróregiók stb.), hiszen annak egyik formálója volt a Külügyminisztérium miniszteri biztosaként a kilencvenes évek derekán.

A regionalizmus jelentése egyebek közt az, hogy a döntési szinteket és a megfelelő anyagi forrásokat a régiókhoz rendelik, ezt nevezik szubszidiaritásnak. A régiók átnyúlnak a határokon. A belgiumi példánál maradva: Flandria és a vele szomszédos Hollandia között régen viták voltak a határ menti vizekkel kapcsolatban. A két régió szakemberei és politikusai leültek tárgyalni és rendezték a vitás kérdéseket. Valószínűleg ez a kezdeményezés volt a mai euróregió előfutára. (Az euróregió az Európai Unió tagállamaiban működő, határokon átívelő regionális együttműködés. Az Unión kívüli területeken euróregió az elnevezése.)

A regionalizmus a helyi kezdeményezések összessége – magyarázza a diplomata –, a kistérségek, régiók szerves együttműködéséből, létező gyökerekből táplálkozó forma, ami a fejlődés egyik motorja. Nem feltét-

lenül követi a közigazgatási területi beosztást. Dinamizmusát a helyismeret, a felkészültség, a közös elhatározás és a partnerség elve adja.

A határ menti települések lakói ezt bizonyára a saját tapasztalataikból tudják. E sorok írójának személyes élménye a hetvenes évek végéről, amikor még igen szigorúan vették és őrizték mind a nyugati, mind a keleti irányban a határokat, hogy Vas megye nyugati csücskében voltak olyan községek, amelyeknek szőlőhegyei átnyúltak osztrák területre: a szőlőművelők ezért hivatalos engedéllyel bármikor átlépheték a határt.

Léteznek ún. interregionális együttműködések is, amikor gazdasági, területfejlesztési hasonlóság (pl. turizmus) és érdekelttség alapján jön létre a kapcsolat, erre példa a Balaton menti három magyar megye és a francia Loire Régiók együttműködése.

Mást fed a regionalizáció: ez olyan folyamatot jelent, amelyet a központi hatalom indít el, lényege, hogy átszervezik, regionális alapokra helyezik a közigazgatást. Az EU szemlélete és eddigi gyakorlata szerint egy régió 4–6 millió lakosnyi egység, a gazdaság fejlesztése igazán jól ekkora területen mérhető. Magyarország az EU számára voltaképpen egyetlen régió, de tudjuk, hogy ezen a 93 ezer négyzetkilométeren belül is, történelmi okokra visszavezethetően, tájegységenként milyen eltérő gazdasági, társadalmi-kulturális viszonyokat találunk, uniós felkérésre ezért Magyarország maga jelölte ki azt a hét régiót, amelyek az unióba való belépésünktől az ún. Strukturális és Kohéziós Alapokból részesedhetnek. A kormánynak ezért kellett kidolgoznia a Nemzeti Fejlesztési Tervet, amely részletesen taglalja a célokat, a fejlesztendő területeket, az alapokat, amelyekre a fejlesztés ráépíthető.

Mindennek alapjául szolgál a közigazgatási reform, ami hozzásegít a gyorsabb integrálódásunkhoz, hiszen nyilvánvaló, hogy az EU-ban való hatékony részvételünk feltétele az is, hogy modern közigazgatásunk legyen.

Az ország hét régióra osztásának módja egyébként a mai napig vitatott: Budapest és Pest megye egy régióba sorolása a megye számára, legalábbis néhány, helybéli képviselő véleménye szerint előnytelen, mert szerintük a megye így kisebb fejlesztési forráshoz jut.

Mások szerint a régió mint területi-közigazgatási egység sorvadásra ítéli a hagyományos magyar megyerendszert, de kívánatosnak tartanak a területileg és a lakosság lélekszámát tekintve is áttekinthető járások felélesztését.

Talán nem érdektelen, hogy Bibó István, a huszadik századi magyar politikai gondolkodás legmarkánsabb alakja, aki egyszersem mélyen elkötelezett demokrata volt, több ízben foglalkozott a hazai közigazgatás rendszerével. *A magyar közigazgatásról* című tanulmánya 1947-ben, azaz még a fordulat éve¹ előtt jelent meg.

Bibó ebben a tanulmányában lesújtó véleményt fogalmaz meg a magyar közigazgatásról: „Emlékezetes, hogy Deák Ferenc, midőn Eötvös József a véleményét kérdezte a vármegyei igazgatás összes visszásságát

¹ Lábjegyzet az ifjabb generáció számára. A fordulat éve 1948, amikor a Magyar Kommunista Párt magába olvasztotta a Magyar Szociáldemokrata Párt maradék részét, ezáltal létrejött a Magyar Dolgozók Pártja, és elkezdődött a Rákosi nevével fémjelzett korszak.

leleplező regényéről, *A falu jegyzőjéről*, válaszképpen egy lóórvostani műnek az összes lóbetegségeket egy lovon feltűntető rajzát tette Eötvös elé azzal, hogy: mindezek a betegségek megvannak, de azért ilyen ló nincsen. Ha azonban a magyar közigazgatás ellen felhozott vádakát összegezzük, kételkedni kezdünk, vajon nem tévedett-e Deák Ferenc, és vajon mégis nem a magyar közigazgatás-e az a bizonyos ló.”

Bibó szerint a jó közigazgatásban három tényezőnek kell egyensúlyt alkotnia: a Hatalomnak, a Hivatalnak és az Életnek. Kérdés, hogy megvalósult-e mára ez az egyensúly? A tapasztalatok azt látszanak bizonyítani, hogy a Hatalom és főként a Hivatal ma is túlsúlyt képez, és az a civil öntudat, amelynek tiszte lenne képviselni az Életet, még ma sem alakult ki igazán.

Bibó az 1971-ben született Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptióról szóló kormányhatározattal kapcsolatban is kifejtette a maga elképzeléseit, *A magyar közigazgatási területrendezés néhány elvi kérdése és kapcsolata a városhálózat-fejlesztéssel* című tanulmányában. Egyébként az akkori tervezési-gazdasági körzetekre vonatkozó elképzelések nem is álltak távol a régiók mai kialakításától. Akkor hat körzetet jelöltek ki, központi körzetként együtt szerepelt Budapest és Pest megye.

Bibó egy olyan *Városkörnyék-rendszert* tartott kívánatosnak, amelyben 80–110 kisebb település a nagyvárosok köré szerveződik, amelynek, mint azt kifejti: „alapja a járás (nagyjáras)... Kedvez az erőteljes és nagyvonalú (községi szintet meghaladó) helyi önkormányzatnak és a város és vidék egybeszerveződésének... Feltétlenül kívánja az országos kerületnek mint tervező... és szervezési szintnek a közbeiktatását. A megye egységét háttérbe szorítja, s inkább a járások szövetségeiként hagyja meg.”

Álláspontja szerint: „Települési, tervezési és szervezési szempontból feltétlenül ez a leglendületesebb, legdemokratikusabb és legmodernebb megoldás.”

Elképzelései vélhetőleg még máig sem avultak el: hogy a közigazgatási reform kidolgozói figyelembe veszik-e az 1975-ben megjelent tanulmány elemzéseit és következtetéseit, azt persze nem tudom.

Régiók, pénzek, pályázatok

A regionalizmus a Maastrichti Szerződésben (1992) kapott hangsúlyt, akkor fogalmazták meg a szubszidiaritás elvét, azóta kezelik az EU hivatalos politikájaként. Célja, hogy csökkentse a régiók közti egyenlőtlenségeket, mivel az Unión belül is jelentős jövedelmi különbségeket találni: a leggazdagabb német tartományban az egy főre jutó jövedelem ötszöröse a legszegényebb portugál régióénak. A legnagyobb különbség azonban meglepő módon Németországban van: az Unió leggazdagabb régiója Hamburg, a legszegényebb Thüringia.

Az EU-ban érvényesül a négy szabadság elve: áru, pénz, munkaerő, szolgáltatás szabadon *mozoghat, áramolhat* a tagállamokban, az Unió polgárai az Unió határain belül bárhol letelepedhetnek, munkát vállalhatnak, befektethetnek, szolgáltatásokat nyújthatnak.

(Az újonnan belépő tagországok polgárai nem mindenütt és nem azonnal élvezhetik az összes szabadságjogot. Jelenleg Ausztria és Németország a magas munkanélküliségre hivatkozva a magyar munkaerő munkavállalási lehetőségeit átmenetileg korlátozni szándékozik.)

Ennek az elvnek a gyakorlati megvalósításával a szűk keresztmetszeteket kívánják feloldani. A tagállamok közti fejlődésbeli különbségek csökkentésére a már említett strukturális alapok szolgálnak, ezeket azok a régiók kapják meg, amelyekben az egy főre jutó nemzeti jövedelem – a GDP – a közösségi átlag 75 százaléka alatt van.

A strukturális alapokból jelenleg Görögország, Portugália, Spanyolország és Írország részesül a legnagyobb mértékben, a pénzeket az infrastruktúra fejlesztésére költötték, illetve költik: repülőterek, hidak, autópályák, kikötők épültek és épülnek.

Az EU-s támogatás hatékony felhasználására közismert példa Írország, amely Európa hagyományosan egyik legszegényebb országából-régiójából viruló, fejlődő, a lakosainak jó életszínvonalat nyújtó orszaggá vált.

A csatlakozási tárgyalásokon, nem véletlenül, rendkívül kényes kérdésekként szerepeltek a regionális politikával összefüggő témakörök. A közép-kelet-európai országok az EU átlagszintjéhez képest lényegesen elmaradottabbak, a támogatások kiterjesztése érzékenyen érinti az eddigi kedvezményezettet, a finanszírozás körül viták folynak, az újonnan belépő országoknak is olyan feladatokat kell megoldaniuk, amelyek belső nézeteltéréseket, vitákat gerjesztenek.

A Regionális Együttműködési Alapítvány 2000 óta megjelenteti, egyelőre évente egy alkalommal a REGA-TÁR című kiadványt, amelyben az Unióra vonatkozó tudnivalókkal, a civil szervezetek szerepével, a Zsám-béki-medencére vonatkozó helyi tervekkel, a lakosság egészségesebb életmódjára való törekvésekkel foglalkozik. Terveikben szerepel az évente többszöri megjelentetés, ha ennek a kormány Nemzeti Civil Alapprogramjának gyakorlati megvalósulásakor sikerül megteremtteni az anyagi alapjait. (Sőt, más kistérségben is tervezik a megjelenést: tavaly megjelent a REGA-TÁR Pilisi-medence.)

A kiadvány idei számában – mivel az áprilisi népszavazással véglegesen eldőlt, hogy Magyarország 2004-ben az EU teljes jogú tagja lesz – több cikk, mondhatni példászerűen, ennek a sorsdöntő lépésnek a várható következményeivel foglalkozik.

Olvasható benne *Az együttműködés a jövő* címmel interjú Szabó Imrével, a Pest Megyei Közgyűlés elnökével; Losonczy Livia, a TV integrációs műsora vezetőjének tollából *Zöld Jelzés* címen egy igen részletes és informatív cikk arról, hogy mit ad az EU a polgárainak, *Tervezéssel az Európai Unióba* címmel tudnivalókat közölnek a Nemzeti Fejlesztési Tervre vonatkozóan, egy írás a *Civil szervezetek és az EU* kapcsolatával foglalkozik. (Az előbbi tájékoztatás a Nemzeti Fejlesztési Terv és EU-támogatások Hivatalától ered, az utóbbiban Barabás Miklós, az Európa Ház igazgatója válaszol egy anonim szerző kérdéseire.)

A REGA-TÁR így, egy csokorba gyűjtve, és a civil társadalom szemszögéből bemutatva az információkat, voltaképpen új csatornát nyitott a kistérségi szintű kommunikációban.

A Szabó Imrével készült interjú érinti a régiók kialakítására és a közigazgatási reformra vonatkozó, ma rendkívül időszerű kérdéseket.

„...az unió csak akkor lehet működőképes, ha a tagországok közigazgatása nem tér el jelentősen egymástól... Ezeknek a követelményeknek ma még az alapító országok sem felelnek meg mindig tökéletesen. Az újonnan belépő országoktól azonban az unió azt kéri, hogy csatlakozásuk idején már feleljenek meg ezeknek az elvárásoknak, hiszen, ha magukkal hoznák korszerűtlen működési modelljeiket, az egységesülési folyamat sohasem fejeződne be. Tulajdonképpen olyan törekvésről van szó, hogy az állam, a demokrácia kerüljön közelebb az emberekhez. Éppen ezért minden régiónak meglesz a maga kis parlamentje, az emberekről gondoskodó minisztériumai, s természetesen, ami ezzel jár, az adók mintegy harmada, ami most a központi költségvetésbe folyik, szintén helyben marad.

A másik praktikus ok a régiók kialakítására, hogy a támogatások és pályázatok elbírálásakor az unió testületei és intézményei már nem országokban, hanem egymással összevethető régiókban, fejlesztésre, támogatásra szoruló egységekben gondolkodnak...

RT kérdése: – Pest megye e tekintetben ellentmondásos helyzetben van, hiszen településeinek egyik része eléri a nyugat-európai átlagot, míg máshol, például Cegléd és Nagykáta környékén a Szabolcséhoz, Borsodéhoz hasonló gondokkal küzdenek.

– Tévesek azok a félelmek, amelyek valamiféle uniformizálástól tartanak. Egyrészt az unió ma még egy régióként tarja számon Magyarországot, tehát az esélyek ezen belül mindenütt egyformák. A fejletlenebb kistérségek már most, a csatlakozást megelőzően is kitüntetett figyelemben részesülnek. Vannak például olyan alapok, olyan pályázati lehetőségek, melyeket csak ők vehetnek igénybe. Ráadásul most folyik az unió reformja, ami éppen ezeket az ellentmondásokat szándékozik kiküszöbölni...

– *Milyen sors vár a megyékre?*

– A megye mint közigazgatási forma nem szűnik meg. A régiók irányítása alatt megmarad az intézményeket fenntartó szervezet, hivatal, amely a lakosságot szolgálja.

– *Amíg a kistérségek egyfajta demokratikus önszerveződés eredményeként jönnek létre, a régiókról az országgyűlésnek kell döntenie. Miután Ön parlamenti képviselő is, bizonyára rendelkezik információval arról, hogy mekkorák lesznek a régiók és hány lesz belőlük.*

– Erről természetesen még nincs döntés, sőt törvényjavaslat sem született, egyfajta műhelymunka folyik, ennek megfelelően a vélemények sem egységesek. Én azon az állásponton vagyok, hogy Magyarországon három tervezési és hat politikai-közigazgatási régióra van szükség...

– *Talán a formánál is fontosabb kérdés a szervezeti tartalom, azaz hogy sikerül-e régiós és kistérségi szervezetekben olyan tudást, olyan szakembergárdát összehozni, amelyik ki tudja használni az unió kínálta, de automatikusan nem elérhető lehetőségeket.*

– Valóban, ennél aligha akad fontosabb kérdés, és tartok tőle, hogy késésben vagyunk. Egyrészt máris sok a pályázati lehetőség, s a pályázatok bonyolultak, nyelvtudást feltételeznek, elbírálásuk szigorú tartalmi

követelmények szerint történik. Vannak, s még inkább lesznek erre szakosodott vállalkozások, irodák, de ha az önkormányzatok és a kistérségek helyett ők írják és állítják össze a pályázatokat, ők is fognak meggazdagodni rajta, a haszon tetemes részét vihetik el. Ezért is sürgős a szakemberek felkutatása, a kistérségi szervezetek létrehozása. Számos nemzetközi tapasztalat bizonyítja, hogy a lehetőségek csak akkor használhatók fel optimálisan, ha a csatlakozás időpontjára a fiókokban már kidolgozott, jogtiszta pályázatok sorakoznak, és azok semmivel sem rosszabbak, mint a régi uniós tagoké. De vannak biztató jelek is...”

A helyzet a legkevésbé sem rózsás. Aki csak valamennyire is figyelemmel kíséri az uniós felkészüléssel kapcsolatos eseményeket, olvashat az elmaradott régiók kistelepüléseinek súlyos gondjairól. Tájékozatlanok, hiányzik a szak- és nyelvtudás, egymaguk nem pályázhatnak, társakra lenne szükség, szövetségesekre és arra a bizonyos önrészre, amit az Unió minden pályázathoz megkövetel.

Csupán személyes megjegyzésként fűzöm hozzá: ha van bűne az előző, a magát polgárinak nevező kormánynak, akkor az, hogy az országot az uniós csatlakozásra tökéletesen felkészületlen állapotban hagyta, hogy négy évet jóvátehetetlenül elpazarolt, hogy a jövőre irányuló módszeres felkészülés helyett a múlttal foglalkozott. És ezt éppen fiatal emberek tették, akiktől elvárható lett volna, hogy figyelő szemüket Nyugat-Európára és a jövőre vessék.

Magyarország ismét provinciaként viselkedett.

Négy elpazarolt évet nagyon nehéz, majdnem lehetetlen behozni.

Nézzük tovább, hogy mit ír a REGA-TÁR a Nemzeti Fejlesztési Terv tartalmi kérdéseiről:

„Az NFT – nevével ellentétben – nem egy minden szektorra kiterjedő, átfogó fejlesztési terv, hanem egy olyan egységes koncepció, amely a Magyarország számára megnyíló európai uniós alapok forrásainak a célzott felhasználási tervzetét foglalja össze.... a magyar Nemzeti Fejlesztési Terv hosszú távú célja: az Unióhoz képest mért, illetve az országon belüli területi fejlettségi különbségek csökkentése.

Az ezt alátámasztó, ennek elérését lehetővé tevő három cél: 1. A termelési környezet fejlesztése és a gazdaság versenyképességének erősítése. 2. A foglalkoztatottság növelése és a humán erőforrások fejlesztése. 3. A környezetvédelem és az egészségi állapot javítása.”

Kistérségi kapcsolatok

Arra a kérdésre, hogy valójában milyen célt tűztek maguk elé a REGA alapítói és működtetői, Dr. Braun Gyula a következőképpen válaszolt:

– A települések fejlesztése, a közösség érdekeinek képviselése nem kizárólag a hivatalok feladata, ebben komoly szerepet vállalhatnak a civil szervezetek, amelyeknek legfőbb elve a szolidaritás. A REGA elsősorban a Zsámbéki-medence településeit fogja össze – mivelhogy az alapítvány székhelye Páty, a Zsámbéki-medencében található –, de országos hatáskörű szervezet, sőt, nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkezik.

A REGA közreműködött az Esztergom–Párkány közötti Mária Valéria

híd újjáépítését szervező bizottságban, és közreműködött az első magyar–szlovák regionális együttműködési forma létrehozásában Dorog és Esztergom, illetve szlovák oldalon Párkány (Stúrovo) és Érsekújvár (Nové Zámky) között. Egy ilyen konkrét együttműködés következményeként (és főleg a híd felavatása után) megindult a vérkeringés a híd által összekötött városok, régiók között, és ebből profitál minden gazdasági ág, közlekedés, kereskedelem, a kultúra: azaz az emberek, a régió lakói. A híd megépítése után az Ipoly mentén továbbgyűrűzik a regionális együttműködés.

Egy alapítványnak az a szerepe – hangsúlyozza Dr. Braun –, hogy ötleteket és szakmai segítséget nyújtson az általa támogatandó célok megvalósításához. Adott esetben lobbizzon politikusoknál, államigazgatási szervezeteknél, magánvállalkozóknál. A regionális együttműködés következménye nem utolsósorban az, amiről korábban oly sok szó esett: nevezetesen, hogy a határok légiesednek, a régiók közös érdekeinek következményeként beindul a „gazdasági vérkeringés”, érdekeltté válunk egymás sikereiben.

Ami a kistérségi kapcsolatokat, konkrétan a Zsámbéki-medence fejlesztésére vonatkozó terveket illeti, 45–50 ezer ember él ott, ez ideális lélekszám a civil szervezetek együttműködése számára. Az alapítvány immár két éve lobbizik a helyi önkormányzatoknál, hogy épüljön egy korszerű kerékpárút. Úgy tűnik, hogy sikerrel, hiszen a közelmúltban 13 község közösen adott be pályázatot egy 70 km hosszú kerékpárút megépítésére. Tervezik, hogy a későbbiekben létrehozzák a kistérség Telehálózatát. A sport sem marad ki: a REGA már korábban kezdeményezte kisebb, multifunkcionális sportpályák megépítését. Ennek most jött el az ideje, hiszen a GYISM ilyen jellegű pályázatot hirdetett. A civil szervezetek alapvető célja minden tekintetben az életminőség javítása. Ez a REGA célja is a dinamikusan fejlődő Zsámbéki-medencében.

Utószó

Közép-európai tudásvölgy címmel cikk a Népszabadság 2003. május 10-i számában.

„A Talentis Program itt akarja tartani a tehetségeket, teret adna a környező országok nehéz helyzetű kutatóinak és haza akarja csábítani a távollévőket.

Az ember átsétál a Mammut üzletházon... és nem gondolná, hogy a legfelső emeleten, egy iroda széfjében mostanáig titkos térképek lapultak. Egy jövőbeli nagy terv, az úgynevezett Talentis Program részletei. Egy közép-európai tudásvölgyről, amely húsz évre előretekintve akarja fejleszteni és kiaknázni a térségben élők szellemi adottságait. Az érintett települések képviselőiből álló testület, a Zsámbéki-medence Kistérségi Társulásának (ZSÁMERT) tizenhárom polgármestere igent mondott a részletesen kimunkált projektre... A Talentis Program ötletgazdája Kenyeres Sándor, a Mammut társtulajdonosa.”

Ugyancsak erről számol be *Tisztelt Olvasó!* címmel dr. Braun Gyula szerkesztőségi cikke a REGA-TÁR 2003 májusában megjelent számában.

„A REGA-TÁR kapott elsőként tájékoztatást a ZSÁMERT május 8-i ülésén született döntéséről, mely szerint a Talentis Program megvalósításának helyszíne a Zsámbéki-medence térsége lesz. Egy nagy ívű és műves program valósul meg környezetünkben, melynek alapja a tudás, eredménye pedig életminőségünk látványos javulása. A Regionális Együttműködési Alapítvány bekapcsolódott az előkészítési munkálatokba, és erre bátorítja a térség valamennyi civil szervezetét. Sok sikert, Talentis Program! Sok sikert, Zsámbéki-medence lakói.”

A tervezők a Zsámbéki-medencében kívánják megvalósítani a magyar szilíciumvölgyet, három nagy program köré csoportosítva és 75–80 százalékban magántőkéből. Elképzelésük szerint a tudásközpont Campus Programjának keretében egy egyetemváros alapjai valósulnak meg, a Nemzeti Innovációs Központ Program során új tudományos kutatás-fejlesztési központ felállítása válik lehetővé, a Technológiai Park pedig azt szolgálja, hogy a tudásközpont összefogja a magyar találmányok megvalósulásához szükséges csúcstechnológiai fejlesztéseket...

A tervek megvalósításába bekapcsolódott az Oktatási Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia. A nagyszabású beruházásra vonatkozó együttműködési megállapodást 2003. május 21-én írta alá Magyar Bálint, oktatási miniszter, Vizi E. Szilveszter, az MTA elnöke és Kenyeres Sándor, a Talentis Programiroda alapítója.

A helyi polgármesterek is igent mondtak a tervre, így a ZSÁMERT társtulajdonos lett a Talentis Programiroda által létrehozott térségfejlesztő közhasznú társaságban. A terv nagyívű, ígéretes. Megvalósításához összefogott magán-erő, kormányzat és önkormányzat, támogatják a helybeli civil szervezetek. Az eredményeit a térségben élők hamarosan élvezhetik.

Néhány észrevétel

Tamási Erzsébet: A családon belüli erőszakról... című cikkéhez

A szerzővel egyetértek: minden egyoldalúság ártalmas.

Amikor nem minden indulat nélkül felrója a feminista mozgalmak képviselőinek, hogy az általuk ábrázolt világképben a nők jók – a férfiak rosszak, illetve, hogy a családon belüli erőszakkal kapcsolatban: „Az alapképlet: a nők és gyermekek az áldozatok, a férfiak az agresszorok”, illetve hogy „Miközben ádáz harcot hirdetnek az előítéletesség, a tévhit és a nemi szerepek rossz, avítt beidegződései ellen, úgy tűnik, újraépítik a gyenge nő–erős férfi nem kevésbé idejét múlt képletét.” Azaz „az annyit kárhozott kettős standardot éltetik” – akkor sok tekintetben igaza van.

(Bár – és ezt csak zárójelben jegyzem meg –, én sem a nyugati, sem a hazai feminista irodalomban nem vagyok igazán otthon, a T. E. által hivatkozott NANE kiadványokat, valamint Morvai Krisztina: *Terror a családban* című könyvét természetesen ismerem; abban azért nem vagyok biztos, hogy a feminista mozgalmak mindenben azonos álláspontot foglalnak el, valamint, hogy mindig olyan sommásan fogalmaznak és ítéleznek, amint azt T. E. a szemükre veti.)

Néhány megállapításával azonban vitába szállnék, illetve néhány megjegyzéssel az általa vázoltakat szeretném kiegészíteni.

1. Ami általánosságban a két nem társadalmi hierarchiában elfoglalt helyzetét illeti, még a nálunk progresszívebb Nyugaton is, Magyarországon pedig különösen, arról roppant egyszerű meggyőződni: elég egy pillantást vetni bármely protokolláris eseményről készült újságfényképre, tévében megjelent tudósításra: szinte bizonyos, hogy kizárólag öltönyös, nyakkendő urakat látunk, csak nagy néha tűnik fel a felsorakozott urak karéjában egy-egy kosztümös figura: kivételként egy XX kromoszómájú egyed. Egy nő. Azaz: a politikai, gazdasági, kulturális – és nagy valószínűséggel a szexuális – hatalom birtokosai döntő mértékben változatlanul a férfiak.

Magyarországon ugyanez a hatalmi túlsúly mutatkozik meg az ünnepi kitüntetések elosztásában. A felsorolásban, a lista elején, a rangos kitüntetések mellett mindig férfinevekkel találkozunk, a női nevek a lista végén sűrűsödnek, mondhatni a „futottak még” kategóriában.

Ami a szexuális hatalmat illeti: látjuk, tapasztaljuk, hogy a női test korlátozatlanul kiszolgáltatott a reklámaparnak.

Bennem az a kérdés is felmerült: vajon nem a szexuális erőszak egy fajtája-e, amikor rangos férfiúroink az orális szexet a legfőbb jóként ábrázolják? Vajon ezt így gondolják a nők is? Ki meri ma minden hátsó gondolat, rossz érzés nélkül leírni azt, hogy (az újszülött) kielégült a szopás után?

T. E. a szexuális egyenjogúsággal, illetve a fordulatnak éppen nem a társadalmilag és egyénileg is kívánt irányával kapcsolatban részben Szilá-

gyi Gyula: Tiszántúli Emánuelle című szociográfiájára, részben Tóth László: A szexuális gyakorlat alakulása Magyarországon... című tanulmányára hivatkozik. Bevallom, az utóbbit nem olvastam. Az előbbi érdekességét a kétféle szubkultúra, a két féle szexuális hagyomány, illetve magatartás találkozása és ütközése adja. A nagyvárosi, felvilágosult, sőt nyenyencségre kész szexualitást itt a vidéken munkát vállaló fiatal nők képviselik, a hagyományos, kizárólag a férfi egyszeri kielégülését szolgáló nemiséget pedig az ott élő férfiak. Általános következtetésre a szociográfia legfőljebb annyiból alkalmas, hogy bemutatja, a maga módján mindkét fél eszköznek tekinti a másikat; érzelmekről, a másik iránt valamiféle emberi kíváncsiságról szó sincs. Szolidaritásról végképp nincs.

A prostitúcióra mint a nők eszközzé degradálására és totális kiszolgáltatottságára T. E. egyetlen mondatot veszteget. Úgy gondolom, hogy „a szemét férfiak – kiszolgáltatott utcalányok” szlogenjénél akár a tudományos kutatás, akár a dokumentumfilmek, vagy a szociográfiai irodalom (lásd Bódis Kriszta filmjeit és a Holmi című folyóiratban megjelent írásait) tovább- és mélyebbre ástak, mint ahogy a mai társadalom egyik riasztó, kegyetlenséggel és emberi tragédiákkal terhes jelensége meg is kívánja az adekvát feldolgozást.

Csak egy adalék a tárgyhoz: Svédországban nem a prostituáltakat büntetik szabálysértés miatt, hanem a klienseket.

2. T. E. hivatkozik arra, hogy „a válás kezdeményezői döntő többségében a nők”. Igaz. Már a nyolcvanas években érte vád emiatt a nőket, méghozzá többek között egy válóperes bírónő részéről.

A dolog azonban nem olyan egyszerű. A válópert az a fél kezdeményezi – és ezt egy pszichiáter-pszichológus szerzőpáros mutatta ki, méghozzá férfiak; a pszichiáter dr. Telkes József, aki a rendszerváltozás után fejevadászként működött, szerzőtársának nevére nem emlékszem, *A válás lélektana* című könyvükben –, amelyik a kapcsolatban érzelmileg erősebben érintett. Ez pedig többnyire a nő. A jelenkori házasságok általában érzelmi alapon köttenek, és nagy várakozások előzik meg ezeket. A párok nincsenek igazán felkészülve a hétköznapi étellel járó, az egyént és a kapcsolatot egyaránt próbára tévő gondokra és nehézségekre, az emberek sérülékenyek és labilisak, a válások mögött csalódások rejlenek, a várakozások be nem teljesülései.

Ez általában véve érvényes volt a rendszerváltozás előtt.

A rendszerváltozás után a férfiakra és nőkre nehezedő nyomás, az egzisztenciális bizonytalanság, az egyre súlyosabbá váló anyagi problémák olyan frusztrációt idéznek elő, amely eleve rombolja a kapcsolatokat.

Az abból adódó terhek azonban, hogy a korábban igénybe vehető szolgáltatások – mosás, mirelite és készételek felhasználása, vendéglőben étkezés stb. – visszakerültek a háztartásokba, igen egyenlőtlenül oszlanak meg a két nem között: ... „példa nélküli és Magyarországon is első ízben 1993-ban fordult elő, hogy a háztartásra fordított, egyhavi női munkaidő közel 60 millió(!) órával meghaladta a férfiak jövedelemszerzésre fordított idejét. Ebből az a következtetés adódik, hogy az »átmenet« terheinek megosztásában a férfiak nem

bizonyultak a nőkkel túlzottan szolidárisnak". (Frey Mária: *A nők munkaerőpiaci helyzete Magyarországon /1996/*)

3. A csecsemőgyilkosságokat T. E. szerint a családon belüli erőszakkal foglalkozó egyetlen, általa említett munka sem sorolja a családon belüli erőszak körébe. Ugyanakkor „A mentések között ott találjuk a nő speciális mentális állapotát (lásd, a kettős standardra vonatkozó megjegyzést), a szülésből adódó biológiai okozatot, a különleges élethelyzetet és természetesen az elmaradhatatlan férfi partnert, aki magára hagyta, néhez helyzetében nem támogatta, sőt, ellenezte, amellyel kikényszerítette a csecsemő elpusztítását.”

Az itt következőkben a saját tapasztalataimra kívánok hagyatkozni.

Mindenekelőtt megjegyezném: minél primitívebb személyiségről van szó, nemtől függetlenül, annál meghatározóbb az érzéseiben, észleléseiben és cselekvéseiben a biologikum.

Továbbá: meggyőződésem, hogy a csecsemőgyilkosságok elsősorban nem jogi kérdésként kezelendők, és még csak nem is a nő–férfi kiélezett helyzetben történő konfliktusaként.

Az mindenképpen idetartozik, hogy Magyarországon a nem kívánt terhesség elleni védekezés kötelezettsége egyoldalúan a nőkre hárul. Lehet, hogy ezen a helyzeten valamit enyhített az AIDS elleni védekezés propagandája, a reklámozott óvszerrel elérhető biztonságos szex, de egyébként az állandó (és alkalmi) partnerek között a nő az, akit az orvostudomány és a gyógyszeripar megcéloz, a nő szed hormonális fogamzásgátlót, illetve tétet föl spirált, a serdülők közül a lányoknak – és nem a fiúknak – tartanak a nőgyógyászok külön ifjúsági rendelést, hogy az abortuszokat megelőzzék. Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a férfiak, ha vállalják, élhetnek az ondóvezeték lekötésének lehetőségével. Magyarországon ezt csak bizonyos korban és feltételek mellett engedélyezik az egészségügyi hatóságok.

A csecsemőgyilkosságok elsősorban annak a milliónek, annak a szűkebb környezetnek a jellegétől és magatartásától függenek, amelyben az anya él.

Az olyan család, amelyben nem veszik észre, hogy a lányuk (feleségük, menyük, unokájuk) terhes, az leginkább szégyelli ezt a szomszédság, a rokonság, a település hivatalos irányítói előtt. Vagy eleve nem kíván a családban egy újabb szaporulatot, újabb gondot. Természetesen nem direkt módon, de ezzel a tudomásul nem vétellel – amelyben természetesen az apa szerepe sem elhanyagolható – asszisztálnak a majdani újszülött elpusztításához.

A hetvenes évek végén módomban állt hét vagy nyolc csecsemőgyilkossági ügy aktáit áttanulmányozni. Az ügyekben szereplő nők, fiatalok, vagy idősebbek, elképzelhetetlen testi-lelki nyomorúságban, kiszolgáltatott, szorult helyzetben tették meg azt, amit tettek. Szinte mindegyikükre érvényes volt, hogy az egyetlen hely, ahol mások figyelő tekintetétől távol, magukban lehettek, az a WC. A gyári WC, a családi ház budija, a pinchelyiség ürítésre használt hordója, némelykor a család lakásának fürdőszobája.

Magyarországon kétségkívül jóval gyakoribbak az újszülöttgyilkosságok, mint a nyugati országokban. T. E. írja: „minden második héten megöl a szülőanyja egy csecsemőt”.

Azt gondolom, hogy ebben a rigid, ítélkezésre mindig inkább, mint segítségre kész tágabb környezetnek is megvan a maga felelőssége.

1997 telén az akkori TV 1, szokás szerint késő este, bemutatta a Küzdelem a csecsemőkért című, háromrészes francia dokumentumfilmet. Ami számomra újdonságként hatott, ami megérintett, az a hangnem. Azokkal az anyákkal való együttérzés, akik nem tudták, vagy nem akarták a szülés után megtartani a gyerekeiket. Az anya személyiségének és méltóságának tisztelete. A filmben szereplő hivatásosok: pszichológusnő és védőnő, pszichiáternő és gondozónő az anya-gyerek kapcsolat primátusát nem forgatták fegyverként az anyák ellen, kvázi a csecsemők érdekében. Tudták, hogy a születendő gyerekek is azzal használnak a legtöbbet, ha segítenek az anyának meghozni a maga döntését. Nem viselkedtek felettes énként, mint ahogy az nálunk volt szokás. És talán szokás még ma is.

4. A családon belüli erőszak: tettesek és áldozatok.

Szeretném előrebecsátani, hogy bárki, illetve bárkik is az áldozatok, védelemre van szükségük.

A gyerekeknek főként. Őszintén szólva, nem tudom, kikre céloz T. E., mikor azt írja, hogy „semmiféle jó cél sem hatalmaz föl senkit, hogy hozzácsapja, felhasználja a gyerekek elleni erőszakot saját igaza megtámasztására. Sem anyának, sem apának, sem politikusnak, de kutatónak sem.”

Amikor arról ír, hogy a család az intim szféra, hogy a legtöbb ember „Sem szexuális életét, sem gyermeknevelési módszereit, sem testi-lelki bánatát nem kívánja külső, kérértlen tanácsadók, segítők számára nyilvánossá tenni” – akkor azért fel kell tenni a kérdést: Meddig magánügy az intim szféra?

Magyarországon a szülők többsége tulajdonnak tekinti a gyereket, gyerekeit. Ez a nálunk mélyen begyökerezett patriarchális reflexekből ered. A személyiségi jogoknak, a másik ember magánélethez való jogának (lásd privacy), legyen az akár a családunk tagja, nálunk nincs meg az a tisztelete, ami a polgárosodottabb országokban. Ha pedig a gyereket a tulajdonom, akkor azt teszek vele, amit akarok.

(Némely társadalmi rétegben az incesztus nem áll tabu alatt, az apának, vagy valamelyik férfirokonnak jogában áll használni a lánygyereket. Vagy éppenséggel áruba bocsátani.)

De joga van-e a szülőnek a gyereket tulajdonként kezelni? Jogában áll-e veszélyeknek kitenni, verni, fenyíteni, de akárcsak szavakkal terrorizálni? A család integritása tiszteletben tartandó érték. A család életének megzavarása külső erők által valóban veszélyeket rejt magában. De hol a határ? Meddig lehet tolerálni a család belső életét, és mikor kell a gyerekek érdekében közbelépni? Kinek és hogyan?

Ezek nem egyszerűen megválaszolható kérdések. Létezik ugyan gyermekvédelmi törvény, van olyan jogi kategória, mint az ifjúság veszélyez-

tetésének büntette, vannak a gyermekvédelemnek hivatalos képviselői. De kérdés, hogy kellőképpen autentikusak-e, és hogy minden esetben úgy járnak-e el, ahogy az a helyzetnek megfelelő.

A gyermekvédelem reformja nem sokkal a rendszerváltozás előtt elkezdődött. A reformon dolgozó jogászok tisztában voltak azzal, hogy a különböző szubkultúrájú családok gyerekeit nem lehet egységesen kezelni, hogy ami az egyik kulturális közegben veszélyeztetettséget jelent, a másokban a megszokott életmódhoz tartozik. Akkor a gyermekvédelmi szakemberek többségére jellemző volt, hogy nem ismerték a különböző szubkultúrákat, a különböző rétegek életmód- és magatartásbeli szokásait: klienseiket a saját normáik alapján ítélték meg.

És ma? Ma vajon mennyire bővültek az ismereteik?

Mennyire látják át az adott szituációt?

Ami a nők az áldozatok – férfiak a bűnösök képletet illeti, az megengedhetlen általánosítás, még akkor is, ha netán statisztikailag igazolható.

T. E. azt kérdezi: Milyenek az agresszorok? Korántsem bunkó, korlátozott alkoholisták. Épp úgy lehetnek magasan iskolázott értelmiségiek is. Minden kutató és segítő szakember megegyezik abban, hogy valami nagyon elromlott ezekben a családokban. Az ok számtalan... A kutatók szerint a bántalmazás, a patriarchális szerep-elvárás és megfelelően túl az érzelmi elhidegülés, a féltékenység, a beteljesületlen elvárások-csalódottság, az alkohol szerepe és talán legelső sorrendben a rossz, megromlott anyagi helyzet, és az, hogy mindkét fél munkanélküliségre kényszerült."

Ami T. E. szerint a két nem viszonyát illeti: „Jól hangzik, hogy a patriarchális társadalom él és virul, a férfidominancia minden jelenségben megnyilvánul, de úgy tűnik, az elnyomókkal együtt végnapjait éli, igen-csak rohamosan pusztul. Kriminológiai közhely, hogy a deviáns viselkedési formák, a bűnözés, az öngyilkosság, az alkohol- és drogfüggőség, a stressz a férfiakat sokkal intenzívebben érinti. Nem is szólva a betegségekről és az élet hosszáról.”

De vajon miért gondolja T. E., hogy a felsorolt devianciák és betegségek cáfolják a patriarchális társadalom, a férfidominancia létezését?

Vagy nem inkább arról van szó, hogy a férfiak kétségkívül nagyobb veszélyeztetettsége éppen a társadalom patriarchális gyökereiből ered? Abból a szemléletből, amely a férfiakról elsősorban teljesítményt követel, s elvárja tőlük, hogy családfenntartók legyenek?

Ugyanakkor a magyar társadalom hagyományosan megengedő a férfiak azon kilengéseivel szemben, amelyeket T. E. is felsorol. A magyar kultúrába, és különösen a legszegényebbek szubkultúrájába beépült nemcsak az alkohol mindennapi használata, de az alkohollal való visszaélés is.

Bodor Ádám, Erdélyből származó kiváló író, *A börtön szaga* című művében mondja erről: „Az emberek mindenütt isznak, a favágó csakúgy, mint a művész, az értelmiségi. A mi tájainkon féktelenül és nagyon rossz italokat vedelt a nép, már ebben is különbözik ez a stílus az italozás kulturáltabb formáitól. Ez a szokás is a kelet-európai attitűd, az elesettség bélyegét viseli... Ez a fajta piálás minden filozofikus eltökéltség ellenére nélkülözi a hedonisták eleganciáját, ami ezen a tájon történik, az egysze-

rűen a megvert, kiszolgáltatott, seggberúgott ember mindennapos védelésének krónikája, ami az esetek többségében a sárga földön végződik.”

Valójában ezzel be is fejezhetnénk.

T. E.-nek abban teljesen igaza van, hogy a bántalmazás nem csupán tettelegességben nyilvánulhat meg. Szavakkal is lehet ütni. Megalázni a másikat. Kihozni a sodrából, provokálni. És ezt leginkább a nők gyakorolják.

A bántalmazás azonban mindkét fél számára veszített háború. Tisztában vagyok azzal, hogy a gyengébb felet meg kell védeni. De ugyanakkor szembe kell nézni azzal, a nőknek is, a feminista mozgalmak képviselőinek is, hogy a hajléktalanok többsége férfi, elvált, vagy az élettársi kapcsolatból eltávolított, elesett, egzisztenciájától megfosztott, nehezen, vagy talán soha talpra nem állítható ember. Mögötte pedig ott marad egy töredékcsalád, apa és férj nélkül.

Nincs birtokomban a bölcsek köve, nem tudom, mi lenne itt a helyes megoldás. Óhatatlanul arra kell gondolnom, amit Ferge Zsuzsa mondott nemrégiben, egy tévé interjúban. *Szociálisan érzékenyebb társadalomra lenne szükség.* Egymás iránti szolidaritásra. Nem utolsósorban arra kellene törekedni, hogy minél több embernek legyen munkája, megélhetése, önbecsülése, és minél kevesebb embernek kelljen szorongania a mindennapok miatt.

Sz. A.

GÁTHY VERA

Jelnyelvi tolmácsok

A Férfiak és Nők Egyenlő Esélyéért Alapítvány – felismerve, hogy siket és gyengén halló honfitársaink életük során többször is kerülhetnek olyan kiszolgáltatott helyzetbe, amikor a velük való egyértelmű kommunikáció akár életmentő is lehet – elhatározta, hogy kísérleti jelleggel kezdeményezi a jelnyelv bevezetését néhány felsőoktatási intézményben. 2002 októberében levélben kerestük meg egy budapesti egyetem két karának dékánját, illetve szóban egy főiskola vezetését. Mindhárom oktatási intézményben olyan szakembereket képeznek, akik végzés után egész aktív pályafutásuk alatt bajba jutott, beteg, elesett emberekkel foglalkoznak majd, és szakmai esküjük arra kötelezi őket, hogy tudásuk és együttérzésük legjobbját nyújtva segítsenek a hozzájuk fordulókon.

Bizonyos tapasztalatokból tudjuk, hogy a siket és gyengén halló ember egyes orvosi kezelése során kiszolgáltatott, mert sem ő nem képes elmondani a panaszait, sem az orvos és a nővér nem tudja tájékoztatni őt a kezeléstről vagy a gyógyulás esélyeiről, mert ez utóbbiak nem rendelkeznek a jelnyelv semmilyen szintű ismeretével sem. Hasonló képpen a majdani szociális munkások körében is szükség lenne ennek a kommunikációs eszköznek a legalább alapfokú ismeretére ahhoz, hogy a hozzájuk forduló halláskárosultak gondjain emberi módon tudjanak enyhíteni.

Az Alapítvány, amely saját forrásokkal nem rendelkezik, úgy tartotta, hogy ha néhány olyan felsőoktatási intézményt sikerül az ügynek megnyernie, ahol a hallgatóság már diák korában közvetlenül foglalkozik emberekkel, akkor hamarosan valamennyi hasonló területen működő egyetemen és főiskolán meghonosítható a jelnyelv olyan szintű elsajátítása, ami ugyan a tanfolyamokon részt vevőket nem képezi ki jelnyelvi tolmácsná, de segíti őket a siketekkel és gyengén hallókkal való kommunikációban, annak érdekében, hogy munkájukat magas szinten és humánus módon végezhessék.

A magunk részéről a következőt ajánlottuk fel: Az oktatási intézmény fogadókészsége esetén az Alapítvány két féléves kurzust finanszírozná. A képzésben legalább tíz, legfeljebb húsz hallgató vehetne részt.

A képzés a következőkből állna:

1. *Alapfokú kommunikációs tanfolyam*: a jelnyelv alapjait nyújtja, kb. 800–1000 szóból álló szókincset tanít. A tanfolyam időtartama 40 óra.

2. *Középfokú kommunikációs tanfolyam*: 2000 szóból álló jelszókincs elsajátítását teszi lehetővé. A tanfolyam időtartama 50 óra.

A tanfolyamok elvégzéséhez szükséges videokazettákat és tankönyveket, valamint a tanfolyami részvételi díjat a kísérleti kurzusok idejére az Alapítvány finanszírozná, a hallgatóknak csak a vizsgadíjat kellene

ESÉLYEGYENLŐSÉG

megfizetniük. A felsőoktatási intézményektől azt kértük, hogy a tanfolyamokat hirdessék meg fakultatív óraként és biztosítsanak helyiséget. Vállaltuk, hogy az oktatókat mi kérjük fel.

Azt javasoltuk, hogy a kísérleti jeltanfolyamokat a 2003/2004-es tanévben vezessék be. Kértük, hogy elvi egyetértésükről mielőbb tájékoztassák az Alapítványt, mert csak ennek birtokában pályázhatunk a szükséges pénzalapok előteremtése érdekében.

Az Alapítvány azonban az írásos ajánlatára soha senkitől nem kapott választ. Még elutasító választ sem.

Az eset elgondolkodtató. Nem csupán azért, mert az intézmények még az elvárható udvariasság elemeit sem tartották be, nevezetesen, hogy néhány sorban megköszönve az ajánlatot, azt könnyen feltalálható racionális érvekkel – pl. a hallgatóság túlterheltségéről, az öt-hatszáz ezer érintettnek a lakosság egészéhez mért viszonylagos csekély arányára hivatkozva – utasították volna el. Különösen azért kell átgondolnunk az ajánlat tökéletes kudarcát, mert olyan intézmények tanúsítottak teljes közönyt, amelyek – legalább is a három közül kettő – nagy múltúak, egy-egy évfolyamon százával bocsátják ki a fiatal diplomásokat, akik azután három-négy évtizeden át gondolják majd testi épségünket. A halláskárosodottakét is. Csak az a kérdés, hogyan, mekkora emberséggel, milyen kommunikációs eszközökkel. És felveti a kérdést, hogy társadalmunk vagy a jövő értelmiségének fontos szegmenseit nevelő mai vezető tudósaink-oktatóink számára vajon mit jelent az esélyegyenlőség fogalma.

Budapest, 2003. június